

gide

467



gide

fructele pământului noile fructe



gide

«Tovarășe, nu accepta viața așa cum ți-o propun oamenii. Nu înceta să crezi că ea ar putea fi mai frumoasă; viața ta și a celorlalți oameni; nu o alta viitoare, care ne-ar consola de aceasta și care ne-ar ajuta să-i acceptăm mizeria. Nu accepta. Din ziua în care vei începe să înțelegi că nu Dumnezeu trebuie să răspundă de toate relele vieții ci oamenii, n-ai să te mai resemnezi să admiți aceste rele. Să nu aduci jertfe idolilor.»

ANDRÉ GIDE



Lei 5

editura pentru literatura

Ilustrația copertei : *Bîrsan Magda*

andré gide

fructele pământului
noile fructe

TRADUCERE:
MONA RĂDULESCU,
H.R. RADIAN ȘI CORNELIU RĂDULESCU
PREFAȚĂ ȘI POSTFAȚĂ:
TOMA PAVEL

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Tabel cronologic de *Bianca Balotă*

ANDRÉ GIDE

Les Nourritures terrestres (1917)
Les Nouvelles nourritures (1936)
Éditions Gallimard

PREFAȚA

Fascinația răspîndită cîndva de personalitatea și opera lui André Gide a pierit, pînă azi, aproape în întregime. Ne e greu să ne dăm seama cît însemna, pînă aproape de 1950, numele lui Gide. De amurgul influenței acestui scriitor ne separă două valuri, cel existențialist și, mai recent, cel structuralist, astfel încît în planul strictei actualități culturale, problemele care l-au preocupat pe Gide (și pe nenumărații lui admiratori) au astăzi un aer „datat”. Din aproape tot ce a părut la un moment dat sclipire de argint a rămas culoarea ternă a plumbului repede oxidat. După ce a entuziasmat pe toată lumea, provocînd lanțuri de revelații, „gidismul” — ca tot ce poate primi un *ism* — s-a demodat, iar etichetele cu care ieșise în public, amoralismul, teoria actului gratuit, disponibilitatea, nu mai preocupă pe oamenii unei generații marcate de deviza responsabilității etice, a angajării conștiente și, mai de curînd, de problemele limbajului. Penumbra în care a intrat de la o vreme numele lui Gide se poate dovedi însă favorabilă unei evaluări mai puțin entuziaste, dar mai exacte, a ceea ce e cu adevărat original și durabil în opera lui. Cu această ocazie pot fi date la o parte locurile comune propa-

gate de scrierile lui Gide și de „gidism“ ca atitudine și realmente existentă în opera maestrului, dar și exagerată de discipoli.

Succesul lui Gide este în primul rînd succesul unei persoane. Fiindcă, pe de o parte, ceea ce l-a făcut celebru pe Gide a fost îndemînateca statornicie în a se pune în valoare pe sine însuși prin scrieri contradictorii dar — programatic cel puțin — sincere, iar pe de altă parte, gloria lui de scriitor a fost susținută și de arta cu care Gide a știut să devină, în perioada 1919—1939 un adevărat animator și stăpînitor al literelor franceze.

Răbdarea detașată cu care și-a construit popularitatea și puterea stîrnește admirația. Prin 1900, cînd era încă puțin celebru, ducea o viață foarte mobilă : nu se știa bine niciodată unde poate fi găsit, își mira prietenii cu absențe neașteptate și bruște schimbări de rezistență. Învășase repede (poate și cu ajutorul lui Oscar Wilde pe care îl cunoscuse în Algeria) arta viețuirii snobe și adusesse cu sine din Orient un tînar derbedeu arab, Athman Ben Sala, pe care îl credea poet. Avea o plăcere deosebită în a-și pune în valoare prezența, mai ales față de admiratori. Pe Henri Ghéon, care urma să scrie un articol despre *Les Nourritures terrestres* la *Mercur de France*, l-a atras la sine acasă și i-a arătat corectura lucrării încă neapărute. A obținut un entuziasm fără margini. Lui Jacques Copeau, care publicase o notiță despre *L'Immoraliste* într-o mică revistă teatrală, i-a scris o scrisoare scurtă și amuzantă puțin enigmatică, trimisă tocmai la Copenhaga, unde omul de teatru se dusesse să se însoare. La întoarcerea la Paris s-a legat o mare prietenie. Edmond Jaloux a scos, la 18 ani, o plachetă de versuri, dedicată lui Gide, pe care nu-l cunoștea. Într-o zi, întorcîndu-se acasă, îl găsește acolo. Gide citea cu mare atenție manuscrisele și era de o severitate într-adevăr profitabilă. Jean Schlumberger, Cocteau, Jacques Rivière, Alain Fournier au învă-

pat să scrie de la Gide. Fiind bogat, își invita prietenii literari în casa de la Cuverville.

Stabilitatea influenței sale personale a fost dată de revista pe care a avut buna idee s-o întemeieze și s-o conducă : *La Nouvelle Revue Française*. Aceasta derivă din revista simbolistă *L'Ermitage*, condusă, din 1896, de Edouard Ducoté, care îl prețuia pe Gide în așa măsură încât îl consulta la publicarea aproape tuturor manuscriselor. În 1908 *L'Ermitage*, care nu trecuse niciodată de două sute de abonați, sucombând, Gide se gândește să unească grupul literar ce se formase acolo, cu revista *Les Marges*, a lui Eugène Montfort. Dar colaborarea eșuează din pricina prost gustului literar al lui Montfort. *La Nouvelle Revue Française* apare abia în 1909, fără numele lui Gide, care se menținea în umbră. Rolul incomparabil al revistei s-a făcut simțit în reforma radicală a eticii literare : admirația trebuia acordată valorilor și numai lor. Cu o consecvență admirabilă, N.R.F. (care din 1911 a deschis, cu banii lui Gaston Gallimard, și o editură) a promovat valorile literare autentice, indiferent de ideologia autorilor, reușind, în puțină vreme, să ajungă una din cele mai serioase și influente reviste literare din lume. În dubla degajare a artei literare de imbecilitatea și conformismul literaturii la modă și de certurile de idei, un incontestabil merit îi revine lui Gide. În ciuda distanței care îl separa de Bloy, de Claudel, de Péguy, de Valéry, Gide a fost întotdeauna obiectiv în ce privește geniul lor literar.

Dar de certat s-a certat cu unii din ei. De pildă cu Claudel, de care îl legase o mare prietenie. În jurul lui 1905 devenea tot mai puternică mișcarea catolică în literele franceze. Claudel se convertise de cîtva timp, acum intrau în sinul bisericii Francis Jammes, Jacques Maritain, Péguy, Ernest Psichari, Jacques Ri-

viere. Claudel încerca, cu sălbateca lui bunăvoință, să-l convertească și pe Gide. Acesta însă, atent la libertatea lui, nu avea de gând să se lase. Cearta s-a produs cu ocazia unor mărturisiri sexuale făcute de Gide. Claudel nu-i putea înțelege „sinceritatea” : „*Există, spunea Claudel, un lucru înfinit mai odios decît ipocrizia, și anume cinismul*”. Avea, desigur, dreptate, pentru că viciile trebuiesc cîntărite nu în sine, ci prin intermediul virtuților al căror revers îl reprezintă. Mișcarea catolică nu l-a iertat pe Gide. Imediat după primul război, Henri Massis dezlănțuie împotriva lui un atac deosebit de violent, înfierîndu-i pentru influența pernicioasă a scrierilor lui. Și Massis avea dreptate în fondul problemei, dar atacul n-a dus decît la o sporire a celebrității lui Gide. Pentru înțelegerea certurilor dintre Gide și catolici, o scenă, povestită în *Jurnalul* lui Gide, ni se pare foarte grăitoare. În decembrie 1923 Maritain vine în vizită la Gide să-l roage să renunțe la publicarea unei cărți foarte imorale (probabil *Corydon*). Gide răspunde că și-a făcut singur toate obiecțiile de conștiință, dar că s-a hotărît totuși să dea cartea la tipar. Maritain încearcă atunci să-l împace în ce privește articolele polemice ale lui Massis. Gide replică rece că ia acele articole drept falsificatoare și conștient răuvoitoare, adăugînd : „*Catolicilor nu le place adevărul*” ; iar Maritain : „*Catolicismul ne învață să iubim adevărul*” ; Gide : „*Nu*”. În sfîrșit, după o lungă discuție despre echilibrul grec și dezechilibrul creștin, Maritain îl mai roagă ceva pe Gide : „*Să vă rugați și să-i cereți lui Christos să vă arate, direct, dacă faceți bine sau nu publicînd această carte*”. Gide refuză : „*Înțelegeți-mă. Am trăit prea multă vreme, și prea intim, cu gândul la Christos, ca să pot consimți să-l chem azi cum chemi pe cineva la telefon*”. Răspunsul lui Gide e potrivit. Deși Maritain îi era superior și

ca gândire, și ca elan spiritual, Gide îl întrecea — și la fel pe toți catolicii din jurul lui —, prin știința de a se purta cu moderație. În fuga lui de religie a avut cu siguranță un mare rol pudoarea.

Nu însă și în alte aspecte ale vieții sale sufletești și trupești. Ce izbește cel mai neplăcut pe cititorul de azi al operei lui Gide este patima neînfrînată a auto-etălării. Și romanele lui, autobiografice pînă la exces, și *Si le grain ne meurt*, unde își povestește viața, și frumosul *Jurnal*, publicat cu consecvență, și *Corydon*, suferă de o nerușinare care e puțin altceva decît simpla sinceritate. La trecerea experienței individuale în cuvinte se petrec o serie de modificări de echilibru : în domeniul spusei raporturile sînt altele decît cele existențiale exprimate. Vorbind despre sine, despre emoțiile și plăcerile sale, cel ce se destăinuie și mai ales cel ce se destăinuie în scris, trebuie să țină seama că vorbele întrebuițate nu sînt pentru prima oară întrebuițate de el, ci au un trecut, o pondere proprie, care se opune de cele mai multe ori elanului mărturisirii. Oricît de drăgălașă i s-ar fi părut lui Gide plăcerea gustată într-o împrejurare sau alta, trecînd-o în spovedania scrisului, el o face, parcă fără voce, scandaloașă, pentru că, povestind-o fără nici o jenă, nu ține seama de igiena trecerii de la individual, de la experiență, la limbaj, la generalitate. Din această pricină intimitățile povestite de autor, chiar dacă, poate, în clipa întîmplării lor în afară de cuvinte, erau de o amețitoare puritate (cum ne asigură Gide), aduse în limbaj se contaminează de necurăția sedimentată de atîta vreme în vorbire și uneori, ca s-o spunem pe șleau, seamănă a simplă lăudăroșenie. Astfel că, pînă la urmă, cel puțin în această chestiune, trebuie să dăm dreptate adversarilor lui Gide. Căci dacă ipocrizia respectă — fie și fără noblețe — di-

ferența dintre limbaj și existență, cinismul „sincerității” totale tulbură raporturile și amestecă planurile; în acest domeniu singura sinceritate adevărată rămîne tăcerea.

Dintre celelalte sloganuri lansate de „gidism”, cel mai uimitor, fără îndoială, este „actul gratuit”, transpunere în comic a unei probleme ridicate de Dostoievski în *Crimă și pedeapsă*. Lafcadio, un personaj din *Les Caves du Vatican* (1914), îmbrînțește fără nici un motiv pe un bătrîn prin ușa unui vagon, în plin mers al trenului. Dar actul „gratuit” e *programatic* gratuit și, dintr-odată își pierde gratuitatea. Înainte să-l împingă pe bătrîn, Lafcadio gîndește, printre altele: „O crimă fără motiv, ce încurcătură pentru poliție!” și prin această exclamație, el își dă de gol intenția naiv protestatară. Actul lui „fără motiv și fără profit” nu este decît un mod iresponsabil de a se opune lumii motivelor și profiturilor, deci de a se situa exact la nivelul ei. E aceasta o libertate? După ce noțiunea de „libertate” a fost cu atîta pasiune explicată și apărată de filozofii existențialiști și mai recent cu atîta răceală pusă sub semnul întrebării de structuralism, actul „gratuit” ni se pare astăzi o vorbă fără consecințe, o zburdălnicie a spiritului.

Toate preocupările morale ale lui Gide suferă de aceste două defecte: incorecta traducere în limbaj a ceea ce nu e limbaj și superficiala înțelegere a libertății. Din această pricină romanele lui celebre sînt, probabil, cea mai puțin durabilă parte a operei lui. Să nu vorbim despre *Les Faux-Monnayeurs*, carte scrisă, s-ar părea, pentru plăcerea uscată a tehnicii inovatoare. Dar trei din cele mai cunoscute și mai izbutite povestiri ale lui Gide, *L'Immoraliste*, *La Porte Étroite* și *La Symphonie Pastorale* sînt cărți ale căror teze etice merită să fie amintite. *Imoralistul* (1902) e o spovedanie a unui alter-ego al autorului, Michel,

fost savant, care o rupe cu cărțile lui, cuprins de o poftă nebună de viață. Michel înțelege „viața” când, bolnav de tuberculoză, e silit să și-o cucerească printr-un efort constant al voinței. Efortul e încununat de succes sub soarele algerian, dar devenind un animal puternic și liber (care se și bate cu un vizitiu), Michel începe să se plictisească de firava lui soție, Marceline, pe care o lasă să moară, după ce observă că ea devenise „une chose abîmée”. Libertatea imoralistă a lui Michel se îneacă în falsitate, iar vitalitatea e înțeleasă cu o naivitate puțin agresivă. În *La Porte Étroite* (1909) însă, problema etică e pusă cu mai multă seriozitate. E vorba în această carte de excesele într-un eroism ale unei tinere educate în spirit religios protestant. Alissa, eroina cărții, fuge de dragostea lui Jérôme fiindcă se crede însetată de bucurii mai mari decât cele pe care viața ome-nească i le poate oferi: elanurile religioase o împiedică să-și facă o viață alături de cel iubit. Autorul nu e sever cu Alissa, dar nici nu-i dă dreptate: opoziția dintre viață și realizarea religioasă nu i se pare lui Gide o opoziție reală. Exagerînd-o uneori, protestantismul greșeste. *La Symphonie Pastorale* (1919) susține o teză inversă: valorile religioase și rigoarea morală se nasc de la sine în oameni. Pasiunile nu reprezintă libertatea, iar spontaneitatea poate fi fatală. Subiectul e destrul de cunoscut: un pastor crește la el în familie o copilă oarbă, Gertruda, de care, cu timpul, se îndrăgostește. Pastorul își dă seama de sentimentul său atunci când e prea târziu ca să-l mai poată stăvili; chiar soția lui îl ajută să vadă clar în sine. Tulburat, omul lui Dumnezeu citește *Evangelia* și pe sfîntul Pavel și crede că descoperă o diferență radicală între învățătura lui Isus și cea a apostolului său. Neputînd îndura asprimea pauliniană, pastorul se mîngîie cu ideea că Isus n-a interzis niciodată nimic, că a

poruncit celor ce-l urmează să-și părăsească familiile, că prima vorbă pe care a rostit-o a fost vorba „Fericiți...” și așa mai departe. Gertruda îi acceptă dragostea, dar recăpătându-și vederea în urma unei operații, își dă seama de păcatul săvârșit și se omoară.

Atribuite pastorului, și puse să servească o cauză prea puțin demnă, aceste zbuciume religioase ne par cam exagerate. Exaltarea lor derivă însă din experiența personală a lui Gide și, la origine, ele l-au chinuit și pe autor. Preocuparea religioasă a fost constantă în viața lui Gide, cel puțin pînă în jurul anului 1920. Așa cum se vede din *Jurnal* și cum reiese din *Si le grain ne meurt...* și din povestirile autobiografice, prima tinerețe a lui Gide a stat sub semnul unei religiozități orgolioase. O neînfrînată dispoziție spre înfrînare l-a dezechilibrat pe iritabilul adolescent, ale cărui năzuințe spre puritate trupească nu derivau neapărat din ascetism, ci erau semne ale unei triste și pline de consecințe neînțelegeri. Tînărul Gide a crezut că religia înseamnă crispăre, autodominare și refuz al bucuriei fizice, astfel că atunci cînd a descoperit degajarea, spontaneitatea și plăcerea, a încercat să întoarcă spatele religiei. Problematika creștină îl marcase însă prea adînc ca să se poată vreodată despărți de ea, și deși după 1920 în scrierile lui pătrund din ce în ce mai puține ecouri religioase, *Jurnalul* stă martor că, pînă tîrziu, Gide a continuat să reflecteze la învățătura lui Christos. Punctul critic, în această privință, l-a reprezentat perioada 1916—1919, cînd, sub presiunea lui Claudel și a altor prieteni catolici, Gide a fost foarte aproape de convertire. Din această perioadă datează una din cele mai frumoase scrieri ale lui Gide, un mic jurnal intitulat *Numquid et tu...?*, dedicat lui Charles Du Bos, unde sînt consemnate, cu simplitate și bun

simț, gândurile autorului la o reluare atentă a *Evangheliilor* și a *Epistolelor* sfântului Pavel. Devoțiunea sinceră alternează cu perioadele de secetă spirituală; acestea par să fie lungi și chinuitoare. Reflecția lui Gide se desfășoară în jurul păcatului și bucuriei. El înțelege și acceptă în anumite momente realitatea păcatului („*Doamne, vin la Tine cu toate loviturile care mi-au devenit răni, cu toate păcatele, sub greutatea cărora mi-e strivit sufletul*“), ceea ce îi dă o adâncă smerenie și îl face să se roage — oare în zadar? — pentru separarea lui de lume: „*Doamne, fă să nu fiu dintre cei ce sînt priviți pe lume. Fă să nu fiu dintre cei care izbutesc. Fă să nu mă număr printre cei fericiți, satisfăcuți, îmbuibăți; printre cei aplaudați, felicitați și invidiați.*“ Dar îl preocupă mereu ieșirea de sub domnia păcatului. Observînd în *Epistola către romani* enigmaticul pasaj „*Iar eu, odinioară, fără lege, trăiam, dar cînd a venit porunca păcatul a prins viață, eu însă am murit*“ (7, 9—10), Gide notează „*Totuși, ducă sîntem de acord că legea preceda harul, nu am putea admite o stare de nevinovăție precedînd legea? Odinioară, fără lege, trăiam. Această frază se luminează și se umple, în ciuda sfîntului Pavel, cu o semnificație de temut.*“ Nu asprimea sfîntului Pavel îl ajută pe Gide să scape de păcat, ci blîndețea lui Isus, pe care el socotește că o poate opune zelului apostolului său: „*Nu de Christos, ci de sfîntul Pavel mă izbesc, și la el, nu în Evanghelie, întîlnesc tot ce m-a îndepărtat...*“ Iar în învățătura propriu-zis christică Gide crede că secretul e în cuvîntul Bucurie: „*Orice creștin care nu ajunge la bucurie face ca patimile lui Christos să fi fost zadarnice, și prin aceasta chiar le înrăutățește. Să vrei să porți crucea lui Christos; să dorești să-i îmbrățișezi suferința, nu înseamnă să-i nesocotești darul?... Păcatele noastre te-au ținut pe cruce Doamne, dar răstignirea*

ta ne-a răscumpărat." Și pentru ca apelul la bucurie să fie întreg, Gide se opune confuziei pe care, spune el, creștinii o fac adesea între viața veșnică și viața viitoare. Viața veșnică la care ne cheamă Christos, susține Gide, n-are nimic viitor, ea începe imediat, acum; a intra în viața veșnică înseamnă „a participa îndată la veșnicia vieții". *Venit hora, et nunc est*. Eternitatea se găsește în renașterea prezentului. (Nu e greu de imaginat reacția îngrozită a catolicilor față cu asemenea interpretare a *Evangeliei*...)

Aceleași probleme străbat și *Les Nourritures terrestres*, cu siguranță cea mai curată și durabilă scriere a lui Gide (de care cititorul român are privilegiul să ia cunoștință într-o minunată traducere datorată Monei Rădulescu, lui H.R. Radian și lui Corneliu Rădulescu). *Les Nourritures terrestres* a fost scrisă imediat după experiența africană a lui Gide, povestită în *Imoralistul* și în *Si le grain ne meurt*. Gide venea spre natură și spre simpla bucurie a simțurilor de foarte departe, dintr-o atmosferă burgheză secetoasă unde singurul refugiu fusese exaltarea religioasă. O dorință nervoasă de puritate îl chinase în vremea primei tinereți și în paginile jurnalului timpuriu se văd urme ale scrupulelor tinărului Gide, mai ales neomeneasca fugă de păcat, setea de puritate imaginară. „Imaginară" este cuvântul, pentru că toată prima perioadă religioasă a lui Gide stă sub semnul imaginarului și iluziei. El însuși își dă seama de acest lucru, atunci când observă că, în tinerețe, se temea atât de mult de păcat încât aproape nu îndrăzneă să mai acționeze în vreun fel. Firile atât de sensibile la pată, atât de exasperant de dornice de curăție, se lasă foarte lesne fascinate de neașteptata nevinovăție a naturii. Astfel că atunci când, obosit de încordarea sufletească în care îl ținca căutarea sterilă a unui Dumnezeu ce nu se lăsa dibuit,

Gide a dat de realitatea sensibilă, sentimentul de eliberare pe care l-a cunoscut a fost de o violență uimitoare și cu atât mai subjugătoare. Cum mărturisește singur în *Prefața* adăugată în 1926. „*«Fructele pământului» este cartea, dacă nu a unui bolnav, cel puțin a unui convalescent, a unui tămăduit, a cuiva care a suferit. În însuși lirismul ei se află excesul celui care îmbrățișează viața ca pe un bun pe care era gata să-l piardă.*” De aceea, adăogă Gide, cartea trebuie luată ca un moment anumit, ca o tranziție, ca descrierea unei stări de șovăială trecătoare. Și, într-adevăr, momentul descris în carte nu poate dura, așa cum nu poate dura o beție : descoperirea adevărului sensibil nu se poate opri la adevărul sensibil. Ce avem de obiectat cărții lui Gide, vom vedea în postfață, după parcurgerea fermecătorului text. Să-i căutăm, deocamdată, temele-cheie, alcătuirea, părțile luminoase și acceptabile.

Tema cărții ar putea fi caracterizată ca descoperirea vitalității, a „sferei esteticului”, de către cineva care vine dinspre sfera eticului, dar a unui etic uscat, în care se amestecau gata-făcutul și imaginarul. Din această perspectivă, tot ce ține de etic apare compromis. Eliberarea de constrângere și de imaginarul specifice eticii degradate (de câte ori trebuie spus că etica nu e o sferă care să se poată susține singură altfel decât bazându-se pe constrângere și pe imaginar : o etică vie, curată, trebuie să fie sau o simplă iradiere a vitalității, sau o consecință firească a unei sfere superioare) este o eliberare violentă, fățișă, revoltată. Aruncînd la spate partea rea dintr-o etică imperfectă, fugarul aruncă (cel puțin pentru moment), orice etică, orice legămînt. „*Aș vrea ca ea (cartea mea) să-ți trezească dorința de a pleca — de a pleca de oriunde, din orașul tău, din familia ta, din odaia ta, din cugetul tău*” și „*În timp ce alții publică sau*

lucrează, eu am petrecut trei ani călătorind ca să uit tot ce învășasem". Libertatea dobândită e o specie de libertate adevărată, curată, ea se numește spontaneitate și pentru cine o cunoaște e amețitoare și de neuitat. Spontaneitatea îl aruncă pe fugăr în lumea extraordinară a diversității, în haecceitatea lucrurilor bine intrate în trupul lor dat celor cinci simțuri. El se află acum în nesfârșita, spectaculoasă desfășurare a suprafeței strălucite a lumii, de bucuria incomparabilă a căreia nu are cum să se mai ferească și de beția căreia se lasă invadat cu invincibilă frenezică : „*Fructele ale pământului, / Vă caut pretutindeni / Nesățitul fără margini să-mi astîmpăr ! / Moralele-s neputincioase*", în raport cu invazia vieții, așa cum își pierde tăria percepțelor, poruncile : „*Porunci ale Domnului, mi-ați îndurerat sufletul... Oare mereu ne veți învăța că sînt tot mai multe lucruri oprite ? — Noi pedepse pentru setea de tot ce voi fi găsit frumos pe pămînt ?*" Într-o etică a constrîngerii și imaginarului nu frumosul este justificarea acțiunii. Din ea se degajă, cel mult, o încordare sterilă plină de noblete, însă nespus de secetoasă și, uneori, la exagerare, asimilabilă cu un drăcesc orgoliu : „*Mi-am pedepsit cu voioșie carnea, simțind mai multă voluptate în pedeapsă decît în păcat, — într-atîta mă îmbătam de trufie, că nu păcătuiesc ca oricine*". Valul fascinației are în schimb o putere atît de nesăbuită încît spală toate crispările anterioare, tot ce nu era în întregime firesc. Și cărțile : „*Natanael, trebuie să arzi în tine toate cărțile*". Cărțile, ca simbol al cunoașterii uscate, rupte de viață, cărțile ca literă tăcută, înghețată : „*Nu-mi ajunge să citesc că nisipurile plajelor sînt moi ; vreau ca picioarele mele goale să le simtă. Orice cunoaștere pe care n-a precedat-o o senzație, mi-e de prisos*". Avîntul anti-livresc e senin, naiv, și exaltarea senzației, a primatului ei în timp, se datorează nu neîncrederii în cunoaștere, ci, dimpotrivă, în-

crederii în continuitatea dintre a simți și a ști. Decalajul s-ar explica, socotește Gide, amețit de bucuria descoperirii sferei esteticii, itinerariului greșit, pornirii dinspre „a ști” : drumul invers ar avea virtutea minunată de a îndepărta hiatul, de a reda plenitudinea. În *Les Nouvelles nourritures* el încearcă chiar să fundamenteze filozofic acest punct de vedere : „*Cuget, deci sînt — De acest deci mă agăț... Cuget deci sînt. Cred că sînt. Simt că sînt. Dar dintre aceste trei propozițiuni, ultima mi se pare cea mai adevărată.*” A fi pur și simplu înseamnă, pentru Gide, a fi pe lume, a-mi simți ființa, în timp ce luînd cunoștință de această ființă, cugetînd, încep, într-un fel, să nu fiu. Dar *nu*-ul care este cugetul nu poate dăinui fără ființa de care e legat : „*Căci dacă nu poți cugeta fără a fi, poți foarte bine să fii fără a cugeta.*” Gîndind astfel, se înțelege de ce Gide nu are cum să creadă în nemurirea sufletului și în viața viitoare și de ce maxima socratică : „*Cunoaște-te pe tine însuși*” i se pare dăunătoare. A te cunoaște pe tine nu poate să însemne, din această perspectivă, decît a accentua partea de neființă, rupînd-o de ființa care ești.

Gide nu face filozofie și nu urmărește coerența sistematică, el își notează păreri și impresii ; deci nu se încapățînează să nu vadă ce e uneori vădit. Continuitatea dintre „a ști” și „a simți”, chiar atunci cînd drumul pleacă dinspre „a simți”, i se pare și lui cîteodată iluzorie, mai ales în *Noile fructe*, scrisă tîrziu, după ce primul entuziasm trecuse. Cum era firesc, în-doiala apare cînd Gide e atent la cuvinte : „*Ah ! cine îmi va elibera spiritul de grelele lanțuri ale logicii ? Cea mai sinceră emoție a mea, de îndată ce o exprim, e falsificată.*” Poate fi dată vina pe logică ? Vorbirea nu e logică și nici visul de eliberare a lui Gide nu are consistentă : „*Visez armonii noi. O*

artă a cuvintelor, mai subtilă și mai sinceră, fără retorică ; și care nu cantă să dovedească nimic."

Tot în *Noile fructe*, unde îndoielile își fac încet-încet loc, dorința de evaziune se definește mai bine : pierzînd din beția primei descoperiri, refugiul în estetic începe să-și arate riscurile : „*Ah ! să pot scăpa de mine însumi ! Aș sări peste constrîngerea la care m-a supus respectul de mine... Ah ! să ridic ancora pentru cea mai cutezătoare aventură... Și asta să nu aibe urmări pentru mine.*" Iată cum etica își mai spune cuvîntul : „urmări". Teamă, neliniște, o nouă crispăre : „*Mintea mi se agață de acest cuvînt : consecință. Consecința faptelor noastre, consecință față de tine însuși. Să nu mai aștept din parte-mi decît o continuare ? Consecință, compromitere ; drum trasat dinainte. Vreau să nu umblu și să sar ; cu o lovitură de picior, să-mi înlătur, să-mi reneg trecutul, să nu mai am făgăduieli de făcut ; am făcut prea multe !*" Dar liberarea extremă nu e liniștită ; ajungînd aici, fugarul șovăie : lanțurile de care vrea să scape se refac mereu și el începe să se mire și să se întristeze de propria sa îndrăzneală.

În primele *Nowrritures terrestres* autorul nu-și asumă această îndrăzneală, nesăbuire, ci o pune în seama unui personaj, enigmaticul Menalc, cel care apare și în *Imoralistul*, și la ale cărui otrăvitor de dulci discursuri prea firavul Michel, eroul cărții, pleacă urechea cu sfială și nesiguranță. Mai tîrziu Gide s-a deszis de anti-etica lui Menalc, dar e vădit că extrema aceasta îl ispitea și că suferea simțindu-se prea slab ca s-o aleagă. „*Menalc e primejdios : teme-te de el ; îi face pe înțelepți să-l ocărască, dar nu se face temut de copii. Li învață să nu-și inbească familia și încet-încet s-o părăsească : le îmbolnăvește inima, trezind în ea dorința după poame sălbatice, acre și le dă preocu-*

pări de iubiri stranii." În sufletul rece și neliniștit al lui Menalc domnește o exasperare demnă : „Goana ȱrelor mă făcea să turbez. Nevoia de a alege mi-a fost întotdeauna nesuferită ; a alege mi se părea nu atîta că alege, c t mai degrabă că resping ce nu alege.” Devastat de dorințe, Menalc găsește, totuși, echilibru într-un armistițiu indulgent cu sine : „Posedam darul prețios de a nu fi prea mult strunit de mine însumi”. El sare ca o panteră pe întinderea lumii, bucur ndu-se sălbatec de „mulțimea de descoperiri prețioase” ce se oferă cui știe să fie destul de apriș și de liber ca să nu se mai g ndeasc  și la altceva.

Lumea în care se aruncă fugarul fiind lumea prezentă — și numai cea prezentă — („Emoțiunile mele s-au dezvoltat ca o religie. Poți înțelege asta : orice senzație are o prezență înfinită” ; paginile despre viitor din *Noile fructe* sînt prea pușin convingătoare ; nici autorul nu le crede și le rostește cu jumătate de gură), contactul direct cu dumnezeirea se va r sp ndi pe toată suprafața sclipitoare a lumii. Din religiozitatea estetică dispar aspectele negate transcendental ale lui Dumnezeu,  nfinita lui depărtare de lume, sf șietoarea absență, neputința de a-l  nt lni altfel dec t în revelație. Religiozitatea estetică se bucură, dimpotrivă, de prezența lui Dumnezeu  n Creațiune, de nenumăratele da-uri direct din gura lui auzite : „Nu dori, Natanael, să-l afli pe Dumnezeu alt-unde dec t pretutindeni... Ori  ncotro te-ai duce, nu-l poți  nt lni dec t pe Dumnezeu ; Dumnezeu, zicea Menalc, este ceea ce ne precede.” Acest Dumnezeu, care nu e dec t forța ce ține întinsă pelicula strălucitoare a universului, își face în orice loc simțită prezența, dar nici un loc nu-l epuizează : „Fiecare făptură îl indică pe Dumnezeu, nici una nu-l dezvolt ie”. Nepuț ndu-se bucura de altceva dec t de nesf rșirea prezenței, fugarul, simțind unitatea lumii, n-o apucă (asa cum face omul  nr d -

cinat, care primește lumea într-un punct, legat fiind, și echilibându-se în eternitate), deoarece, abandonându-se frumoasei suprafețe, alunecă pururi din loc în loc și, chiar, simte alunecarea ca pe o datorie, iar cantonarea ca pe o pierdere ireparabilă : „Fiecare faptură ne îndepărtează de Dumnezeu, de îndată ce privirea ni se oprește asupra ei“...

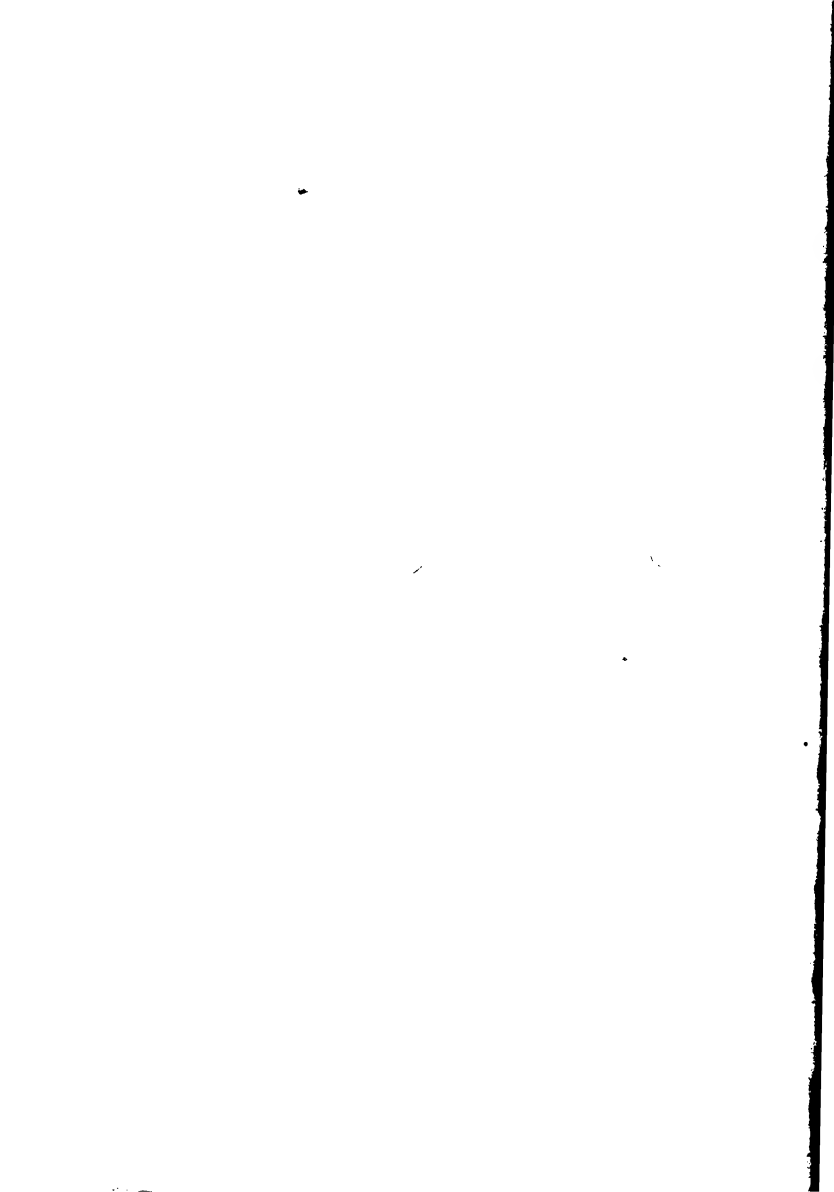
Fugarul care se lasă în voia alunecării și spontaneității e umplut de îndată de simțămîntul dominant în sfera esteticului, de fascinație : „Astfel am trăit într-o uluire pătimașă, aproape neîncetată. Am ajuns foarte repede la beție și mi-a plăcut să trăiesc într-un fel de amețeală.“ Și în altă parte : „Natanael, orice emoție să-ți poată deveni o beție“. Iar Menalc, cel mereu aprig și sigur de sine, spune, rezumînd într-un cuvînt toată nebunia și amarul vieții spontane : „Fericirea mea e făcută din ferveare“. O ferveare care dă clipei elan și bogăție : „Ia din fiecare clipă noutatea de neasemuit și nu-ți pregăti bucuria — sau află că în locul celei pregătite te va surprinde o altă bucurie“. Poate de frumusețe, poate de teamă, fugarul aduce aminte și de moarte și, ca orice epicureu distins, spune undeva că minunăția clipei nu dobîndește relief decît prin contrast cu „fundalul întunecat al morții“. Dar în lumea fascinației, moartea e doar „un somn ceva mai adînc, ceva mai aducător de uitare ca cel pe care îl aștept de la fiecare noapte...“ Pelicula admirabilă a prezenței nu plesnește, ci fugarul crede a-și da seama că, prin moarte, alunecarea lui se desfășoară mai departe, la fel de liniștită, prelungind beția lui în beția neîncetată a lumii.

Pînă atunci însă neostoita alunecare oscilează între două limite. Uneori setea de lume vine, cu înconștientă patimă, din afară de lume, din partea de neființă ce dorește — în zadar — să se topească în ființă, și atunci se produce o neliniște fierbinte, o

înfrigurată răspîndire de sine, o recuperare excesivă, dureroasă, a bucuriei paradisiace : „*Și viața ne va fi stat în față ca un pahar cu apă de la gheață, aburit, ținut strîns de mîinile unui bolnav de friguri, care vrea să bea și soarbe totul dintr-o dată, știind prea bine că ar trebui să mai aștepte, dar care nu are puterea să îndepărteze de buze paharul ispititor, atît îl însetează arșița, atît e apa de rece.*” Altcori așteptarea lumii e atît de liniștită încît seamănă cu o renunțare ; dorința se potolește pînă ce se așterne un calm binefăcător, o detașare, aproape o asceză a bucuriei ; „*Natanael, în sinea ta, fiecare așteptare să nu fie nici măcar o dorință — ci numai o înclinare de a primi. — Așteaptă tot ce îți iese în întîmpinare — dar nu dori altceva decît ceea ce vine spre tine.*”

Drumul, niciodată încheiat, al fugarului șerpuiește astfel prin lumea largă, de căldura și fosforescența căreia *Les Nourritures terrestres*, cu mult lăudata ferveare, ne apropie. Cînd cu nesăbuită poftă, cînd cu liniștită înclinare de a primi, fugarul se bucură de grădini, de fructe, de pămînt, de pietre, de ape, de fîntîni, de lumină, de nopți, de iradieri, de calmul aprins al lumii, de diversitatea nesfîrșită a lucrurilor. „*Aș vrea, spune el, să mă fi născut într-o vreme în care, ca poet, să pot cînta lucrurile doar enumerîndu-le*”, doar atingînd, cu cuvinte suave și transparente, ca în *Les Nourritures terrestres*, prezența lor dogoritoare.

TOMA PAVEL



TABEL CRONOLOGIC

1869 22 noiembrie. Se naște la Paris André-Paul Guillaume Gide într-o familie în care se întretaie influențele religioase contradictorii ale protestantismului (după tată) și catolicismului (după mamă) și-i vor împărți copilăria și adolescența între aspirații contradictorii, aceleași care, perpetuate, îi vor marca, mai târziu, personalitatea.

1870. vara. Izbucnește războiul franco-prusac.
toamna. Imperiul francez al lui Napoleon al III-lea este înfrânt.

Moare Charles Dickens.

1871 martie. Proclamarea Comunei din Paris.
mai. Din ordinul lui Thiers începe reprimarea Comunei

1874 La Paris, într-o expoziție organizată în atelierele fotografului Nadar, se afirmă curentul impresionist, care-și primește numele acum, odată cu tabloul lui Monet: *Impression — Soleil levant*.

1876 Urmează cursurile Școlii Alsaciene. Fire tăcută, închisă, contemplativă, lipsită de expansivități

— urmări ale unei educații rigide, dominate de un protestantism trist, apăsător — copilul trece drept un elev mediocru, cu rare scipiri.

Mallarmé scrie *După-amiaza unui faun*.

1881 *Crima lui Sylvestre Bonnard* îl impune pe Anatole France în fața publicului și a criticii.

Apare *Sagesse*, volumul de versuri al lui Verlaine.

1886 Apar *Iluminările* lui Rimbaud.

Van Gogh se stabilește la Paris.

Poetul Jean Moréas publică manifestul simbolismului.

1889 Tînărul de 20 de ani opune fervorii religioase din adolescență o senzualitate precocă.

Începe să scrie — este epoca simbolismului — și să publice în micile reviste ale școlii.

Din acest an datează începutul *Jurnalului* care se va continua pe o perioadă de cincizeci de ani.

Prietenia cu Pierre Louis — care va semna mai târziu Pierre Louÿs.

În inima Parisului se înalță turnul Eiffel.

1890 Călătorește la Montpellier unde îl vizitează pe Paul Valéry la spitalul Broussais.

Îl cunoaște pe Mallarmé.

Lucrează la *Les Cahiers d'André Walter* (*Căiețele lui André Walter*) și *Le Traité du Narcisse*.

Notează în *Jurnal*: „Trebuie să lucrezi cu înverșunare, dintr-o lovitură, fără să te lași abătut de nimic; este adevărata cale de a da unitate

unei opere. Pe urmă, odată lucrul sfârșit, trebuie să citești cu înverșunare, cu lăcomie... pînă la sfârșit, pentru că totul trebuie cunoscut."

Oscar Wilde publică *Portretul lui Dorian Gray*.

1891 Publică prima sa carte, subintitulată „operă postumă“, *Les Cahiers d'André Walter*. Cartea nu are succes. Îi urmează *Poésies d'André Walter*. Ambele se înscriu printre încercările de tinerețe ale lui Gide și rămîn reprezentative doar pentru perioada sa simbolistă și pentru acea etapă de criză spirituală pe care o străbate scriitorul în acești ani și din care va ieși eliberat de pietismul familial, în urma călătoriei în Africa. 19 ani mai târziu (august 1910) pomenind despre aceste prime opere va nota în *Jurnal* : „Nu vreau să-mi desavuez operele de tinerețe ; dar n-aș vrea să fie cercetate cu același ochi ca cele ale unor ani mai maturi“. Publică *Le Traité du Narcisse (Théorie du Symbole)* în *Entretiens politiques et littéraires*. Un an mai târziu lucrarea va apare în volum. Legenda lui Narcisse de la care pornește constituise unul din subiectele de discuție în întrevederile cu Valéry, la Montpellier. Mai târziu același subiect îl va inspira și pe Valéry.

Nietzsche termină *Așa grăit-a Zarathustra*.

1892 Apare volumul *Poésies d'André Walter* intitulat *operă postumă*.

1893 Întreprinde o călătorie în Algeria. Iarna îl găsește bolnav la Biskra. De aici vizitează Blida unde îi cunoaște pe Oscar Wilde și pe Lord A. Douglas. Mai târziu, spre sfârșitul vieții, se va întoarce aici. Va vizita Tunis, Zaghuan, Kairavan.

Îi apare *Le voyage d'Urien* scris în 1892. Referitor la acesta notează în *Jurnal* (august 1910): „N-am scris nici o carte fără să fi simțit nevoia profundă de a o scrie. Călătoria lui Urien e o excepție.”

Publică *Tentative amoureuse*. Șase ani mai târziu o va reedita sub titlul *Traité du Vain Désir* (*Traatatul Dorinței deșarte*). Cartea aparține unui ciclu de „tratate” pe care intenționa să le grupeze în *Considérations sur la mythologie grecque* (*Considerații asupra mitologiei eline*) împreună cu *Traité des Discules ou Castor et Pollux*, din care publică fragmente.

În același an notează în *Jurnal*: „Am vrut indic în această Tentativă amoroasă influența cărții asupra celui care o scrie și chiar în timpul scrierii ei”.

Își petrece convalescența în Elveția la La Brévine.

1895 Călătorește în Italia.

Publică *Paludes*, început în perioada sederii la Biskra („În timp ce trăiam Imoralistul scriam *Paludes*” — *Jurnal*) și scris în mare parte în

timpul convalescenței de la La Brévine, după ce se întorsese transfigurat din Africa. „Aduceam cu mine la întoarcerea mea în Franța secretul unui înviat din morți” (*Si la graine ne meurt*). „Paludes este documentul cel mai complet pe care-l aveam asupra atmosferei speciale de sufocare și de stagnare pe care am respirat-o între 1885 și 1900” (dintr-o scrisoare a lui Paul Claudel către A. Gide, 12 mai 1900). Iată și o mărturie interesantă a autorului referitoare la același volum : „De ce nu înțelegi că detest propria mea gândire ? Mă epuizez luptându-mă cu ea ; dar nu pot să o neg decît prin ea însăși, așa cum alungi un demon prin Belzebuth, principele demonilor. Ce altceva am încercat să arăt în Paludes ?” (dintr-o scrisoare a lui Gide către Francis Jammes.)

Oscar Wilde publică *Soțul ideal*.

1896 Apare volumul lui P. Valéry *Domnul Teste*.

Călătorește cu soția în Tunis și Alger. Din această perioadă datează influența asupra lui a poeziei orientale — Hafiz, Omar Khayam, 1001 nopti.

1897 Publică *Les Nourritures terrestres*. Cartea fusese concepută în iarna lui 1893—94 și scrisă în 1894—95.

„Cînd au apărut Fructele mele ne aflam în plin symbolism ; am văzut că arta trecea prin grave riscuri prin faptul că se separa atît de hotărît de

ceea ce e natural și de viață. Dar cartea mea era mult prea firească pentru ca să nu apară artificială celor care nu mai aveau gust decît pentru artificial“ notează Gide. Și în continuare : „Ce-ar fi fost Fructele mele dacă aș fi știut să-mi plimb foamea pînă la tropice ?“ (Jurnal, 30 decembrie 1929).

Apare volumul de eseuri *Reflexions sur quelques points de littérature et de morale* (*Mercure de France*).

Izbucnește răsunătorul scandal juridic care îmbracă repede un aspect politic sub numele de „Afacerea Dreyfuss“. Zola, France, Péguy se numără printre „dreyfusisți“.

1898 Apar *Divagațiile* lui Mallarmé, studii asupra artei.

1899 Publică volumul de însemnări *Feuilles de Route 1895—1896* și povestirea *Le Prométhée mal enchaîné* (*Mercure de France*). Ideea acestei povestiri se conturase încă din 1897, odată cu articolul scris împotriva lui Maurice Barrès în legătură cu *Les Déracinés* (critica ideii de „înfrăținare“). Mitul prometeic și interpretările lui îl vor ocupa intens în acești ani : „Nu iubesc omul, spune Gide-Prometeu, iubesc neliniștile care îl devoră“.

„A. Gide e un făuritor de mituri“ notează Thibaudet. Publică studiul *El Hadj ou Le Traité du faux prophète*, scris încă din 1896.

1900 Călătorește în Belgia.

Îi apar volumele *Lettres à Angèle* și *De l'influence en littérature* — conferință ținută la Bruxelles la 29 mai.

1901 Îi apar : *Le Roi Candaule* — dramă în trei acte, publicată inițial în *La Revue Blanche* și *Les limites de l'art*, conferință publicată în *Petite collection de l'Ermitage*. La 25 octombrie termină romanul *L'Immoraliste* a cărui idee îl urmărise timp de 15 ani. Cartea marchează ruptura parțială cu estetica simbolistă, cu „mediul Mallarmé“. „*Mă mir — îi scrie Gide pastorului Ferrari la 15 martie 1928, că n-ați văzut în Imoralistul meu procesul însuși al abandonării către sine care e tocmai contrariul lepădării de sine pe care o predică Evangheliile.*“

1902 Publică *L'Immoraliste* (Mercure de France).

Are loc premiera operei *Pelléas et Mélisande* de Debussy.

1903 Călătorește la Weimar. Ține aici conferința *De l'Importance du public* pe care o tipărește în volum în același an. Îi apare drama în cinci acte *Saül* (Mercure de France).

Thomas Mann publică povestirile *Tristan* și *Tonio Kröger*.

1905 La „Salonul de toamnă“ de la Paris se afirmă în pictură *fauvismul*.

1906 Îi apar însemnările de călătorie : *Amyntas. De Biskera à Touggourt. Le renoncement au voyage*. Henry Bergson publică : *L'évolution créatrice*.

1907 Îi apare romanul *Le Retour de l'Enfant prodigue*, parafrază puțin ortodoxă a parabolei evanghelice. Apariția romanului provoacă reacția vehementă a scriitorului catolic Francis Jammes și a lui Charles-Louis Philippe. Perioada unei corespondențe intense cu Claudel.

Picasso cu *Domnișoarele din Avignon* anunță cubismul.

1908 Publică : *Dostoievski d'après sa correspondance*. Maurice Maeterlinck scrie : *Pasărea albastră*.

1909 Îi apare *La porte étroite*. Romanul este primit cu o totală răceală de cercurile scriitoricești protestante. Contradicțiile estetice și religioase ale concepției lui Gide explică în mare parte insuccesul multora din cărțile sale și dezamăgirile repetate pe care le provoacă între cei pe care-i considera pînă la un punct adepți sau prieteni. *Poarta îngustă* este una din aceste cărți. „Cei care au îndrăgit *Imoralistul meu* nu pot să-mi ierte *Poarta îngustă* „notează Gide (*Oeuvres complètes, Feuilletés*). „N-aș fi putut scrie *Imoralistul*, mărturisește autorul, *dacă n-aș fi știut că voi scrie Poarta îngustă și trebuia să o scriu și pe una și pe cealaltă ca să-mi pot permite apoi Pivnițele*“ (Vaticanului) (*Jurnal*, 1909). 13 ani

mai târziu în același *Jurnal* va reveni : „Pe cine
aș putea convinge că această carte este sora gea-
mână a Imoralistului și că cele două subiecte au
crescut deodată în spiritul meu, excesul uneia
găsind în excesul celeilalte o permisiune secretă,
amîndouă echilibrîndu-se una pe alta” (*Jurnal*,
7 februarie 1922).

După apariția cărții notează în *Jurnal* (7 no-
iembrie) „*Abia aștept să scriu altceva. Va tre-
bui să treacă zece ani ca să mai îndrăznesc să
folosesc cuvinte ca : iubire, inimă, suflet etc.*”

1910 Îi apare volumul de amintiri Oscar Wilde — *In
memoriam*.

1911 Publică volumul de eseuri *Nouveaux prétextes-
reflexions sur quelques points de littérature et de
morale*. Ține la „Salonul de toamnă” conferința :
Charles Louis Philippe, pe care o publică în vo-
lum în același an. Îi apare volumul *Isabelle*.
„Nu există decît o singură carte pe care am
scris-o din afara mea. Aceasta e *Isabelle*. Văzu-
sem întîmplările narate în carte și le-am istorisit
întîrziindu-mă ca pe un exercițiu pentru a-mi face
mîna. Și lucrul acesta se simte” (dintr-o scri-
soare către Charles du Bos).

1912 Apare volumul *Bethsabé*.

Thomas Mann publică *Moartea la Veneția*.

1913 Traduce din R. Tagore — *L'Offrande Lyrique*.

Marcel Proust publică romanul *Du côté de chez Swann*, primul din ciclul *À la recherche du temps perdu*.

Are loc la Paris premiera baletului *Le sacre du printemps* de Igor Stravinski, eveniment care provoacă în sala de la „*Le Théâtre des Champs-Élysées*” un scandal comparabil doar cu cel de la premiera dramei *Hernani* de Victor Hugo.

1914 28 iulie. Prin atacarea Serbiei de către Austro-Ungaria se declanșează primul război mondial. La 3 august intră în conflict Franța, care declară război Germaniei. În septembrie germanii pătrund pe teritoriul Franței dar sînt opriți de trupele anglo-franceze pe Marna.

1914 Călătorește în Turcia și Asia Mică.

Îi apare romanul *Les caves du Vatican*, început încă din 1905. Cartea, ca de altfel aproape toate scrierile sale, stîrnește discuții pro și contra : „*Cartea aceasta este cu adevărat sinistă ; toate sentimentele sînt batjocorite într-însa.*” (Paul Claudel). „*Lafcadio poate, fără îndoială, să facă rău, poate însă să facă și bine căci orice otrăvă vindecă sau ucide după doza în care e administrată și după constituția celui care o primește*” (François Mauriac).

1916 Au loc marile bătălii (victorioase pentru Franța și aliații ei) de la Verdun și de pe Somme.

1917—1919 Modigliani pictează seria portretelor sale.

1918 Traduce *Typhon* de J. Konrad.

Călătorește împreună cu Marc Allégret în Anglia.

1919 Îi apare romanul *La Symphonie Pastorale*. Subiectul îl povestise în toate detaliile, încă din 1893, prietenului său P. A. Laurens. La La Brévine, în Elveția, unde își petrecuse iarna lui 1894, la întoarcerea din acel decisiv, pentru personalitatea sa, voiaj în Africa, începe lucrul la roman.

Mai târziu (în 1946) această încântătoare poveste de dragoste va fi ecranizată după un scenariu de A. Gide, Pierre Bost și Jean Aurenche, în interpretarea lui Michèle Morgan, Line Noro, Pierre Blanchar. Textul scenariului va fi publicat, însoțit de o prefață semnată de Jean Delannoy și de extrase din presă în *Nouvelle Édition, Les Classiques du Cinéma Français*, 1948.

1920 Îi apare volumul *Corydon*.

1921 Ia ființă Partidul Comunist Francez.

1921 Publică volumul *Morceaux choisis*.

Apare culegerea *André Gide, Pages choisies Bibliothèque de l'adolescence*) și volumul de însemnări *Si le grain ne meurt*.

1922 Apare volumul de versuri *Farmece* al lui P. Valéry.

1923 Îi apare volumul *Dostoievski* conținând studii, articole, discuții.

1924—1925 Publică studii, eseuri, amintiri, însemnări : *Souvenirs de la Cour d'Assises*, *Incidences*, *Caractères*. Traduce : *Amal et la lettre du roi* (R. Tagore), *La Dame de pique* (Puşkin), *Le Mariage du Ciel et de l'Enfer* (William Blake).

Călătoreşte cu Marc Allégret în Congo.

1926 Apare romanul *Les Faux Monnayeurs* (*Nouvelle Revue Française*) şi volumul de însemnări : *Si le grain ne meurt*, completat.

Traduce *Antonio şi Cleopatra* de Shakespeare. Întreprinde o călătorie în Africa, din care vor rezulta două cărţi : *Voyage au Congo* şi *Le Retour du Tchad* — adevărate rechizitorii contra colonialismului.

1931 Începutul simpatiei lui Gide pentru idealul comunist şi dorinţa de a contribui la făurirea unei vieţi mai drepte.

1934 Călătorie la Berlin. Asistă la procesul Thaelmann.

1935 Apare *Les nouvelles nourritures*, scriere elaborată pe etape, pe parcursul a 19 ani. Prima menţionare a acestui proiect apare în *Jurnal* la 1 februarie 1916 : „Simt o dorinţă arzătoare să scriu această carte de meditaţie, care să reprezinte pandantul Fructelor şi care se suprapune pe alocuri cu Sfaturi către un tânăr scriitor pe care o pregătesc. Dacă aş putea...”

În 1916 convertirea lui Henri Gheón îl tulbură puternic. Recitește *Evangelhiile*, traversează o perioadă de criză morală și religioasă. Notațiile din *Jurnal*, din februarie pînă în noiembrie, oglindesc toate aceste frământări. Criza se va răsfrînge firește asupra operei. Din această perioadă lucrează intens la *Noile fructe*. Pasaje ca acesta „*Je reviens à vous, Seigneur Christ*” se datoresc acestei etape. Primele fragmente (șapte) le va publica trei ani mai tîrziu (1919) la cererea lui Philippe Soupault, în revista *Littérature* sub titlul *Les nouvelles nourritures*.

Cîteva considerații ale autorului pe marginea acestei cărți : „*Hotărît, e timpul să scriu cartea aceasta ca să expun în ea filozofia mea*” (dintr-o scrisoare către Albert Thibaudet din 28 august 1927). „*De fapt ceea ce am acum de spus am spus încă de la 18 ani. Cele mai multe din însemnările mele actuale se regăsesc în însemnările de la vîrstă. Le voi reafirma, dar cu mai multă claritate, într-o carte care se va chema Noile fructe.*” (Declarație către Léon Pierre-Quint, 1928).

„*Îi sînt recunoscător (acestei cărți) îndeosebi pentru că mi-a luminat adevărul paradoxal care, pentru mine, are o importanță considerabilă : că fericirea omului nu rezidă în libertatea sa ci în acceptarea unei îndatoriri*” (din Pre-

fața lui Gide la volumul Saint-Exupéry — *Vol de Nuit*, 1931).

Și, în sfârșit, o ultimă, târzie și severă referință : *Parcurg din nou aceste Noi fructe. Dintre toate cărțile mele aceasta este cea mai inegală, cea mai puțin izbutită.*“

1936 Face un voiaj în Rusia sovietică. Participă la înmormântarea lui Gorki.

1937 Picasso pictează *Guernica*.

1938—1939 Vizitează Grecia și Egiptul.

1939 1 septembrie. Germania atacând Polonia, izbucnește al doilea război mondial. La 3 septembrie intră în conflict și Franța care împreună cu Anglia declară război Germaniei.

1940 22 iunie. În urma înfrîngerilor rapide și categorice, Franța capitulează în fața Germaniei hitleriste.

Își publică *Jurnalul*.

1944 iunie. Debarcarea anglo-americană în Normandia. august. Se produce la Paris insurecția națională.

1944 Reface călătoria în Africa.

1945 9 mai. Se sfîrșește al doilea război mondial.

1946 Îi apare volumul *Thésée* — incursiune în istoria teatrului.

1947 Publică *Et nunc manet in te* — un volum de pagini intime, amintiri, însemnări.

1950 Roger Martin du Gard publică : *Notes sur André Gide*. Scriitorul este distins cu Premiul Nobel. Théâtre Français prezintă pe scena sa o farsă în trei acte, după *Pivnițele Vaticanului*.

1951 Se stinge din viață.

BIANCA BALOTĂ

FRUCTELE PĂMÎNTULUI

PRIETENULUI MEU MAURICE QUILLOT

Iată fructele cu care ne-am
hrănit pe pământ.

CORANUL, II, 23

Nu te lăsa înșelat, Natanael, de titlul brutal care mi-a plăcut să-l dau acestei cărți ; aş fi putut să-i spun Menalc, dar, ca şi tine, Menalc n-a existat niciodată. Singurul nume de om care s-ar fi putut potrivi acestei cărți este al meu ; dar atunci cum aş fi putut îndrăzni s-o semnez ?

Am lucrat la ea fără pregătiri, fără reticențe ; şi dacă uneori vorbesc în ea despre țări pe care nu le-am văzut, despre miresme pe care nu le-am simțit, despre fapte pe care nu le-am săvârșit, — sau despre tine, dragul meu Natanael, pe care nu te-am întâlnit încă, — nu o fac din ipocrizie, şi lucrurile acestea nu sînt născociri, aşu cum nu e minciună nici numele pe care ți-l dau, Natanael care mă vei citi, ignorîndu-ți-l pe cel ce va fi.

Şi după ce mă vei fi citit, aruncă această carte — şi pleacă. Aş vrea ca ea să-ți trezească dorința de a pleca — de a pleca de oriunde, din orașul tău, din familia ta, din odaia ta, din cugetul tău. Nu lua cartea mea cu tine. Dacă eram Menalc, pentru a te că-

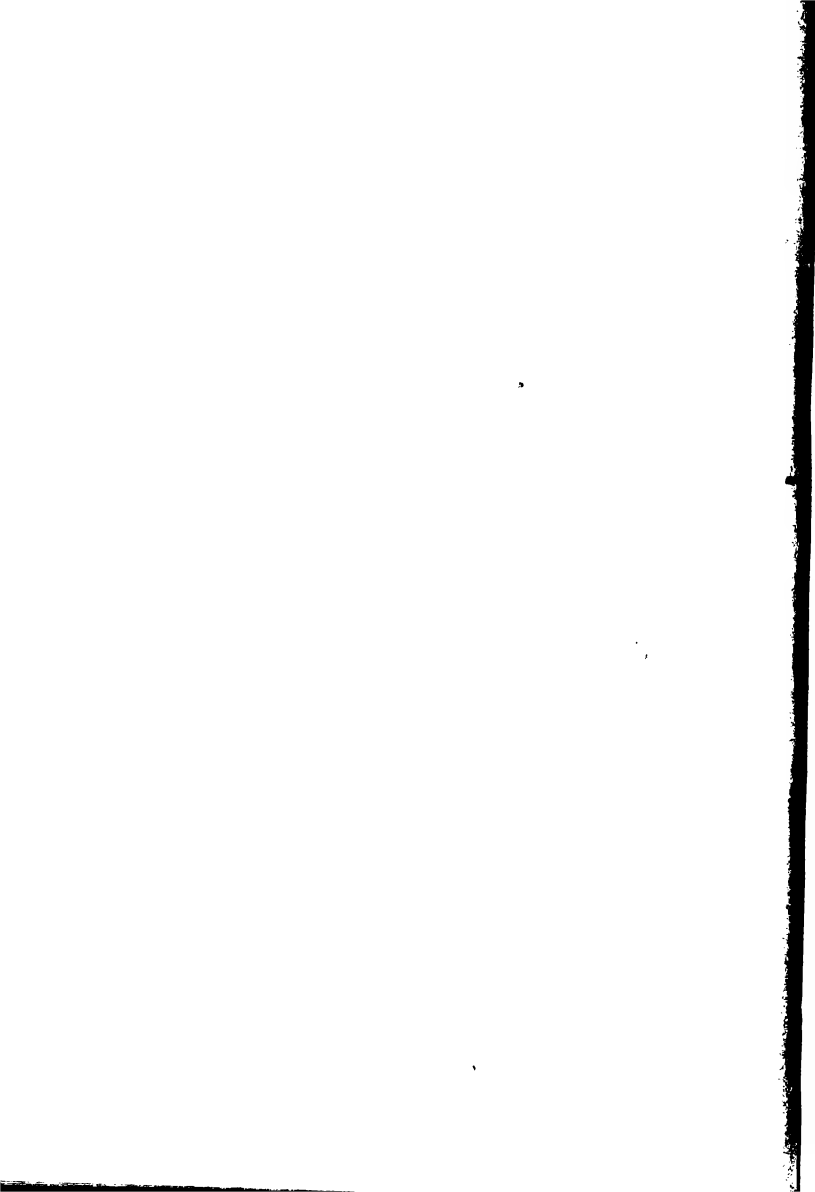
lăuzi te-aş fi luat de mîna dreaptă, dar mîna ta stîngă n-ar fi ştiut, şi acestei mîini strînse i-aş fi dat drumul de îndată ce am fi fost departe de oraşe şi şi-aş fi spus : uită-mă. Cartea mea să te înveţe să te preocupe mai mult de tine decît de ea, — apoi de tot restul mai mult decît de tine.

CARTEA I-A

/

Leneșă mea fericire, care multă vreme a moșăit,
se trezește...

HAFIZ



I

Nu dori, Natanael, să-l afli pe Dumnezeu alt-unde decât pretutindeni.

Fiecare făptură îl indică pe Dumnezeu, nici una nu-l dezvăluie.

Fiecare făptură ne îndepărtează de Dumnezeu, de îndată ce privirea ni se oprește asupra ei.

★

În timp ce alții publică sau lucrează, eu am petrecut trei ani călătorind ca să uit tot ce învățasem. Acest dezvăț a fost încet și anevoios ; mi-a fost însă mai de folos decât toate învățăturile impuse de oameni și, cu adevărat, începutul unei educații.

Tu n-ai să știi niciodată câte eforturi a trebuit să fac ca să prind interes pentru viață ; dar acum, cînd mă interesează, mă va interesa cu pasiune, ca tot ce fac.

— Mi-am pedepsit cu voioşie carnea, simţind mai multă voluptate în pedeapsă decît în păcat, într-atîta mă îmbătam de trufie, că nu păcătuiesc ca oricine.

— A. suprima în sine ideea de *merit*, iată o mare piedică pentru suflet.

...Incertitudinea căilor noastre ne-a chinuit toată viaţa. Ce-aş putea să-ţi spun ? Cînd te gîndeşti bine, orice alegere e înspăimîntătoare ; înspăimîntătoare o libertate pe care n-o mai călăuzeşte o datorie. E ca alegerea unui drum într-un ţinut cu totul necunoscut, unde fiecare îl descoperă pe al său şi, ia bine aminte, n-o face decît pentru sine... aşa încît cea mai nesigură urmă, în cea mai necunoscută Africă, e încă mai puţin îndoielnică... Crînguri umbroase ne atrag ; năluciri de izvoare încă nesecate... dar mai degrabă izvoarele vor fi acolo unde dorinţele noastre le vor face să curgă ; pentru că ţinutul nu există decît pe măsură ce apropierea noastră îl plăzmuieşte, iar peisajul înconjurător prinde viaţă puţin cîte puţin pe dinaintea paşilor noştri... şi nu vedem la capătul zării, — şi chiar lîngă noi nu este decît o succesivă şi schimbătoare aparenţă.

Dar ce rost au comparaţiile într-un subiect atît de grav ? Credem cu toţii că trebuie să-l descoperim pe Dumnezeu. Aşteptînd să-l găsim, nu ştim, din păcate, încotro să ne îndreptăm rugăciunile... Apoi ne spunem, în sfîrşit, că e pretutindeni, oriunde, Cel-de-negăsit, şi îngenunchem la întîmplare.

Și tu, Natanael, ai să fii la fel cu cel ce, pentru a se călăuzi, va merge după lumina pe care el însuși o ține în mîna sa.

Ori încotro te-ai duce, nu-l poți întîlni decît pe Dumnezeu ; Dumnezeu, zicea Menalc, este ceea ce ne precede.

Natanael, vei privi totul în trecere și nu te vei opri nicăieri. Fii convins că singur Dumnezeu nu e provizoriu.

Natanael, — *importanța* să fie în felul cum privești tu, nu în ceea ce privești.

Tot ce păstrezi în tine în chip de cunoștințe *distincte*, pînă în vecii vecilor va rămîne distinct de tine. De ce pui atîta preț pe ele ?

Se poate trage folos din dorințe și se poate trage folos din îndeșularea dorințelor, — pentru că împlinirea le sporește. Căci — adevăr îți spun ție, Natanael, — fiecare dorință m-a îmbogățit mai mult decît posesiunea, întotdeauna înșelătoare, a însuși obiectului dorinței mele.

•

Nu simpatia, Natanael, — ci dragostea.

Pentru multe lucruri delicioase, Natanael, m-am vlăguit de dragoste. Splendoarea lor venea dintr-aceea că eu ardeam fără încetare după ele. Nu mă pu-

team sătura. Orice înflăcărare era pentru mine o vlăguire de dragoste, — o delicioasă vlăguire.

Eretic printre eretici, m-au atras întotdeauna părerile neconformiste, extremele ocolișuri ale gândurilor, divergențele. Fiecare spirit nu mă interesa decât prin ceea ce-l făcea să se deosebească de celelalte. Am ajuns să izgonesc din mine simpatia, nemaivăzînd în ea decât recunoașterea unei emoții comune.

Nu simpatia, Natanael, — ci dragostea.

Făptuiește fără să judeci dacă fapta e bună sau rea. Iubește fără să-ți pese dacă e binele sau răul.

Natanael, am să-ți împărtășesc înflăcărarea.

Mai bine o existență patetică, Natanael, decât liniștea. Nu doresc altă odihnă, afară de aceea a somnului morții. Mă tem că orice dorință și orice pornire pe care nu mi le voi fi împlinit în timpul vieții, să nu mă chinuiască prin supraviețuirea lor. Sper că, după ce voi fi spus pe acest pămînt tot ce aveam de spus, — satisfăcut, — să mor *cu desăvîrșire deznădăduit*.

Nu simpatia, Natanael, ci dragostea. Tu înțelegi, — nu-i așa? — că nu-i tot una. De frica pierderii unei iubiri am simpatizat uneori cu anumite tristeți, mîhniri, dureri; pe care altminteri nu le-aș fi îndurat decât cu greu. — Lasă fiecăruia grija vieții lui.

...(Nu pot să scriu astăzi, pentru că o roată se învîrtește în șură. Ieri am văzut-o ; bătea rapiță.

Pleava era risipită de vînt ; semințele se rostogoleau pe pămînt.

Praful te înăbușea.

O femeie învîrtea moara. Doi băieți chipeși, cu picioarele goale, adunau semințele.

Plîng pentru că nu mai am nimic de spus.

Știu că nu te apuci să scrii cînd nu mai ai de spus decît atît. Dar eu totuși am scris și am să mai scriu și alte lucruri despre același subiect.)

*

Natanael, mi-ar place să-ți dăruiesc o bucurie pe care să nu ți-o fi dăruit încă nimeni altul. Nu știu cum să ți-o dăruiesc și, totuși, bucuria aceasta o posed. — Aș vrea să mă adresez ție în chip mai intim decît ți s-a adresat pînă acum altul. Aș vrea să sosesc la ora aceea din noapte, cînd vei fi deschis și apoi închis una după alta multe cărți, căutînd în fiecare mai mult decît ți-a dezvăluit pînă atunci ; ora la care mai aștepți ; la care înflăcărarea ți se va preface în tristețe, pentru că nu s-a simțit susținută. Nu scriu decît pentru tine ; nu-ți scriu decît pentru aceste ore. Aș vrea să scriu o carte din care orice gînd, orice emoție personală să ți se pară absentă, în care vei crede că nu vezi decît proiecția propriei tale înflăcărări. Aș vrea să mă apropii de tine și să mă iubești.

Melancolia nu este decît entuziasm decăzut.

Orice ființă este capabilă de goliciune ; orice emoție, de plinătate.

Emoțiile mele s-au dezvăluit ca o religie. Poți înțelege asta : orice senzație are o *prezență* infinită.

Natanael, am să-ți împărtășesc înflăcărarea. Faptele noastre se leagă de noi, precum de fosfor sclipirea. Ele ne consumă, ce-i drept, dar ne făuresc strălucirea.

Și dacă sufletul meu a prețuit cât de cât, a prețuit pentru că a ars cu mai mult zel decât altele.

V-am văzut, câmpii întinse, scăldate în albeața zorilor ; lacuri albastre, m-am scăldat în undele voastre, — și faptul că fiecare mîngîiere a aerului m-a făcut să surîd, iată ce n-am să obosesc să-ți tot spun mereu, — Natanael ; am să-ți împărtășesc înflăcărarea.

Dacă aș fi știut lucruri mai frumoase, pe acelea ți le-aș fi spus, — pe acelea, pe acelea, desigur, și nu altele.

Tu nu mi-ai împărtășit înțelepciunea, Menalc. — Nu înțelepciunea, ci dragostea.

★

Am simțit pentru Menalc mai mult decât prietenie, Natanael, și doar ceva mai puțin decât dragoste... Îi iubeam și ca pe un frate.

Menalc e primejdios : teme-te de el ; îi face pe înțelepți să-l ocărăscă, dar nu se face temut de copii. Îi învață să nu-și iubească numai familia și, încet-încet, s-o părăsească ; le îmbolnăvește inima, trezind în ea

dorința după poame sălbatice, acre și-i îndeamnă spre iubiri stranii. — Ah ! Menalc, cu tine aș fi vrut să mai colind pe alte drumuri, — dar tu urai slăbiciunea și ai avut puțința să mă înveți să te părăsesc.

Sînt posibilități ciudate în fiecare om. Prezentul ar fi plin de toate întruchipările viitorului, dacă trecutul nu ar și proiecta asupra lui o întreagă istorie. Dar, din păcate, un trecut unic, nu face posibil decît un viitor unic, — îl proiectează în fața noastră, ca o punte nesfîrșită peste spațiu.

Nu ești sigur că n-ai să faci niciodată decît ceea ce nu ești în stare să înțelegi. A înțelege înseamnă a te simți în stare să faci. SĂ-ȚI ASUMI CÎT MAI MULTĂ OMENIE CU PUTINȚĂ, iată formula cea bună.

Forme felurite ale vieții — o ! ce frumoase mi-ați părut. (Ceea ce-ți spun aici e ceea ce-mi spunea Menalc.)

Sînt convins că am cunoscut toate patimile și toate viciile ; — sau, cel puțin — le-am favorizat. Ființa mea întreagă s-a năpustit spre toate credințele, — și am fost atît de nebun în anumite seri, încît aproape m-am încrezut în sufletul meu, într-atît l-am simțit gata să mă părăsească — mi-a mai spus Menalc.

Și viața ne va fi stat în față ca un pahar cu apă de la gheață, aburit, ținut strîns de mîinile unui bolnav

de friguri, care vrea să bea și soarbe totul dintr-o dată, știind prea bine că ar trebui să mai aștepte, dar care nu are puterea să îndepărteze de buze paharul ispititor, atît îl însetează arșița febrei, atît e apa de rece.

II

Ah ! cum am mai respirat aerul proaspăt al nopții — ah ! ferestre zăbrelete ! și cum se mai revărsau din lună razele pale, din pricina negurilor, ca niște izvoare — credeai că le sorbi. — Ah ! ferestre zăbrelete ! de câte ori nu mi-am răcorit fruntea de geamurile voastre și, de câte ori, alergînd din patul prea înfierbîntat spre balcon, ca să văd imensitatea cerului liniștit, nu mi s-au risipit dorințele, ca o ceață !

Friguri ale zilelor trecute, ați fost o vlăguire ucigătoare pentru carnea mea — dar cum se mai istovește sufletul, atunci cînd nimic nu-i întoarce gîndul de la Dumnezeu !

Statornicia adorației mele era înspăimîntătoare ; mă descumpăneam în ea cu totul.

Poți să cauți mult și bine fericirea imposibilă a sufletelor... îmi zise Menalc...

— După ce trecură primele zile de extaz îndoielnic — dar înainte de a-l fi întîlnit pe Menalc, — a urmat o perioadă neliniștită de așteptare și ceva ca o trecere prin mlaștini. Mă scufundam în niște adîncimi

de somn, de care dormitul nu mă lecuia. Mă culcam după mese ; dormeam, apoi mă trezeam și mai obosit, cu mintea amorțită ca pentru o metamorfoză.

Obscure fenomene ale ființei — operații latente, geneze ale necunoscutului, nașteri anevoioase, — somnolente, așteptări ; dormeam, asemenea crisalidelor și nimfelor ; lăsam să se închege în mine ființa nouă ce urma să devin, și care și începuse să nu-mi mai semene. Orice lumină ajungea pînă la mine ca prin straturi de apă coclită, prin frunze și rămurișuri ; percepții confuze, indolente, asemănătoare cu acele ale bețiilor sau ale marilor amețeli. — Ah ! de-ar veni o dată, mă rugam, criza acută, boala, durerea vie ! — iar creierul meu semăna cu cerul de furtună, încărcat de nori grei, sub care abia se poate respira, unde totul așteaptă fulgerul ca să sfîșie aceste burduri de funingine, pline cu lichid, care ascund azurul.

Cît veți dura, așteptări ? și după ce vă veți sfîrși, vom mai avea motiv să trăim ? — Așteptări ! ce fel de așteptări ? am strigat. — Ce putea să vină care să nu se fi născut din noi înșine ? Și ce anume din noi pe care să nu-l știm dinainte ?

Nașterea lui Abel, logodna mea, moartea lui Eric, — răvășirea vieții mele, în loc să pună capăt acestei apatii, mă cufundă parcă și mai adînc în ea, atît de mult părea că toropeala vine din însăși complexitatea gîndurilor mele și din nehotărîrile voinței mele... Aș fi vrut să dorm, la nesfîrșit, în umezeala pămîntului, ca o vegetație. Uneori îmi spuneam că voluptatea îmi va

birui suferința și căutam în istovirea ființei mele trupești o eliberare a spiritului. Apoi, din nou, dormeam ceasuri lungi, asemenea pruncilor pe care îi culci la amiază, copleșiți de căldură, în casa forfotind de mișcare.

Apoi mă trezeam ca și cum aș fi venit foarte de departe, nădușit, cu inima palpitând, pe jumătate adormit. Lumina care se infiltra de jos printre crăpăturile obloanelor închise, trimițând spre tavanul alb reflexele verzi ale peluzei, această lumină a amurgului, era pentru mine singurul lucru plăcut, asemănător luminii care pare dulce și fermecătoare, prelinsă printre frunze și ape, tremurând în pragul peșterilor, al căror întuneric l-ai simțit cum te învăluie îndelung.

Zgomotele casei ajungeau pînă la mine șterse. Renășteam cu încetul la viață. Mă spălam cu apă caldă și mă duceam, plin de plictis, spre cîmp, pînă la banca din grădină, unde așteptam să vină seara, fără să fac nimic. Pentru vorbit, pentru ascultat, pentru scris, eram fără încetare obosit. Citeam :

„...Vede în fața lui
Drumurile pustii,
Păsările mării care se scaldă
Întinzîndu-și aripile...
Trebuie să locuiesc aici...
...Sînt silit să stau
Sub frunzișurile pădurii,
Sub stejar, în această peșteră subterană.
Rece e casa de piatră ;
Tare m-am săturat de ea.
Întunecate sînt vîlcelele

Și colinele înalte.
Țarc trist de crengi,
Acoperit de mărăciniș, —
Meleag fără bucurie”.¹

Simțămîntul unei plinătăți a vieții, posibilă, dar încă neobținută, se lăsa numai perceput, apoi revenea iar, din ce în ce mai obsedant. Ah ! să se deschidă o dată o poartă de lumină ! strigam : — să izbucnească în mijlocul veșnicelor hărțuieli !

Părea că întreaga mea ființă simte ca o imensă nevoie de a se cufunda din nou și de a se căli. Așteptam o a doua pubertate... Ah ! să pot reda ochilor mei o viziune nouă, — să-i spăl de murdăria lăsată de cărți, să-i fac să semene mai mult cu azurul la care se uită — azi în întregime limpezit de ploile din ultima vreme...

Am căzut bolnav ; am călătorit, l-am întîlnit pe Menalc, iar deliciul convalescenței mi-a fost ca o revenire la viață. Am renăscut cu o ființă nouă, sub un cer nou și în mijlocul unor lucruri în întregime reînnoite.

¹ *The Exile's song*, — citat și tradus de Taine — *Littérature Anglaise*, I, 30 (n.a.).

III

Natanael, am să-ți vorbesc despre așteptări.

Am văzut cîmpia după arșița verii, așteptînd ; așteptînd un pic de ploaie. Praful de pe drumuri devenise prea ușor și fiecare adiere îl stîrnea. Nu mai era nici măcar o dorință ; era o temere. Pămîntul crăpa de secetă pentru a primi mai bine ploaia. Miresmele florilor de pe cîmpie deveneau aproape de nesuportat. Totul leșina sub soare. Mă duceam în fiecare după-amiază să mă odihnesc sub terasă, adăpostit puțin de neobișnuita strălucire a zilei. Era vremea cînd coniferii, încărcăți de polen, își leagănă ușor ramurile pentru a-și răspîndi în depărtare fecundația. Cerul se întunecase a furtună și toată firea aștepta. Clipa era de o solemnitate prea apăsătoare, căci toate păsările tăcuseră. De pe pămînt se ridică o pîclă atît de dogoritoare încît îți venea să leșini, iar polenul coniferelor ieși din ramuri ca un fum de aur. — Apoi veni ploaia.

Am văzut cerul fremătînd de așteptarea zorilor. Una cîte una, stelele păleau. Pajiștile erau inundate de rouă ; aerul nu avea decît dezmierdări glaciale. Cîtva

timp păru că, nelămurită, viața vrea să-și prelungească somnul, iar ființa, încă obosită, mi se umplu de toropeală. Am urcat până la liziera pădurii ; m-am așezat ; fiecare animal își reluă munca și voia bună, cu certitudinea că ziua avea să se ivească, iar misterul vieții începu să se răspîndească din nou prin fiecare răscroială a frunzelor. — Apoi se făcu ziua.

Am mai văzut și alte răsărituri de soare. — Am văzut natura așteptînd căderea nopții...

Natanael, în sinea ta, fiecare așteptare, să nu fie nici măcar o dorință — ci numai o înclinare de a primi. Așteaptă tot ce îți iese în întîmpinare — dar nu dori altceva decît ceea ce vine spre tine. Nu dori decît ceea ce ai... Înțelege că în orice clipă a zilei îl poți avea pe Dumnezeu în totalitatea lui. Dorința ta să fie iubire, iar posesiunea ta să fie plină de iubire... căci ce înseamnă o dorință care nu se realizează ?

Cum așa, Natanael ? Îl ai pe Dumnezeu și nu ai băgat de seamă ? — Să-l ai pe Dumnezeu înseamnă să-l vezi ; dar tu nu-l privești. Balaame, nu l-ai văzut la cotitura nici unei cărări pe Dumnezeu, în fața căruia ți se oprea măgarul ? — căci tu ți-l închipuiai într-altfel. — Dar, Natanael, Dumnezeu e singurul pe care nu poți să-l aștepti. Să-l aștepti pe Dumnezeu, Natanael, înseamnă să nu înțelegi că-l ai. Nu-l deosebi pe Dumnezeu de fericire și bizuie-ți întreaga fericire pe clipa pe care o trăiești.

Am purtat în mine tot ce aveam, așa cum își poartă femeile din palidul Orient, toată averea cu ele. În fiecare scurtă clipă a vieții am putut simți în mine, întregul meu avut. Era făcut nu din însumarea multor lucruri separate, ci numai din ce adoram în ele. Mi-am păstrat fără încetare întregul avut în puterea mea.

Privește seara ca și cum într-însa ar trebui să moară ziua ;

Iar dimineața, ca și cum totul s-ar naște în ea. *Vi-ziunea să-ți fie nouă în fiecare clipă.*

Înțeleptul e cel care se miră de orice.

Toată oboseala minții îți vine, o ! Natanael, din diversitatea bunurilor tale. Nu știi nici măcar pe care *dintre toate* o preferi și nu înțelegi că unicul bun este viața. Cea mai mărunță clipă de viață e mai tare ca moartea și o neagă. Moartea nu e decît acceptarea unei alte vieți, — pentru ca totul să se reînnoiască fără încetare — pentru ca nici o formă de viață să nu dăinuie mai mult decît îi trebuie spre a se împlini. Fericită clipa în care răsună cuvîntul. Tot restul timpului, stai și ascultă, — dar cît vorbești, nu mai asculta.

Natanael, trebuie să arzi în tine toate cărțile.

RONDEL
PENTRU A ADORA CEEA CE AM ARS

*Sînt cărți pe care-n școală le-ai buchisit cu rîvnă,
Incovoiat în bancă, plecat pe un pupitru.*

*Sînt cărți ce sînt comode să le citești pe stradă,
(Acestea-s tipărite într-un format anume) ;
Pe altele-n poiene, în liniștea pădurii,
Et nobiscum rusticandur, cum spune Cicerone ;
Și am citit destule în mersul diligenței,
Pe perne de căpițe, prin funduri de hambare.
Sînt cărți făcute parcă să simți că ai un suflet,
Iar altele din care să te scîrbești de viață.
Sînt cărți ce fac dovadă că Dumnezeu există,
Iar multe, dimpotrivă, că nu îl poți ajunge.
Sînt cărți ce, cu știință, le interzici mulțimii,
Le lași să putrezească în rafturi, neștiute ;
Sînt multe de asemeni, ce-au fost elogiare
De critici cu prestigiu, în unanimitate.*

*Sînt cărți care tratează doar de apicultură
Ce mulți le califică puțin cam fără noimă.
Sînt cărți în care-i vorba așa fel de natură
Că nu mai e nevoie să te mai plimbi pe-afară.*

*Sînt cărți disprețuite de oameni așezați
Care-ntărită însă îndeosebi copiii.*

*Sînt cărți considerate că sînt antologii,
Fiindcă scriu de bine de-orice și orișicine.
Sînt cărți care te-mbie să-ți placă să trăiești,
Oricare-au dus la groapă pe cei care le-au scris.
Sînt cărți ce, din păcate, așîță numai ură
Și apoi, culeg, firește, doar ce au semănat ;
Iar altele-ți strecoară în suflet o lumină*

*Un fel de dulce vrajă, momente de extaz.
Sînt apoi cărți pe care le simți apropiate
La fel cum simți pe-un frate cu sufletul curat ;
Și sînt destule scrisuri, ciudate, nepătrunse
Al căror tîlc rămîne neînțeleș de tine.*

Natanael, cînd vom fi ars toate cărțile ?

*Sînt cărți ce n-au valoare, nu fac nici trei parale ;
Iar altele, din contră, au preț nemăsurat.*

*Destule spun voroave cu regi și cu regine,
Destule-s inspirate de oameni nevoiași,
Sînt unele, a căror imagini te mîngîie
Ca vîntul ce adie prin frunze, la amiază.
Mai e și cea pe care Jean știu c-a înghițit-o
Ca un guzgan, la Patmos — eu preferam căpșune —
Dar și-a făcut rău singur, căci s-a ales cu crampe
Și cu arsuri în burtă și cu halucinații.*

Natanael ! cînd vom fi ars toate cărțile !?

Nu-mi ajunge să citesc că nisipurile plajelor sînt moi ; vreau ca picioarele mele goale să le simtă. Orice cunoaștere pe care n-a precedat-o o senzație mi-e de prisos.

N-am văzut niciodată un lucru gingaș în lumea aceasta, fără să doresc numaidecît să-l ating cu toată tandrețea. Drăgăstoasă frumusețe a pămîntului, înflo-

rirea feței tale este minunată ! — O, peisaj, în care mi-a pătruns dorința ! Nemărginire în care mi se plimbă căutarea ; — alee de papirusi care se sfirșește la marginea apei ; fire de trestie încovoiate peste gîrlă ; luminișuri ; ivirea cîmpiei în ochiurile frunzișului, făgăduință nemărginită. M-am plimbat în strîmtorile unor stînci sau plante. Am văzut primăvara desfășurîndu-se.

VOLUBILITATEA FENOMENELOR.

Din ziua aceea, fiecare clipă a vieții începu să aibă pentru mine gustul noutății unui dar cu totul indicibil. Astfel, am trăit într-o uluire pătimașă, aproape neîncetată. Am ajuns foarte repede la beție și mi-a plăcut să trăiesc într-un fel de amețeală.

Desigur, orice zîmbet am întîlnit, am vrut să-l sărut ; sînge în obraji, lacrimi în ochi, am vrut să le sorb ; am vrut să mușc din carnea tuturor fructelor pe care crengile le-au înclinat spre mine. La fiecare han mă întîmpina o foame ; în fața fiecărui izvor mă aștepta o sete, — o sete deosebită în fața fiecăruia ; și aș fi vrut alte cuvinte pentru a-mi însemna celelalte dorințe

de mers unde se deschidea un drum ;

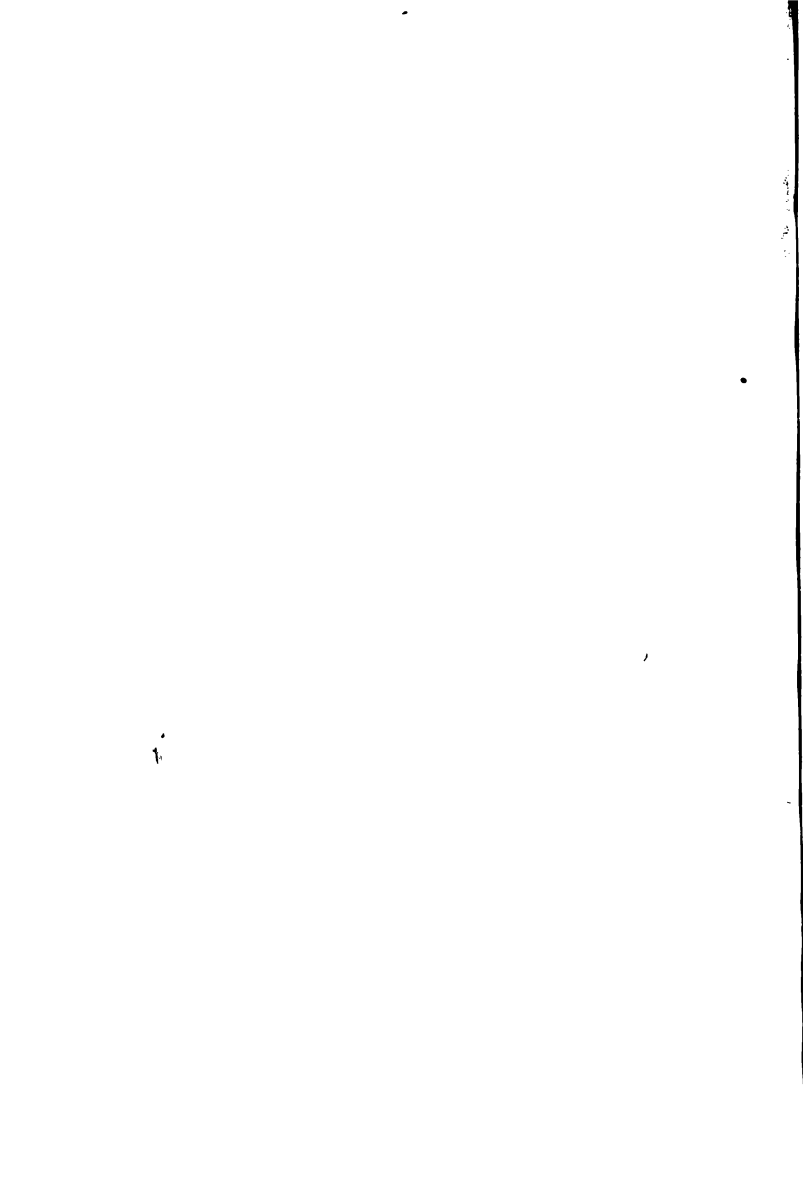
de odihnă unde umbra te îmbia ;

de înot la marginea apelor adînci ;

de dragoste sau de somn la marginea fiecărui pat.

Am pus cu îndrăzneală mîna pe fiecare lucru și am crezut că am drepturi asupra fiecărui obiect al dorințelor mele. (Și, de altfel, noi nu dorim, Natanael, atît posesiunea, cît dragostea.) În fața mea, aș vrea ca orice lucru să scînteieze în mii de culori ; orice frumusețe să se înveșmînte și să se coloreze cu dragostea mea.

CARTEA A II-A



Fructe ale pământului !
Vă caut pretutindeni
Nesațul fără margini să-mi astîmpăr !
Moralele-s neputincioase,
Iar eu, din lipsuri, niciodată n-am izbutit să mă
hrănesc.

Ca zorile de vară-mi luminați ființa,
Satisfacții !

Izvoare, mai delicate către seară, strălucitoare la
amiază ; ape-nghețate-n zorii zilei ; zefir mîngîietor pe
valuri, golfuri ticsite de catarge ; aer călduț pe ma-
luri cadențate. O ! dacă mai sînt destule cărări spre
cîmpie ; înăbușală de amiază ; licori din flori de cîmp
și perne de căpițe, noaptea... Dacă mai sînt drumuri
către Orient, dîre de corăbii pe mările dragi ; grădini
în Mosul ; dansuri în Tugurt ; cîntece de păstori în
Elveția ; — dacă sînt drumuri către nord ; tîrguri la

Nijni ; troici stîrnind zăpada ; lacuri înghețate... Si-
gur, Natanael, că ni se vor împlini dorințele...

Ne-au sosit corăbii în porturi, să aducă fructele,
coapte pe țărături neștiute... Hai ! hai ! descărcați-le
de poveri mai degrabă, ca să le putem gusta, în sfîrșit.

Fructe ale pămîntului,
De voi mi-e lacomă ființa !
Satisfacții, vă caut fără-ncetare,
Frumoase sînteți ca zorile de vară.
Știu bine că nu am dorințe
Ce n-au răspunsuri pregătite.
Oricare foame a mea și-așteaptă îndeostularea.
Fructe ale pămîntului !
Vă caut fără încetare,
Satisfacții ale tuturor dorințelor mele.



Ce-am cunoscut eu mai frumos pe lume,
Natanael ! e foamea mea,
Ce-a fost întotdeauna pe măsură
Cu tot ce-o aștepta întotdeauna.
Cu vin poți ameți privighetoarea ?
Cu lapte vulturul ?
Dar sturzii, se-îmbată oare cu lichioruri ?

Vulturul se amețește cu propriul său zbor. Pe pri-
vighetoare o îmbată nopțile de vară. Cîmpia tremură
de căldură. Natanael, orice emoție să-ți poată deveni
o beție. Dacă ceea ce mănînci nu te amețește, în-
seamnă că nu-ți era foame îndeajuns.

Orice acțiune perfectă e însoțită de voluptate. După asta știi că trebuia să o săvârșești. — Nu-mi plac cei care se fălesc că au muncit din greu. Căci dacă le-a fost greu, ar fi făcut mai bine să se apuce de altceva. Bucuria pe care o simți e semn că ți-a plăcut munca, iar *sinceritatea* plăcerii, Natanael, e cea mai importantă călăuză.

Știu câtă voluptate poate dori trupul meu în fiecare zi și ce poate îndura capul meu. După aceea va veni somnul. Dincolo de somn, pământul și cerul nu mai prețuiesc nimic.

*
*Sînt boli curioase,
Bunăoară să vrei ce nu ai.*

— Și noi, spuseră, și noi vom fi cunoscut lamentabilul plictis al sufletului nostru ! — Din peștera de la Adulam ai suspinat, Davide, după apa din chiupuri subterane. Spuneai : ah, cine o să-mi aducă apa proaspătă care țîșnește la temelia zidurilor Betleemului ? Cînd eram copil, acolo îmi potoleam setea ; dar acum e captivă această apă, după care frigurile mele jinduiesc...

Să nu dorești niciodată, Natanael, să mai guști din apele trecutului.

Natanael, nu căuta niciodată să regăsești trecutul în viitor. Ia din fiecare clipă noutatea de neasemuit și

nu-ți pregăti bucuria — sau află că în locul celei pregătite te va surprinde o *altă* bucurie.

De ce n-ai înțeles oare că fericirea e întâmplătoare și ți se poate ivi, în orice clipă, ca un cerșetor în cale ? Vai ție, dacă spui că fericirea ta e moartă pentru că nu-ți visaseși *așa* fericirea — și că tu nu o admiți decât conformă dorințelor tale.

Visul de mâine e o bucurie — dar bucuria de mâine e o alta — și nimic, din fericire, nu seamănă cu visul pe care ți-l făuriseși, pentru că fiecare lucru prețuiește într-altfel.

Nu-mi place să-mi spui : vino, ți-am pregătit cutare bucurie ; nu-mi mai plac decât bucuriile întâmplătoare, și cele pe care glasul meu le face să țîșnească din stîncă ; vor curge astfel pentru noi, năvalnic, așa cum gîlgîie mustul din teasc.

Nu-mi place ca bucuria să-mi fie înzorzonată cu podoabe, nici ca Sulamita să mai fi trecut și prin alte săli ; ca s-o sărut nu mi-am șters de pe gură urmele lăsate de ciorchini ; după sărutări, am băut vin dulce fără să-mi fi răcorit gura și am mîncat miere din stup, cu fagure cu tot.

Natanael, nu-ți pregăti nici una dintre bucurii.

*

Unde nu poți spune *cu atît mai bine*, spune : *cu atît mai rău*, Natanael. Sînt acolo mari făgăduințe de fericire.

Cîte unii privesc clipele de fericire ca date de Dumnezeu — iar pe celelalte, ca date de Cine-altul ?...

Natanael, nu-l deosebi pe Dumnezeu de fericirea ta.

— Nu-i pot fi recunoscător lui Dumnezeu că m-a creat, așa cum n-aș putea fi supărat pe el că nu exist, — dacă n-aș exista.

Natanael, nu trebuie să vorbești despre Dumnezeu decît în chip firesc.

Înțeleg ca, o dată ce existența a fost admisă, cea a pămîntului și a omului și a mea, să pară firească, însă mă uluiește faptul că am băgat de seamă aceasta...

Desigur, și eu am cîntat imnuri și am scris

RONDELUL
MINUNATELOR DOVEZI ALE EXISTENȚEI LUI
DUMNEZEU

Natanael, am să-ți arăt că cele mai frumoase realizări poetice sînt despre cele o mie și una de dovezi ale existenței lui Dumnezeu. Înțelegi — nu-i așa ? — că nu e cazul să le repet pur și simplu ; — și apoi sînt unele care nu-i probează decît existența — iar nouă ne trebuie și permanența lui.

Știu foarte bine, ah ! da, că mai e și argumentul sfîntului Anselm.

Și apologul desăvârșitelor Insule Fericite.

Dar, vai ! Natanael, nu poate toată lumea să locuiască acolo.

Știu că există asentimentul mulțimii

Dar tu, tu crezi că puțini sînt cei aleși.

Există, desigur, dovada prin două și cu două fac patru

Dar, Natanael, nu toată lumea știe să socotească.

Există dovada primului impuls,

Din pricina celui care exista încă înaintea acestuia,

Natanael, e păcat că n-am fost și noi acolo —

Am fi văzut cum se zămislește bărbatul și femeia ;

Iar pe ei mirîndu-se că nu s-au născut copii mici,

Și cedrii din Elbruz obosiți de a se fi născut gata seculari.

Și munți gata roși de ape.

— Natanael ! să fi fost noi acolo cînd s-a crăpat de ziuă ! — datorită cărei trîndăvii nu eram încă sculați ? — ah ! eu aș fi întrebat, cu siguranță... dar pe vremea aceea, duhul lui Dumnezeu abia se trezea, după ce dormise în afară de timp, pe vpe. Dacă aș fi fost acolo, Natanael, i-aș fi cerut să facă totul ceva mai încăpător, — iar tu să nu-mi răspunzi că atunci nimic nu ar fi avut prea multă importanță¹.

¹ „Pot perfect de bine, zise Alcid, să concep o altă lume, în care două și cu două să nu facă patru.”

„Pe legea mea, te desfid să faci asta”, zise Menalc.

...Există dovada prin cauzele finale.

Dar nu toți găsesc că scopul scuză mijloacele.

Sînt unii care îl dovedesc pe Dumnezeu prin dragostea pe care o au față de el. Iată de ce, Natanael, eu unul am numit Dumnezeu tot ce iubesc și tot ce am vrut să iubesc. Nu te teme că ți le înșir... De altfel, nici n-am să încep cu tine ; am preferat alte multe lucruri oamenilor și nu pe ei i-am iubit îndeosebi pe pămînt... Căci, să nu te lași înșelat, Natanael, ceea ce am mai puternic în mine nu e, desigur, bunătatea, care nici nu cred că e ceea ce am mai de preț — și nici bunătatea nu e ceea ce prețuiesc îndeosebi la oameni. Natanael, preferă-le Dumnezeului tău... Și eu am știut să-l slăvesc pe Dumnezeu. I-am cîntat osanale, — și cred chiar că făcînd asta l-am proslăvit excesiv.

— „Te amuză, mă întrebă el, să clădești astfel de sisteme ?“

— „Nimic nu mă amuză mai mult ca o etică, i-am răspuns, și-mi satisfac printr-însa spiritul. Nu gust o bucurie pe care să n-o leg de ea.“

— „Asta o sporește ?“

— „Nu, am zis, asta mi-o legitimează.“

Sigur, mi-a plăcut adeseori ca o doctrină și chiar ca un sistem complet de gînduri ordonate să-mi justifice,

mie însumi, faptele mele ; dar cîteodată nu le-am putut considera decît adăpostul senzualităţii mele.



Orice lucru vine la timpul său, Natanael ; totul se naşte din propria-i nevoie şi nu este, ca să zic aşa, decît o nevoie exteriorizată.

Aveam nevoie de un plămîn, mi-a spus copacul ; atunci seva mi s-a prefăcut în frunză, ca să pot respira prin ea. Apoi, după ce am respirat, frunza mi-a căzut, iar eu n-am murit... Fructul meu cuprinde întreaga mea concepţie despre viaţă.

Natanael, să nu te temi că am să abuzez de această formă de apologie, cu care nici nu prea sînt de acord. Nu vreau să te învăţ altă înţelepciune decît viaţa. Căci e o mare grijă să gîndeşti. M-am căznit, cînd eram tînăr, să urmăresc pînă în ultimele lor consecinţe urmările faptelor mele şi nu eram sigur că nu mai păcătuiesc, decît dacă nu mai făceam nimic.

Apoi am scris : Nu mi-am datorat salvarea cărnii decît iremediabilei otrăviri a sufletului, — apoi n-am mai înţeles nimic din ce vroisem să spun cu aceste cuvinte.

Natanael, nu mai cred în păcat.

Dar tu ai să înţelegi cu ce satisfacţie se cumpără un pic de drept la gîndire. — Omul care se crede fericit şi care gîndeşte, acela se va numi cu adevărat puternic.

Natanael, nenorocirea fiecăruia vine din faptul că fiecare privește întotdeauna și se consideră întotdeauna mai important decât lucrurile. Nu pentru noi, ci pentru el în sine e fiecare lucru important. În privirea ta să se reflecte exact ce vezi.

...Natanael ! nu mai pot să încep un singur vers, fără să-mi revină în el numele tău delicios...

Natanael, aş vrea să te fac să trăieşti...

Natanael, — înţelegi oare îndeajuns patetismul cuvintelor mele ? Aş vrea să mă apropii de tine şi mai mult...

Şi precum Elizeu s-a întins peste fiul Sulamitei, pentru a-l învia — „cu gura pe gura lui şi cu ochii în ochii lui — şi cu mâinile pe mâinile lui“, să mă întind peste tine, întreg, încălzindu-ţi cu inima-mi largă sufletul tău încă în negură, cu gura pe gura ta şi cu fruntea pe fruntea ta, cu mâinile tale reci în mâinile mele fierbinţi şi cu inima palpitând... „Şi carnea copilului se încălzi“, aşa e scris... ca să te trezeşti în voluptate — *apoi să mă părăseşti* — pentru o viaţă zbuciumată şi dezvăţată. Natanael, îţi dau toată căldura sufletului meu — ia-o. Natanael, vreau să te învăţ ce e ardoarea.

Natanael — să nu rămâi legat de ceea ce îţi seamănă ; — *să nu rămâi*, niciodată, Natanael. — De îndată ce un aproape a început să-ţi semene, sau ai ajuns tu să semeni cu el, — nu mai e spre binele tău. Tre-

buie să-l părăsești. Nimic nu e mai primejdios pentru tine ca familia *ta*, camera *ta*, trecutul *tău*... Nu lua din fapte decât ce ai de învățat din ele ; iar plăcerea care ți-o produc, să le epuizeze.

Natanael, am să-ți vorbesc despre *clipe*... Ai înțeles câtă forță are *prezența* lor ?... O părere, nu destul de statornicită, asupra morții, n-are de ajuns preț nici în cea mai neînsemnată clipă a vieții tale... Și nu înțelegi oare că nici o clipă n-ar dobîndi admirabila ei strălucire, decât detașată, ca să spun așa, pe fundalul întunecat al morții ? N-aș mai căuta să fac nimic, dacă mi s-ar spune, dacă mi s-ar dovedi, că am pentru asta tot timpul ; — m-aș odihni mai înainte de a fi vrut să încep un lucru, avînd tot timpul să le fac *și* pe toate celelalte. Ceea ce aș face n-ar fi niciodată altceva decât orice... dacă n-ar fi lucru dovedit că, cel puțin, această formă de viață trebuie să se sfîrșească, — și că mă voi odihni după ce o voi fi trăit, într-un somn ceva mai adînc, ceva mai aducător de uitare ca cel pe care îl aștept de la fiecare noapte...



Și mi-am făcut astfel obiceiul să separ fiecare clipă a vieții mele, pentru o totalitate de bucurii, izolată, — ca să concentrez deodată întreaga particularitate de fericire... în așa măsură, încît nu mă mai recunoșteam nici din cea mai apropiată amintire.

★

E o mare plăcere, Natanael, chiar numai să afirmi pur și simplu :

Rodul palmierului se numește curmală, — și e o mîncare delicioasă.

Vinul palmierului se numește lagmy ; este seva lui fermentată ; arabii se îmbată cu el, dar mie nu prea îmi place. O cupă de lagmy, mî-a oferit ciobanul kabil în splendidele grădini din Uardi.

★

Am găsit azi dimineată, pe o alee de la *Izvoare*, în timp ce mă plimbam, o ciupercă ciudată.

Era, înfășurată într-o teacă albă, ca un fel de fruct de magnolia, roșu-portocaliu, cu niște desene cenușii regulate, alcătuite din pulbere sporaginoasă, ieșită din lăuntru. Am deschis-o, era plină cu o materie noroioasă, formînd în centru o peltea de culoare deschisă, din care ieșea un miros grețos.

În jurul ei, alte ciuperci mai învoalte, semănau cu acele fungozități pleoștite pe care le vezi pe trunchiul copacilor bătrîni.

(— Scriam acestea înainte de a pleca spre Tunis, — și le copiez aici ca să-ți arăt ce însemnătate avea pentru mine fiecare lucru de îndată ce-l priveam.)

Honfleur (pe stradă)

Și din cînd în cînd mi se părea că ceilalți, în jurul meu, nu se agitau decît pentru a-mi spori simțămîntul vieții personale.

*Ieri eram aici — azi sînt acolo
Doamne ! ce-mi pasă de toți aceia
Care spun, care spun, care spun :
Ieri eram aici, azi sînt acolo...*

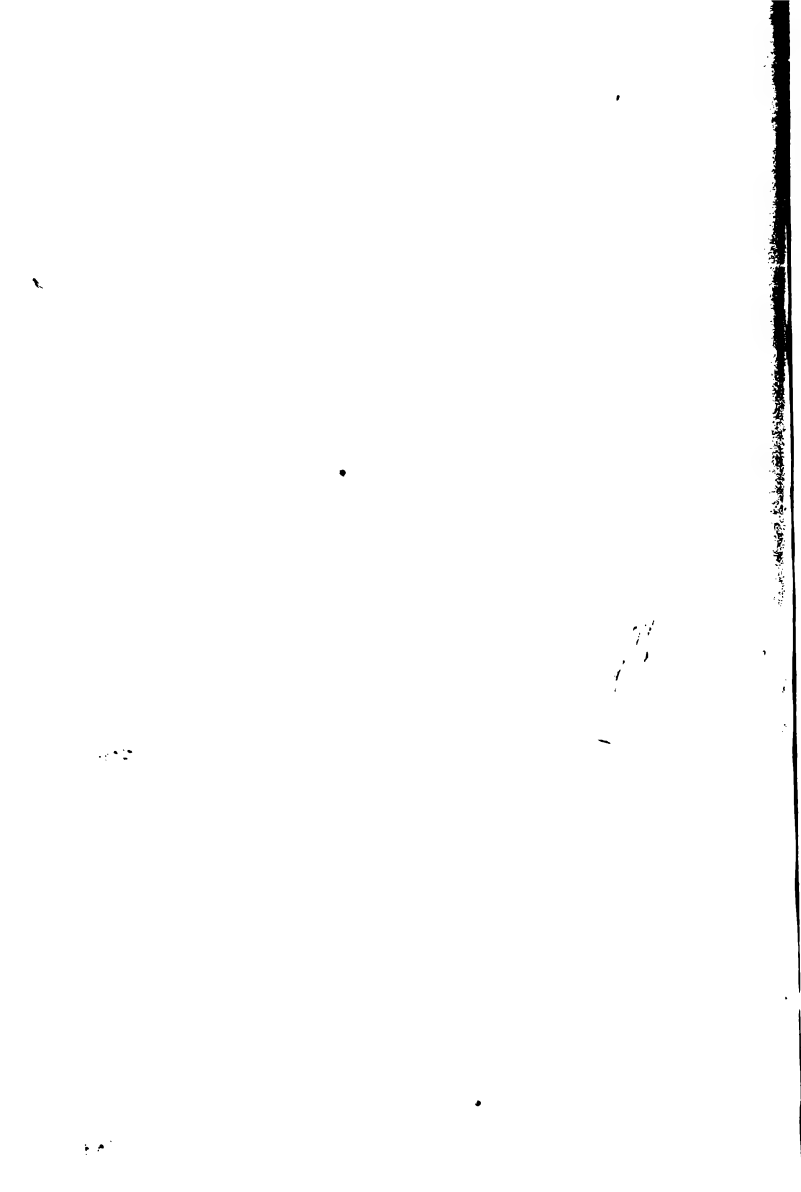
* Știu zile în care dacă-mi repetam că două și cu două fac patru era de ajuns ca să mă cuprindă o anumită beatitudine, — ca și simpla imagine a pumnului meu pe masă...

și altele, în care faptul acesta mi-era cu totul indiferent.

CARTEA A III-A'

.

.



Vila Borghese

În acest havuz... (penumbră)... fiecare picătură, fiecare rază, fiecare existență murea de voluptate.

Voluptate ! Acest cuvînt aş vrea să-l repet fără încetare ; l-aş vrea sinonim cu *a fi satisfăcut*, şi chiar să ajungă să spun *a fi*, pur şi simplu.

Ah ! că Dumnezeu n-a creat lumea numai în vederea acestui lucru, este ceea ce nu izbuteşti să înţelegi decît spunîndu-ţi... etc.



...E un loc cu răcoare plăcută, unde farmecul somnului e atît de mare, că parcă nu l-am ştiut pînă atunci.

...Şi acolo, hrană delicioasă aştepta să ne fie foame.

Adriatica (ora 3 dimineaţa)

Cîntecul acestor marinari printre otgoane mă su-pără...

Ah ! dacă ai şti, dacă ai şti, ţinut străvechi şi atît de tînăr, gustul amar şi dulce, gustul delicios pe care îl are viaţa atît de scurtă a omului...

Dacă ai ști, eternă idee a aparenței, în ce măsură, apropiata așteptare a morții dă preț clipei !

O, primăvară ! florile gingașe ale plantelor care nu trăiesc decît un an sînt mai grăbite ; omul nu are decît o primăvară în viață, iar amintirea unei bucurii nu este o nouă apropiere a fericirii.

Colina de la Fiesole

Frumoasă Florență, oraș de studiu grav, mai cu seamă serios ; de lux și de flori ; grăunte de mirt și coroană de „dafin grațios“.

Colina de la Vincigliata. Acolo am văzut pentru prima oară norii cum se topesc în azur ; m-au mirat mult, negîndîndu-mă că s-ar putea resoarbe așa, în cer, — crezînd că vor dura pînă la ploaie și că nu puteau decît să se îngroașe. Dar nu : le-am văzut toți fulgii dispărînd, unul cîte unul ; n-a mai rămas decît azur. Era o moarte minunată ; o dispariție în plin soare.

Roma, Monte Pincio

Ceea ce mi-a adus bucuria în ziua aceea, a fost ceva ca o dragoste, — dar nu era dragoste, sau cel puțin nu aceea despre care vorbesc și pe care o caută oamenii. Și nici simțămîntul frumuseții. Nu venea de la o femeie ; nu venea nici din spiritul meu. Am să scriu, și oare ai să mă înțelegi dacă-ți spun, că nu era decît simpla exaltare a LUMINII ?

Stăteam în grădina aceea ; nu vedeam soarele ; dar aerul strălucea de lumină difuză, ca și cum azurul ce-

rului devenea lichid și ploua. Da, într-adevăr, erau unde, năvală de lumină ; pe mușchi, scînteii ca niște picături ; da, într-adevăr, pe alea aceea mare, s-ar fi zis că se revarsă lumină și că spume poleite stăruie în vîrfurile crengilor, printre șuvoaiele de raze.

.

Neapole ; dugheana bărbierului în fața mării și a soarelui. Cheiuri de zăduf ; storuri pe care le ridici ca să intri. Te relaxezi. Are să țină mult ? Tihnă. Picături de sudoare pe tîmple. Fior al clăbucului de săpun pe obraji. Și el, care urmărește perfecțiunea, după ce a bărbierit, bărbierește iar, cu un brici și mai strașnic și, ajutîndu-se de un burețel îmbibat cu apă încropită care înmoaie pielea, ridică buza... Apoi, cu o apă parfumată, plăcută, spală arsura lăsată de brici ; apoi, cu o alifie, încă mai calmează... și, ca să nu mă cîntesc încă, îl pun să mă tundă.

Amalfi (noaptea)

Sînt așteptări nocturne
pînă acum nu se știe ale cărei iubiri.

Odăiță deasupra mării ; m-a trezit lumina prea puternică a lunii, a lunii peste mare.

Cînd m-am apropiat de fereastră, am crezut că sînt zorile și că am să văd cum răsare soarele... Dar nu... (lucru gata împlinit și cu desăvîrșire realizat)
— LUNA — blîndă, blîndă, blîndă, ca pentru primi-

rea Elenei în cel de al doilea Faust. Mare pustie. Sat mort. Un câine urlă în noapte... Zăvor la ferestre.

Nu e loc pentru om. Nu poți să înțelegi cum au să se trezească toate acestea. Dezolarea fără margini a câinelui. Ziua nu se va mai ivi. Neputința de a dormi. Oare ai să faci... (asta sau aia) ; oare ai să ieși în grădina pustie ? — ai să cobori spre plajă, să te scalzi ? — ai să te duci să culegi portocale, care la lumina lunii par argintii ? ai să consolezi câinele cu o mângâiere ? (De atâtea ori am simțit cum natura îmi cere un gest și n-am știut pe care să i-l dau)... Să aștepți somnul, care n-are să vină.



Un copil s-a luat după mine în grădina înconjurată de ziduri, agățându-se de creanga care atingea scara ; scara ducea la terase, străbătînd de-a lungul grădinii ; ai fi zis că nu poți să intri într-însa.

O, obrăjor pe care l-am dezmiardat sub frunziș — niciodată nu va exista destulă umbră care să-ți poată ascunde strălucirea... — iar umbra cârlionților de pe fruntea ta pare încă și mai întunecată.

Am să cobor în grădină, agățîndu-mă de liane și de crengi, și am să plîng de duioșie sub boschetele mai pline de cîntări decît o volieră, pînă la apropierea serii, pînă la vestirea nopții care va polei, apoi va adînci, apa tainică a fîntînilor.

*Și trupurile gingașe înlănțuite sub ramuri.
...I-am atins cu un deget delicat, pielea sidefie...
Îi vedeam picioarele delicate
care călcau fără zgomot nisipul...*

Siracusa

Luntre turtită ; cer jos, care uneori cobora pînă la noi în ploaie caldă ; miros de mîl al plantelor acvatic, foșnet al tulpinelor.

Adîncimea apei ascunde șuvoiul acestui izvor albastru. Nici un zgomot ; pe cîmpia singuratică, în acest havuz natural, parcă a izvorît apa printre papi-ruși.

Tunis

În tot azurul, doar atîta alb cît trebuie pentru o velă, și verde cît trebuie pentru umbra ei în apă.

Noaptea. Bijuterii care scilipesc în umbră. Lumină de lună, în care te pierzi. Alte gînduri decît cele din timpul zilei.

Nefast senin de lună în pustiu. Demonii tîrcolind prin cimitire. Picioarele goale pe lespezile albastre.

Malta

Extraordinară beție a amurgurilor de vară prin locuri deschise, cînd e încă multă lumină și totuși nu mai afli umbră. — Exaltare foarte neobișnuită.

Natanael, am să-ți povestesc despre cele mai frumoase grădini pe care le-am văzut :

La Florența se vindeau trandafiri : în anumite zile, tot orașul era îmbălsămat. Mă plimbam în fiecare scară la Cascine, iar duminica în grădinile Boboli, unde nu sînt flori.

La Sevilla, lîngă Giralda, este o veche curte de moschee ; acolo cresc, pe alocuri, plantați simetric, portocali ; restul curții e acoperit cu lespezi ; în zilele cu soare arzător nu găsești acolo decît un pic de umbră ; o curte pătrată, înconjurată cu ziduri ; de o mare frumusețe ; nu-ți pot explica pentru ce.

Afară din oraș, într-o enormă grădină împrejmuită cu grilaje, cresc o mulțime de arbori din țările calde ; n-am intrat în ea, dar am privit printre zăbrele ; am văzut bibilici care alergau și m-am gîndit că trebuie să fie acolo multe animale domesticate.

Ce să-ți spun despre Alcázar ? grădină parcă de minune persană ; cred, vorbindu-ți despre ea, că o prefer tuturor celorlalte. Mă gîndesc la ea, recitindu-i pe Hafiz :

*Adu-mi vin
Pînă mi-oi păta haina ! —
Căci mă clatin de dragoste
Și mi se spune înțelept...*

Pe aici sînt rînduite jocuri de apă ; aleile sînt pavate cu lespezi de marmoră, mărginite de mirți și chi-paroși. De ambele părți, bazine de marmură în care se

îmbăiau iubitele regelui. Nu vezi acolo alte flori decît trandafiri, narcise și flori de dafin. În fundul grădinii este un copac uriaș, pe care a crescut un bulb spinos. Lîngă palat, alte bazine de foarte prost gust, amintesc de cele din curțile Rezidenței din München, unde sînt statui făcute în întregime din scoici.

În grădinile regale din München m-am dus, într-o primăvară, să gust înghețata din plante de mai, în apropiere de plicticoasa muzică militară. Un public lipsit de eleganță, dar meloman. Seara se auzeau patetice privighetori. Cîntecul lor m-a moleșit ca acela al unei poezii nemțești. Există o anumită intensitate de delicii pe care omul cu greu o poate depăși, — și nu fără lacrimi. Chiar satisfacțiile pe care mi le-au dat aceste grădini m-au făcut să mă gîndesc aproape cu durere că aș fi putut, la fel de bine, să mă aflu în altă parte. În timpul acestei veri am învățat să gust în chip mai deosebit *temperaturile*. Pleoapele sînt foarte apte pentru asta. Îmi amintesc de o noapte în vagon, pe care am petrecut-o în fața ferestrei deschise, preocupat numai și numai să gust mîngîierea suflului mai răcoros ; închideam ochii, nu ca să dorm, ci pentru *asta*. Căldura fusese înăbușitoare tot timpul zilei, iar seara, aerul încă foarte cald, părea totuși proaspăt și lichid pe pleoapele mele încinse.

La Granada, terasele de la Generalife, plantate cu dafini trandafirii, nu erau înflorite cînd le-am văzut ; nici Campo Santo din Pisa ; nici mica mănăstire San Marco, pe care aș fi dorit-o plină de trandafiri... La Roma însă am văzut Monte Pincio în cel mai frumos

anotîmp. În după-amiezile apăsătoare, veneai acolo să cauți răcoare. Locuind în apropiere, mă plimbam pe acolo zilnic. Eram bolnav și nu mă puteam gîndi la nimic ; natura mă pătrundea ; din cauza unei tulburări nervoase, uneori nu mai simțeam limitele trupului meu ; părea că se continuă ; sau, uneori, cu voluptate, devenea poros ca o bucată de zahăr ; mă topeam. De pe banca de piatră pe care ședeam, nu se mai vedea Roma, care mă obosea peste măsură ; cuprindeai cu privirea grădinile Borghese, ale căror planuri inferioare aduceau pînă la nivelul pașilor mei vîrfurile destul de depărtate ale celor mai înalți pini... O, terase ! Teras, de pe care spațiul și-a luat zborul. Vîntul peste rămurișurile înalte... O, navigație aeriană !..

Aș fi vrut să rătăcesc noaptea prin grădinile Farnese ; dar nu te lasă să intri... Minunate vegetații pe aceste ruini ascunse.

La Neapole sînt grădini joase, care mărginesc marea ca un chei și lasă soarele să intre.

La Nîmes, Fîntîna, plină de ape limpezi, captive.

La Montpellier, grădina botanică. Mi-aduc aminte că într-o seară, cu Ambroise, ne-am așezat pe un mormînt vechi, înconjurat de chiparoși, ca în grădinile lui Academus ; și am stat de vorbă, alene, mestecînd petale de trandafiri.

Într-o noapte am văzut, din Péru, marea îndepărtată pe care luna o arginta ; lîngă noi se auzeau cascadele castelului de apă al orașului ; lebede negre cu gulere albe înotau pe oglinda bazinului liniștit.

La Malta m-am dus să citesc în grădinile rezidentu-

lui ; la Civita Vecchia era o pădurice de lămîi ; i se zicea „il Boschetto“ ; ne-a plăcut acolo ; și am mușcat lămîi coapte al căror prim gust este o acreală de nesuferit, dar care după aceea lasă în gură o aromă răcoritoare. Am mușcat lămîi și la Siracuza, în crudele Latonii.

În parcul din Haga se plimbă căprioare destul de blînde.

Din grădina din Avranches se vede Mont-Saint-Michel, iar nisipurile depărtate, par, seara, o materie aprinsă. Există orașe foarte mici cu grădini fermecătoare ; uiți orașul ; ăi uiți numele ; dorești să revezi grădina, dar nu mai știi s-o regăsești.

Visez la grădinile din Mosul ; mi s-a spus că sînt pline de trandafiri. Cele din Nașpur, le-a cîntat Omar, iar Hafiz pe cele din Șiraz ; nu vom vedea grădinile din Nașpur.

Dar la Biskra cunosc grădinile Uardi. În acestea caprele sînt păzite de copii.

La Tunis nu este altă grădină decît cimitirul. La Alger, în Grădina Experimentală (palmieri de tot felul), am mîncat fructe pe care pînă atunci nu le văzusem niciodată. Sau despre Blida, Natanael, ce să-ți spun ?

Ah ! plăcută iarbă a Sahelului ; și florile tale de portocali ! și umbrele tale ! suave miresmele grădinilor tale... Blida ! Blida ! boboc de trandafir ! la începutul iernii nu te-am cunoscut. Pădurea ta sfîntă avea doar frunze pe care primăvara nu le reînnoiește ; iar gli-cinele și lianele tale păreau niște curmei buni de foc...

Simțeau zăpada de pe munți ; nu mă puteam încălzi în camera mea, și mai puțin încă în grădinile tale ploioase. Citeam *Doctrina Științei* a lui Fichte și simțeam că redevin evlavios. Eram liniștit ; îmi ziceam că omul trebuie să se resemneze să-și îndure tristețea și încercam să fac, din toate acestea, virtute. Acum, peste toate mi-am scuturat sandalele de praf ; cine știe încotro l-a dus vîntul ? — praful deșertului în care am hoinărit ca un prooroc ; piatră prea stearpă, măcinată ; — mi-am ars tălpile (căci soarele o încălzise peste măsură). Vreau ca picioarele mele să se odihnească în iarba Sahelului ! Și toate vorbele să ne fie de dragoste !

Blida ! Blida ! floare a Sahelului ! boboc de trandafir ! Te-am văzut caldă și parfumată, încărcată de frunze și de trandafiri. Zăpada iernii pierise. În grădina ta sfîntă sclipa mistic moscheea ta albă, iar liana se încovoia de flori. Un măslin se ascundea sub ghirlandele pe care i le făcea o glicină. Aerul suav aducea parfumul florilor de portocali și pînă și mandarinii plăpînzi răspîndeau miresme. Din vîrfurile crengilor lor înalte, eucaliptii eliberați lăsau să le cadă scoarța bătrînă ; protecție uzată, spînzurînd ca o haină pe care soarele o face inutilă, ca vechea mea morală bună doar pentru iarnă.

Blida

Tulpinile uriașe ale mărarului (strălucirea eflorescenței lor de aur coclit, sub lumina aurie sau sub frunzele azurii ale eucaliptilor încremeniți) erau de o

splendoare fără seamăn, în dimineața aceea de început de vară, pe drumul pe care mergeam, în Sahel.

...Și eucaliptii mirați sau liniștiți.

Participarea fiecărui lucru la natură ; imposibilitatea de a i se sustrage. Legi fizice care te subjugă. Vagon gonind în noapte : dimineața se acoperă de rouă.

Pe bord

...Câte nopți, ah ! geam rotund al cabinei mele, hublou închis — câte nopți n-am privit către tine, de pe cușeta mea, spunându-mi : Iată, când ochiul acesta se va înălbi, vor fi venit zorile ; atunci am să mă scol și am să mă scutur de boală ; și zorile vor spăla marea ; și vom acosta pe pământul necunoscut. Zorile au venit fără ca marea să se liniștească, pământul era încă departe, iar pe fața mișcătoare a apelor se clătina toată gândirea mea.

Răul de mare, de care toată carnea își amintește. Voi agăța oare un gând de acest cadas șovăitor ? Îmi ziceam. Valuri, nu voi vedea oare decît apă împrăștiindu-se în vîntul serii ? Îmi semăn dragostea în unde ; gândul, pe stearpa cîmpie a talazurilor. Dragostea mi se scufundă în valurile care se urmează și se aseamănă. Iată-le, trec și ochiul nu le mai recunoaște. Mare informă și veșnic zbuciumată ; departe de oameni, valurile tale sînt mute ; nimic nu se împotrivește fluidității lor ; dar nimeni nu le poate auzi tăcerea ; de cea mai firavă șalupă, abia se izbesc și vuietul lor ne face să credem că e furtună dezlănțuită. Valurile mari înaintează și se succed fără pic de zgomot. Se succed și fiecare ridică la

rîndul său aceeași picătură de apă, aproape fără s-o deplaseze. Numai forma lor se plimbă ; apa trece din unul în altul, și le părăsește, și nu le însoțește niciodată. Oricare val nu ia decît pentru foarte puține clipe această formă, prin fiecare o continuă, apoi o abandonează. Sufletul meu ! să nu te legi de nici un gînd. Azvîrle orice gînd vîntului din larg, care să ți-l ia ; n-ai să-l poți duce niciodată tu însuși pînă la ceruri.

Mobilitate a valurilor, tu mi-ai făcut gîndul atît de șovăielnic ! n-ai să clădești nimic pe val. El scapă sub fiecare greutate.

O să ajungem oare în portul liniștit, după aceste descurajante derive, după aceste rătăcirii încoace și încolo ? — unde sufletul meu, în sfîrșit odihnit, va privi marea de pe un zăgaz solid, de lîngă farul rotitor.

CARTEA A IV-A

*Într-o grădină — pe colina din
Florența (cea care se află față în
față cu Fiesole) — unde eram adu-
nată în seara aceea.*

Dar voi nu cunoașteți — nu puteți cunoaște, Angaire, Ydier, Tityre, zise Menalc (iar eu și-o spun acum, în numele meu, ție, Natanael), patima care mi-a mistuit tinerețea. Goana orelor mă făcea să turbhez. Nevoia de a alege mi-a fost întotdeauna nesuferită ; a alege mi se părea mai degrabă a respinge ceea ce nu aleg. Înțelegeam și mă îngrozea îngustimea orelor și faptul că timpul nu are decît o singură dimensiune ; era o direcție pe care aș fi dorit-o mai spațioasă, iar dorințele mele alergînd pe ea se încălecau una pe alta. Nu făceam niciodată două treburi în același timp. Dar dacă o făceam pe *asta*, îndată îmi părea rău de *cealaltă* și adesea nu izbuteam să mai fac nimic, dezorientat și parcă veșnic cu brațele deschise, temîndu-mă că, dacă le strîng ca să iau, nu voi apuca decît *un singur* lucru. Greșeala vieții mele a fost că n-am avut continuitate în nici un studiu, că n-am știut să mă resemnez să renunț la alte multe. Orice lucru se cumpără prea scump cu prețul acesta, iar raționamentele nu-mi puteau înălătura deznădejdea. Să intri în-

tr-un târg de delicii, nedispunînd (din pricina Cui ?) decît de o sumă prea mărunță ; să dispui de ea ! să alegi, înseamnă să renunți pentru totdeauna, definitiv, la tot restul, iar cantitatea multiplicată a acestui rest rămînea de preferat oricărei unități alese.

De aici mi-a venit, de altfel, un pic din acea aver-siune pentru orice posesiune pămîntească — de teamă că, după aceea, n-am să mai pot poseda nimic altceva.

Bunuri ! provizii ! mulțime de descoperiri prețioase ! de ce nu vă dăruiți fără rezerve ? Știu că bunurile pămîntești se sfîrșesc (cu toate că sînt mereu înlocuibile) și că potirul pe care l-am golit rămîne gol pentru tine, frate al meu (cu toate că izvorul e alături). Dar voi ! voi, idei imateriale, forme de viață neîncătușate — învățături și cunoașteri ale lui Dumnezeu, — potire de adevăr, potire nesecate, — de ce să vă precupețiți șuvoiul către buzele noastre ? de vreme ce toată setea noastră n-ar fi de ajuns ca să vă sece și de vreme ce toată apa voastră încă s-ar mai revărsa, mereu proaspătă, pentru fiecare altă buză întinsă. Am înțeles acum că toate picăturile marelui izvor dumnezeiesc au aceeași valoare, că cea mai neînsemnată îndeestulează beția noastră și ne dezvăluie plinătatea și totalitatea lui Dumnezeu. Dar, în acea vreme, ce n-ar fi dorit nebunia mea ? Invidiam orice formă de viață ; tot ce vedeam că *face* altcineva, aș fi vrut să fac eu însumi ; nu să fi făcut, ci să fac — înțelege-mă —, căci nu mă temeam decît foarte puțin de oboseală, de suferință și toate le credeam cunoscute. Trei săptămîni am fost gelos pe Parmenid

pentru că învăța turcește ; și două luni mai târziu, pe Teodosie, care descoperea astronomia. Așa că nu mi-am schițat chipul decât în cel mai vag și nesigur mod, pentru că n-am vrut să-l limitez.

— Povestește-ne viața ta, Menalc, zise Alcid, și Menalc reluă :

— ...„La optsprezece ani, după ce mi-am terminat primele studii, cu mintea obosită de muncă, cu inima neîncătușată și lîncezind din această cauză, cu trupul exasperat de constrîngeri, am plecat pe drumuri, fără țintă, mînat de febra hoinărelii. Am cunoscut totul : primăvara, mirosul pămîntului, înflorirea ierburilor pe cîmpii, negurile dimineții pe gîrlă și boarea serii pe pajiști. Am străbătut orașe și n-am vrut să mă opresc nicăieri. Fericit, îmi ziceam, cel ce nu se leagă de nimic pe pămînt și trece cu permanentă ardoare peste statornicile mobilități. Uram căminurile, familiile, toate locurile în care omul crede că poate găsi odihnă, și afecțiunile neînterupte și fidelitățile în dragoste și atașamentele de anumite idei — tot ce compromite libertatea ; ziceam că orice noutate trebuie să ne găsească întotdeauna în întregime disponibili.

Unele cărți îmi arătaseră că orice libertate e provizorie și că ea nu înseamnă niciodată altceva decât dreptul de a-ți alege robia, sau cel puțin supunerea, după cum sămînța ciulinilor zboară și hoinărește, cău-tînd solul fecund în care să-și prindă rădăcinile, însă nu crește decât după ce se fixează. Dar după ce am învățat la școală că nu raționamentele îi mîină pe oameni și că fiecăruia i se poate opune unul contrar,

pe care nu trebuie decît să-l găsești, mi-am petrecut vremea căutîndu-l uneori, cu prețul unor lungi drumuri...

Trăiam într-o neconținută și dulce așteptare a unui viitor, oricare ar fi fost el. M-am deprins, ca setea mea de a gusta, ce se naște înainte de fiecare voluptate, să preceadă de aproape plăcerea satisfacerii, așa cum întrebările preced răspunsurile așteptate. Fericirea îmi venea din faptul că fiecare izvor îmi dezvăluia o sete și că, în deșertul fără apă, unde setea e de nestins, preferam totuși ardoarea febrei mele exaltate de soare. Erau acolo, seara, oaze delicioase, mai răcoroase încă, fiindcă fuseseră dorite toată ziua. Pe întinderea nisipoasă, toropită în soare ca un imens somn adînc, atît de mare era căldura în însăși vibrația aerului, am simțit palpitînd viața care nu putea adormi, tremurînd la orizont de slăbiciune, dilatîndu-se de dragoste la picioarele mele.

În fiecare zi, din oră în oră, nu mai căutam aproape nimic, afară de pătrunderea mereu mai simplă a naturii. Posedam darul prețios de a nu fi prea mult preocupat de mine însumi. Amintirea trecutului nu avea putere asupra mea decît atît cît trebuia ca să dea vieții mele unitatea ; era ca firul tainic care îl lega pe Tezeu de dragostea lui trecută, dar care nu-l împiedica să străbată cele mai noi meleaguri. Totuși, acest fir a trebuit să fie rupt... minunate redeșteptări la viață ! Savuram adesea, în plimbările mele de dimineață, simțămîntul unei ființe noi, duioșia înțelegerii mele,

— „Dar al poetului, am exclamat, tu ești darul înțel-nirii neconținute“ —, și primeam din toate părțile. Su-fletul meu era hanul deschis la răspîntie ; tot ce vroia să intre, intra. M-am făcut maleabil și înțelegător, disponibil prin toate simțurile mele, atent, cu urechea deschisă într-atît încît nu mai aveam *un* gînd perso-nal, prinzînd orice emoție fugară și cu o reacție atît de redusă încît nu mai socoteam nimic ca fiind rău, mărginindu-mă doar să protestez față de ceva. De alt-fel, am băgat de seamă curînd de ce puțină ură împo-triva urîtului se lăsa influențată dragostea mea de frumos.

Uram oboseala, pe care o știam iscată din plictiseală și urmăream numai diversitatea lucrurilor. Mă odih-neam oriunde. Am dormit pe ogoare. Am dormit pe cîmp. Am văzut zorile fremătînd printre snopii mari de grîu ; și am văzut ciorile trezindu-se în făget. Di-mineața mă spălam în roua ierbii, iar soarele răsărînd îmi zvînta veșmintele ude. Cine poate spune că a fost vreodată cîmpia mai frumoasă decît în ziua cînd am văzut recoltele bogate îndreptîndu-se spre case, în cîntece, cu boii înjugați la care grele !

A fost o vreme cînd bucuria mi-a devenit atît de mare, încît am vrut s-o împărtășesc, — să arăt cuiva ce anume o făcea să palpite în întreaga mea ființă.

Serile, priveam cum în sate necunoscute se adună familiile împrăștiate ziua. Tatăl revenea, obosit de muncă ; copiii se întorceau de la școală. Ușa casei se întredeschidea o clipă, zărindu-se lumina primitoare, căldura și rîsul, apoi se închidea la loc pentru noapte.

Nimic din toate lucrurile hoinare, din vîntul rece de afară nu mai putea să intre acolo. Familii ! vă urăsc : cămine închise, uși zăvorîte ; fericiri exclusive. Uneori, ascuns în întuneric, am rămas aplecat spre o fereastră, ca să privesc îndelung obiceiurile unei case. Tatăl era acolo, lîngă lampă ; mama cosea ; locul bunicului era gol ; lîngă tată un copil lucra ; și inima mi s-a umplut de dorința de a-l lua cu mine pe drumuri.

A doua zi l-am văzut cînd ieșea de la școală ; în ziua următoare i-am vorbit ; după patru zile a părăsit totul ca să mă urmeze. I-am deschis ochii să vadă splendoarea cîmpiei ; a înțeles că lui îi era deschisă. I-am învățat, așadar, sufletul să devină hoinar, — bucuros, în sfîrșit, apoi să se desprindă chiar și de mine, să-și prețuiască singurătatea.

Rămas singur, am gustat violenta bucurie a orgoliului. Îmi plăcea să mă scol înainte de a se crăpa de ziuă ; mai prindeam soarele pe colibe ; cîntecul ciocîrliei era fantezia mea, iar cu roua mă spălam, dis-de-dimineată. Mă dedam unor frugalități excesive, mîncînd atît de puțin, încît capul îmi era ușor și orice senzație mi se prefăcea într-un fel de beție. Am băut o mulțime de vinuri de atunci, dar nici unul nu mi-a dat, știu bine, amețeala băuturii pe stomacul gol, acel tremur al cîmpiei, dis-de-dimineată, înainte de ivirea zorilor, care mă găseau treaz în adîncitura unei căpițe.

Pîinea pe care o duceam cu mine, o păstram uneori pînă aproape de leșin ; atunci mi se părea că simt mai puțin straniu natura și că mă pătrunde mai bine ;

era un aflux din afară ; o întâmpinam prin toate simțurile mele ; totul, în mine, lua parte la acest fenomen.

Sufletul, în sfârșit, mi se umplea de un lirism sporit, de singurătatea mea și care mă obosea către seară. Mă susținea doar orgoliul ; atunci îmi părea rău după Hilariu, care mă dezvărase cu un an înainte de ceea ce firea mea avea, oricum, prea singuratic.

Vorbeam cu el, către seară ; era el însuși poet ; înțelegea toate armoniile. Fiecare efect natural devenise pentru noi ca un fel de limbaj deschis, în care îți puteai citi cauza ; învățam să recunoaștem insectele după zborul lor, păsările după cântecul lor, iar frumusețea femeilor după urmele pașilor lor pe nisip. Îi mistuia o sete de aventuri ; forța lui îl făcea îndrăzneț. Cu siguranță, nici o glorie nu va prețui vreodată cât tine, adolescență a inimilor noastre ! Sorbind totul cu plăcere, în zadar încercam să ne istovim dorințele ; fiecare gând al nostru era o ardoare ; simțămintele aveau pentru noi o asprime ciudată. Ne iroseam splendecele tinereți așteptând fericirea, iar drumul spre ea, pe care mergeam cu pași mari, mușcând florile tufișurilor, care umplu gura cu gust de miere și de plăcută amăreală, nu părea niciodată destul de nesfârșit.

Uneori, trecînd din nou prin Paris, regăseam pentru cîteva zile, sau cîteva ore, apartamentul unde se scursese studioasa mea copilărie ; totul, acolo, era tăcut ; din lipsa unei femei care să aibă grijă, albituri erau risipite pe mobile. Ținînd în mînă o lampă, mergeam din cameră în cameră, fără să desfac obloanele închise de ani de zile și fără să ridic perdelele îmbi-

bate de camfor. Aerul era greoi, saturat de miros. Numai camera mea era dereticată. În bibliotecă, cea mai întunecată și mai tăcută dintre încăperi, cărțile pe rafturi și pe mese păstrau ordinea în care le așezasem ; uneori deschideam câte una și, în fața lămpii, aprinse cu toate că era ziuă, eram fericit să uit cât e ceasul ; de asemenea, uneori, redeschizând pianul cu coadă, căutam în memorie ritmul unor arii vechi ; dar nu-mi aminteam de ele decât prea puțin și, ca să nu mă întristez, încetam să mai cânt. În ziua următoare eram din nou departe de Paris.

Inima mea, iubitoare din fire, se răspîndea peste tot, ca un fluid ; nici o bucurie nu mi se părea că-mi aparține mie însumi ; pe oricare îl poșteam la mine și nu izbuteam să gust singur plăcerea, decât prin exces de orgoliu.

Anumiți oameni mă învinovățiră de egoism ; îi învinovății de prostie. Aveam pretenția că nu iubesc anume pe cineva, fie bărbat, fie femeie, ci prietenia, afecțiunea sau dragostea. Dînd-o unuia, n-aș fi vrut s-o răpesc altcuiva și mă mărgineam să mă împrumut. Nu voiam nici să acaparez trupul sau inima nimănui ; nomad și aci, ca și față de natură, nu mă opream nicăieri. Orice preferință mi se părea o nedreptate ; vroind să rămîn al tuturor, nu m-am dăruit nimănui.

De amintirea fiecărui oraș legam amintirea unui desfrîu. La Veneția, am luat parte la mascarade ; un concert de viole și de flaute a însoțit gondola în care gustam dragostea. Alte gondole mă urmau, pline de

femei tinere și de bărbați. Ne-am dus spre Lido să așteptăm zorile, însă atunci când răsări soarele, dormeam obosiți, căci muzicile tăcuseră. Dar îmi plăcea pînă și oboseala pe care ne-o lasă aceste false bucurii, și amețala trezirii, din pricina căreia ni se păreau veștejite. — În alte porturi mi-a plăcut să umblu cu mateloții marilor vase ; am coborît în ulicioarele prost luminate ; dar am osîndit în mine dorința de experiență, unica mea ispită ; și lăsîndu-i pe marinari printre cocioabe, m-am întors în portul liniștit, unde sfatul fără glas al nopților era impregnat de amintirea acestor ulicioare, al căror zvon straniu și patetic ajungea pînă la mine, străbătînd extazul. Mi-a plăcut mai mult belșugul cîmpiei.

Totuși, la douăzeci și cinci de ani, nu obosit de călătorii, dar chinuit de excesivul orgoliu pe care aceste peregrinări îl făcuse să sporească, am înțeles sau m-am convins că eram în sfîrșit copt pentru alt mod de viață.

De ce ? de ce, — îi întrebam — îmi spuneți să plec iarăși pe drumuri ? ; știu că, pe marginea tuturor au înflorit flori noi, — dar acum pe voi vă așteaptă. Albinele nu adună decît o vreme, apoi se fac vistier-nice. M-am întors în apartamentul părăsit. Am adunat albiturile de pe mobile ; am deschis ferestrele ; și, profitînd de economiile pe care fără voia mea, hoinar, fusesem obligat să le fac, m-am înconjurat de tot ce am putut, obiecte prețioase sau delicate, vase, cărți rare și mai ales tablouri, pe care cunoștințele mele în materie de artă îmi îngăduiau să le obțin foarte ieftin.

Timp de cincisprezece ani am adunat ca un avar ; m-am îmbogățit din toate puterile ; m-am instruit ; am învățat limbile stinse și am avut răgazul să citesc multe cărți ; am învățat să cînt din felurite instrumente ; fiecare ceas din fiecare zi era consacrat vreunui studiu rodnic ; istoria și biologia m-au ocupat în mod deosebit. Am cunoscut literaturile. Am acumulat prietenii pe care inima mea largă și legitima mea noblețe mi-au îngăduit să nu le ocolesc ; ele mi-au fost, mai mult decît tot restul, prețioase și, totuși, nici de ele nu m-am legat.

La cincizeci de ani, cînd a venit ceasul, am vîndut tot și, cum gustul meu sigur de cunoscător nu m-a făcut posesorul nici unui lucru a cărui valoare să nu fi sporit, am realizat în două zile o avere considerabilă. Am plasat toată această avere în așa fel, încît să pot dispune de ea oricînd. Am vîndut absolut tot, nevrînd să păstrez nimic *personal* pe acest pămînt, nici cea mai mică amintire de odinioară.

Îi spuneam lui Myrtil, care mă însoțea pe cîmp :

— Această dimineață superbă, această pîclă și această lumină, această prospețime a aerului, această pulsație a ființei tale, ți-ar da o senzație mai plăcută, dacă ai ști să li te dăruiești cu totul. Tu crezi că te afli în ele, dar cea mai bună parte a ființei tale e poprită ; nevasta și copiii tăi, cărțile tale și biroul tău, o dețin și ți-o răpesc de la Dumnezeu.

Crezi tu că poți, tocmai în clipa aceasta, să guști senzația puternică, completă, imediată a vieții, — fără să uiți ceea ce ea nu este ? Obişnuința gîndului tău te

stingherește ; trăiești în trecut, ori în viitor și nu bagi de seamă nimic în mod spontan. Nu sîntem nimic, Myrtil, decît în prezentul vieții ; tot trecutul moare în el, înainte să se fi născut o fărîmă din ceea ce va să fie. Clipe ! Vei înțelege, Myrtil, cîtă forță are *prezența* lor ! căci fiecare clipă a vieții noastre este în fond de neînlocuit ; să știi, cîteodată, să te concentrezi numai într-însa. Dacă ai vrea, dacă ai ști, Myrtil, în clipa aceasta, fără nevestă, fără copii, ai fi singur în lume, în fața lui Dumnezeu. Dar tu îți amintești de ei — și duci cu tine, ca și cum ți-ar fi frică să le pierzi, tot trecutul tău, toate iubirile tale și toate preocupările pămîntești... Pe mine, toată dragostea mea mă așteaptă, în orice clipă și pentru o nouă surpriză ; o cunosc întotdeauna și n-o recunosc niciodată... Tu nu bănuiești, Myrtil, toate chipurile pe care le ia Dumnezeu ; dacă privești prea mult pe cîte cineva și îl îndrăgești, nu-l mai vezi bine. Statornicia adorației tale mă mîhneste ; aș fi vrut-o mai împrăștiată. Îndărătul tuturor ușilor tale închise, se află Dumnezeu... Toate întruchipările lui Dumnezeu sînt vrednice de iubire și totul este chipul lui Dumnezeu.

...Cu averea realizată, am închiriat mai întîi o corabie, luînd cu mine pe mare trei prieteni, oameni de echipaj și patru muși. De cel mai urît dintre ei m-am îndrăgostit. Dar chiar dulceții dezmierdărilor, îi preferam contemplarea valurilor imense. Am intrat în porturi de basm, seara, și le-am părăsit înainte de ivirea zorilor, după ce am căutat dragostea uneori toată

noaptea. Am cunoscut la Veneția o curtezană extrem de frumoasă ; am iubit-o trei nopți, și alături de ea am uitat deliciile celorlalte iubiri ale mele, atît era de frumoasă. Ei i-am vîndut sau i-am dăruit corabia.

Am locuit cîteva luni într-un palat de pe malul lacului Como, unde și-au dat întîlnire cei mai sensibili muzicieni. Am adunat acolo și cîteva femei frumoase, discrete și iscusite la vorbă ; seara stăteam de povești, în timp ce muzicienii ne desfătau ; apoi, coborînd peronul de marmură, ale cărui ultime trepte intrau în apă, plecam cu bărcile rătăcitoare să ne adormim iubirile în ritmul molcom al vîslelor. Uneori ne înapoiam picotind ; barca acostată ne trezea deodată și Idoine, atîrnată de brațul meu, urca peronul tăcută.

În anul următor eram într-un imens parc din Vandea, nu departe de plajă. Trei poeți au cîntat primirea pe care le-am făcut-o în locuința mea ; vorbeau și de eleșteele cu pești și cu plante, de aleile de plop, de stejarii izolați și de pîlcurile de frasini, de frumoasa amenajare a parcului. Cînd a venit toamna, am pus să doboare cei mai mari copaci și m-am distrat devastîndu-mi locuința. Nimic nu poate exprima înfățișarea parcului în care hoinărea numeroasa noastră societate, rătăcind pe aleile unde lăsasem iarba să bălărească. De la un cap la altul al aleilor se auzeau loviturile de topor ale tăietorilor de lemne. Rochiile se agățau de ramurile căzute de-a curmezișul cărărilor. Toamna revărsată peste copacii doborîți a fost splendidă. Avea atîta măreție, încît multă vreme după

aceea n-am putut să mă mai gîndesc la nimic altceva și în asta mi-am recunoscut bătrînețea.

De atunci am mai avut o cabană în creierul Alpilor ; un palat alb la Malta, lîngă pădurea parfumată de la Città Vecchia, unde lămîile au dulceața acrișoară a portocalelor ; o caleașcă pentru hoinărit în Dalmația, — și acum, această grădină, pe colina Florenței, față în față cu Fiesole, unde v-am adunat astă seară.

Să nu-mi tot spuneți că fericirea mi-o datoresc evenimentelor ; evident, mi-au fost propice, dar nu m-am folosit de ele. Să nu credeți cumva că fericirea mea se datorește bogăției ; inima mea, fără nici un atașament pe pămînt, a rămas săracă și voi muri ușor. Fericirea mea e făcută din fervoare. Au fost zile în care dacă-mi repetam că două și cu două fac patru era de ajuns ca să simt o *anumită* beatitudine, ca și simpla imagine a mîinii *mele* pe masă. Cu orice prilej, fără deosebire, am adorat nebunește.

II

Terasa monumentală unde ne aflam (spre care duceau scări rotite) domina tot orașul și, peste frunzișurile dese, arăta ca o uriașă navă amarată ; uneori părea că înaintează înspre oraș. Pe puntea cea mai de sus a acestei corăbii închipuite, astă-vară, mă suiam câteodată să gust, după tumultul străzilor, tihna contemplativă a serii. Suind, zgomotele se estompau ; păreau valuri care se sparg aci. Veneau mereu și, în unde majestuoase, se înălțau, se lărgeau izbindu-se de ziduri. Dar eu mă suiam și mai sus, acolo unde valurile nu ajungeau. Pe ultima terasă, nu se mai auzea altceva decât freământul frunzișurilor și chemarea pățimașă a nopții.

Stejari verzi și dafini uriași, plantați în alei regulate, se întindeau pînă la liziera cerului, acolo unde se termina însăși terasa ; totuși, ici, colo, balustrade curbe mai înaintau încă în gol, dominînd și formînd un fel de balcoane în azur. Acolo mă așezam, mă îmbătam de gîndul meu delicios, mi se părea că plutesc. Deasupra colinelor întunecate, care se înălțau de cea-

laltă parte a oraşului, cerul avea culoarea aurului ;
rămurişuri uşoare, părţi ale terasei pe care mă aflam,
se înclinau către asfinţitul minunat, sau se întindeau
aproape desfrunzite, spre întuneric. Din oraş se înălţa
ca un fel de fum ; era colb iluminat, care plutea, se
ridica încet peste locurile unde strălucea mai multă
lumină. Şi uneori ţîşnea, aproape spontan, în extazul
acestei nopţi prea calde, o rachetă lansată nu se ştie
de unde, care gonea, se prelungea ca un strigăt în
spaţiu, vibra, se învîrtea şi recădea descompusă, cu
zgomotul misterioasei sale explozii. Îmi plăceau mai
cu seamă acelea, ale căror scînteii de aur palid recad
atît de îndelung şi se risipesc atît de lent, încît crezi,
după aceea, atît sînt de minunate stelele, că sînt nă-
cute şi ele din aceiaşi subită feerie ; ca şi stelele, pe
care dacă le vezi nemişcate te miri... apoi, încet-încet,
le recunoşti pe toate, una cîte una, după constelaţia
de care sînt legate, — şi extazul ţi se prelungeşte.

— „Întîmplările, reluă Iosif, au făcut din mine alt-
ceva decît am vrut eu.“

— „Cu atît mai rău ! reluă Menalc. Prefer să-mi
spun că ceea ce nu a fost, e ceea ce nu putea să fie.“

III

...Și, în noaptea aceea, ei cântară fructele. În fața
lui Menalc, a lui Alcid și a câtorva alții, Hylas a
cântat

RONDELEL RODIEI

Cu siguranță trei bobite de rodie
au fost de ajuns ca să-și amîn-
tească de Proserpina...

*Veți căuta, prieteni, mult și bine
Îndepărtata fericire sufletească.
— Plăcerea simțurilor, bucuria cărnii,
Vreun altul, dacă vrea, să vă condamne,
— Amara bucurie-a cărnii și-a simțirii —
Să vă condamne el, eu nu pot !*

*Cert, Didier, te-admir, ești liber
Să crezi că bucuria minții
E de ales oricărei alta ;
Dar nu oricine simte astfel.*

*Desigur că și mie îmi e dragă
A sufletului efemeră tresărire,
Și bucuria inimii și-a minții ;
Eu însă voi cînta plăcerea.*

*Plăcerea cărnii, fragedă ca iarba ;
Ca florile din tufe delicate,
Pălite mai degrabă ca lucerna,
Mai gingașe decît spireea
Ce-o scutură și-o adiere !*

*Vederea e simțirea cea mai dezolantă,
Ce nu poți să atingi te întristează,
Mai iute prinde mintea gîndul,
Decît apucă mîna ce rîvnește ochiul.
— O ! de-ai putea 'dori numai ce poți atinge, —
Natanael, să nu crezi că există
Posesiune mai perfectă ;
Cea mai subtilă bucurie
O simt în setea potolită ;*

*Căci vezi ce minunată-i bruma pe cîmpie —
Și cît de minunat e soarele pe ceruri —
Ce minunată, cînd te scalzi, e apa de izvoare ;
Ce minunat nisipul înmuiat de mare ;
Ce minunată, cînd te scalzi, e apa de izvoare ;
Ce minunat e cînd săruși necunoscute buze
Pe care le atingi cu buza ta, în umbră...*

Natanael, dar despre fructe — despre fructe — ce să
spun ?

Că nu le-ai cunoscut — și faptul,
Natanael, mă plictisește — ...
...Ce fragede și ce zemoase,
Gustoase cum e carnea sîngerîndă,
Și roșii cum e. sîngele din rană.
...Nu-ți trebuie o sete prea grozavă;
Servite-n coșuleț de aur;
La început erau nespuse de fade,
Chiar te scîrbeau, fiindcă gustul
Nu semăna cu cel de fructe cunoscute,
Îți evocau goiavele trecute;
În gură îți lăsaus aspreală
Care dura pînă mîncai o alta;
Erau cu-atîta mai plăcute
Cu cît păreau după aceea
Mai fade și mai neplăcute.
Am terminat degrabă coșul...
Iar fructul ultim îl lăsarăm;
N-am vrut să-l împărțim pe-acesta.
Natanael, nici nu pot spune
Cît de-amară-a fost arsura
Ce ne-au lăsat-o-n gură. Nici o apă
N-a fost în stare să ne răcorească;
Și totuși le-am poftit cu pasiune.
Trei zile le-am cătat prin piețe;
Sezonul însă se sfîrșise
Natanael, găsi-vom oare, fructe
Să ne trezească alte poște?

*

*Pe unele le vom mîncea pe pajişti
La malul mării, la apus de soare.
Pe altele muiate-n îngheţată,
C-o picătură de lichior amestecată.*

*I.
f
Fu.* *Destule vom culege de pe arbori
Din vreo grădină-mprejmuită
Mîncîndu-le la umbră-n toiul verii,
În tihnă, stînd cu toţii la măsute —
Iar împrejurul nostru fructele picate
La scuturarea crengilor îmbelşugate
Pe care muşte amorţite picotează.
Vom strînge roadele cu grijă în platouri
Şi ne va îmbăta mireasma lor suavă.*

*Sînt unele a căror coajă
Pătează buzele, de-aceea
Nu le mănînci decît la mare sete.
Noi le-am găsit pe drumuri nisipoase,
Sclipind prin tufele spinoase
De unde le-am cules, cu pielea zgîriată ; —
Şi setea nici măcar n-am potolit-o.*

*Sînt unele din care faci dulceaţă,
Dacă le laşi să se răscoacă-n soare,
Sînt alte, a căror pulpă-i acrişoară
Pînă în iarnă ; dacă muşti din ele
Îţi strepezesc îndată dinţii.
Sînt unele, cu miezul rece
Şi-n timpul verii, care se mănîncă*

*Stînd cu picioarele turcește,
Pe rogojini, în fund de cîrciumioare.*

*Sînt altele ce dacă-ți vin în minte
Și nu le poți avea, ți-e sete!*

*

Natanael, vrei să-ți vorbesc de rodii ?

— Costau nimica toată-n Orient ; prin piețe,

Grămezi, pe-mpletituri de trestii ;

Se risipeau în praful străzii ;

Le ridicau copiii, zburdînd în pielea goală.

— Au zeama acrișoară ca zmeura abia-nroșită,

Iar floarea pare-a fi de ceară ;

La fel cum e și fructul, la culoare.

Comoara e păzită în stupi ; belșug, savoare,

E o arhitectură sever pentagonală.

Atunci cînd crapă coaja cad boabele afară —

Cad boabe ca de sînge în cupe ca azurul

Și altele de aur în talgere de-aramă !

— Acuma, Simiano, vreau să-mi cînți smochina

Ce-și ține-n mare taină iubirile.

Ea zise : da, îți voi cînta smochina,

Și dragostea-i pe care o păstrează

Ascunsă, cum îi e-nflorirea.

Smochină delicioasă ! lăcaș închis în care

*Nenumărate nunți se celebrează ;
După miros nu știi ce-i înăuntru ;
Nimic dintr-însul nu se irosește ;
Parfumul se preface-n suculență și savoare,
Fruct delicios, ce totodată
E propria-i neexpresivă floare.*

*Eu am cîntat smochina — zise fata
Tu cîntă toate florile acum...*

Desigur, răspunse Hylas, n-am cîntat toate fructele...

Însușire a poeziilor ; ne emoționăm și-n fața unor prune...

(Floarea nu înseamnă pentru mine decît făgăduiala unor fructe.)

Tu n-ai vorbit nimica despre prună.

*Nici de porumba acrișoară 'din tușișuri
Pe care-abia zăpada o-ndulcește ;
Nici de moșmoana, bună cînd e putrezită ;
Nici de castana care seamănă cu frunza veștejită
Pe care-o pui pe jar pînă îi crapă coaja.*

— Îmi aduc aminte de afinele din munți, pe care le-am cules într-o zi foarte friguroasă, în zăpadă...

— Nu-mi place zăpada, zise Lotar ; este o materie foarte mistică a cărei structură nu emană din pămînt. Urăsc insolita ei albeață, care mărginește peisajul. E rece și lipsită de viață ; știu că o clocește și o ocro-

tește, dar viața nu se naște din ea, decît topind-o. Așa că o vreau cenușie și murdară, pe jumătate topită și aproape devenită apă pentru plante.

— Nu vorbi astfel — zăpada poate să fie și ea frumoasă, zise Ulrich. Nu e tristă și îndurerată decît acolo unde prea multă dragoste o face să se topească ; și tu, care preferi dragostea, o preferi pe jumătate topită. E frumoasă acolo unde izbîndește.

— Acolo n-o să ne ducem, zise Hylas — la care răspund : cu atît mai bine, n-ai de spus : cu atît mai rău.



Și în noaptea aceea, fiecare din noi a cîntat, în formă de baladă : Moelibeea

BALADA
CELOR MAI CELEBRI AMANȚI

*Suleika ! numai pentru tine
Eu m-am oprit să sorb din vinul
Turnat în cupă de paharnic...*

*Iar pentru tine, Boabdile,
Stropit-am trandafirii roșii,
La Generalișe-n Granada.*

*Am fost Soliman, atunci cînd ai venit, Balkis, din
ținuturile de la miază-zi, să-ți dezleg cimiliturile.*

Tamar, am fost Annon, fratele tău care se prăpădea pentru că nu te putea poseda.

Betsabee, atunci cînd, urmărind o porumbiță de aur pînă la cea mai înaltă terasă a palatului meu, te-am văzut coborînd goală, gata să intri în baie, am fost David, care l-am făcut pe soțul tău să moară pentru mine.

Am cîntat pentru tine, Sulamito, cîntece care pot fi socotite aproape religioase.

Fornarino, eu sînt cel care țipa de dragoste în brațele tale.

Zobeido, eu sînt robul pe care l-ai întîlnit dimineața, pe strada dinspre piața publică ; duceam un coș gol pe cap și tu m-ai pus, urmîndu-te, să-l umplu cu chitre, cu lămîi, cu castraveți, cu mirodenii felurite și cu deosebite bunătăți ; apoi, pentru că ți-am plăcut și mă plîngeam că sînt obosit, ai vrut să mă păstrezi noaptea, lîngă cele două surori ale tale și lîngă cei trei kalendari, fiii regelui. Și ne-am trecut vremea fiecare, rînd pe rînd, ascultîndu-i pe ceilalți, fiecare povestindu-și povestea sa. Cînd mi-a venit mie rîndul să povestesc am spus : Înainte de a te întîlni, Zobeido, n-aveam nici un trecut ; acum cum aș avea ? Nu ești tu toată viața mea ? Și spunînd aceasta, humalul se îndopa cu fructe. (Mi-aduc aminte că, în copilărie, visam zaharicale tari, de care se vorbește atît de mult în O mie și una de nopți. Am mîncat, de-atunci, unele cu esență de trandafiri, iar un prieten mi-a vorbit despre cele din fructe de pin.)

*Tezeu sînt, Ariano, trecătorul
Ce pentru-a nu mai zăbovi în cale
Te dăruie lui Bachus, fără ezitare,*

*Euridice, scumpo, pentru tine cînt, Orfeus,
Care-n Infern nu vrea să te cunoască
Simțind că-l urmărește cineva din spate.*

Apoi Mopsus a cîntat

BALADA
BUNURILOR IMOBILE

*Cînd rîul s-a umflat de ploi, în unde,
Mulți au fugit înspăimîntați, pe munte
Iar alții-au spus : să stăm pe loc, căci mîlul
Ne va-ngrășa ogorul ; unii
Strigară : e prăpăd, ruină, alții
Nimica n-au făcut, n-au zis o vorbă.*

*Cînd apele-au ieșit din maluri,
Se mai vedea, ici colo, cîte-un arbor,
Cîte-un ucoperiș mai nalt de case,
Clopotnițe, pereți, cîte-o colină ;
Prin alte locuri, doar întins de ape.
Unii-au fugit urcînd pe dealuri turma,
Mulți și-au salvat copiii pe o plută ;
Unii și-au luat ce-aveau mai de valoare,
Merinde, cărți, tot ce se poate vinde.
Unii n-au luat decît o haină-n spate.*

*Acei fugiți în bărci, duși de șuvoaie,
S-au pomenit în țări necunoscute,
Pînă-n America ajuns-au unii,
În China alții, alții pînă-n Peru ;
Destui n-au mai ajuns, nicidecînd, niciunde.*

Apoi, Guzman a eîntat

RONDELUL BOLILOR

din care nu voi reda decît sfîrșitul :

*La Damietta am căzut bolnav de friguri.
La Singapore mi-amintesc că mi-au ieșit pe spate
Eflorescențe albe, apoi violete ;
În Țara de Foc mi-am prăpădit toți dinții.
Pe Congo, un caiman mi-a apucat o gleznă ;
În India m-a doborât o astenie
Și am făcut o piele verde, străvezie,
Iar ochi în cap, măriți, cum au sentimentalii.*

Trăiam într-un oraș plin de lumină ; în fiecare seară se săvîrșeau acolo toate fărădelegile și totuși, nu departe de port, continuau să plutească corăbii vechi care nu apucau să fie încărcate. Într-o dimineață am plecat pe una din ele cu patruzeci de vîslași, pe care guvernatorul îi pusese la dispoziția fanteziei mele. Am navigat patru zile și trei nopți ; vîslașii și-au sleit pentru mine minunatele lor puteri. Oboseala monotonă

*le adormea vigoarea turbulentă ; trudeau lovind ne-
încetat apa valurilor ; deveneau visători, mai fru-
moși, iar amintirile lor din trecut se duceau pe marea
nesfârșită. Și intrarăm spre seară într-un oraș brăzdat
de canale, un oraș de culoarea aurului ori a cenușii și
care se numea Amsterdam sau Veneția, după cum era
cenușiu sau auriu.*

IV

În seara aceea, în grădinile de la poalele colinei Fiesole, la jumătatea drumului dintre Florența și Fiesole, în aceleași grădini în care, pe vremea lui Boccaccio, cântau Pamfil și Fiammetta — după ce ziua, peste măsură de luminoasă, se isprăvisese, — Simian, Tityr, Menalc, Natanael, Elena, Alcide și alți câțiva erau adunați în noaptea senină.

După o gustare cu delicatețe, pe care căldura mare ne îngăduise s-o luăm pe terasă, coborâserăm pe alei și acum hoinăream, după muzică, pe sub dafini și stejari, așteptînd ceasul în care să ne întindem pe iarbă, lângă izvoarele de sub un pîlc de stejari verzi, și să ne odihnim în tihnă de oboseala zilei.

Umblăm din grup în grup și nu auzeam decît cuvinte fără noimă, deși toți vorbeau despre dragoste.

— Orice voluptate, zise Elifas, e bună și se cere gustată.

— Dar nu toate de către toți, zise Tibul ; trebuie să optezi.

Mai încolo, Terențiu povestea Fedrei și lui Bașir :

— Iubeam, zise el, o copilă de neam kabil, cu pielea neagră, cu carnea superbă, abia coaptă. Păstra în voluptatea cea mai zvăpăiată și mai deșănțată, o gravitate uluitoare. Fata aceasta era dușmanul zilelor mele și deliciul nopților mele...

Și Simian împreună cu Hilas :

— Este un fruct micuț, care pretinde să fie mâncat foarte des.



Hilas a cîntat :

— *Există voluptăți neînsemnate care au fost pentru noi acre cum sînt poamele mărunte, de furat, de pe marginea drumurilor, și pe care le-am fi dorit mai dulci.*

Ne așezarăm pe iarbă, lîngă izvoare.

...Un cîntec de pasăre de noapte, în apropiere, îmi reținu atenția o clipă mai mult decît vorbele prietenilor ; cînd am reînceput să ascult, Hilas zicea :

...*Și fiecare dintre simțurile mele va avut dorințele lui. Cînd am vrut să reintru în mine, mi-am găsit slujitorii și slujitoarele la masa mea ; n-am avut nici cel mai mic loc unde să mă așez. Locul de onoare era ocupat de Sete ; alte însetări își disputau locul prestigios. Toată masa era pusă pe ceartă ; cîrteau toți împotriva mea. Cînd am vrut să mă apropiu de masă, s-au ridicat spre mine, beți turtă, m-au izgonit din*

casa mea ; m-au tîrît afară și am plecat din nou să culeg pentru ei ciorchini.

Dorințe ! Poște plăcute — am să vă aduc ciorchini zdoribiți ; am să umplu din nou uriașele voastre potire ; dar lăsați-mă să intru în casa mea — ca să pot iarăși, cînd veți dormi amețiți, să mă încunun cu purpură și iederă, să-mi acopăr grija de pe frunte sub o coroană de iederă.

Beția mă cuprindea și pe mine și nu mai puteam să ascult atent ; în clipele cînd cîntecul păsării înceta, noaptea părea că devine liniștită, ca și cum eu aș fi fost singurul care o contempla ; în anumite clipe mi se părea că aud glasuri țîșnind de pretutindeni, care se amestecau cu cele ale numeroasei noastre societăți :

Și noi, și noi, ziceau, am cunoscut lamentabilele plictiseli ale sufletelor.

Dorințele nu ne lasă să muncim în liniște.

— *...Au însetat a' mele poște astă vară,
Păreau c-au străbătut pustiuri nesfîrșite
Dar eu am refuzat să le astîmpăr setea,
Căci prea știam că le fusese rău de băutură.*

(În unii ciorchini dormea uitarea ; din alții mîncau ulbine ; în alții părea că a rămas soare.)

*Dorința-mi stă la căpătîi în fiecare seară.
Acolo o găsesc și-n zorii zilei ;*

*A fost de veghe lângă mine toată noaptea.
Am mers ; voiam să-mi ostenesc dorința ;
Am izbutit să-mi istovesc doar trupul.*

Acum, Cleodalizo, cîntă

RONDELUL
TUTUROR DORINȚELOR MELE

*Nu știu ce am putut visa azi noapte :
Dorințele mi-erău atît de însetate către ziuă
Că, parcă-n somn au străbătut pustiuri.
Între dorință și-ntre plictiseală
Neliniștea e-n permanentă șovăială.
Dorințe ! Nu mai obosiți o dată ?
O ! o ! o ! o ! această mică voluptate, care trece !
— și care curînd va fi trecut !
Vai ! vai ! știu cum să-mi prelungesc suferința ;
'dar plăcerea nu știu cum să mi-o împlînzesc.*

Între dorință și plictiseală șovăie neliniștea noastră.

*Și întreaga omenire mi-a părut ca un bolnav care
se răsucește în pat, pe partea cealaltă, ca să doarmă,
care căutînd odihna, nu găsește nici măcar somnul.*

*Nenumărate lumi au străbătut a' noastre poște
Și niciodată n-au ajuns sătule.
Natura-ntreagă se fărîmîntă,
De sete de repaos și de voluptate.*

Strigat-am după ajutor în deznădejde.

Dar locuințele sunau deșarte.

Ne-am cățarat pe turnuri-nalte

De unde am văzut adînca noapte ;

Cățele, scheunat-am de durere

Pe-ntinsul povîrnișelor sicate.

Leoaice, am răcnit în Aures, prin dune. Cămile, am păscut cenușia iarbă de mare a ghiolurilor, am supt suc tulpinelor găunoase, — căci nu e destulă apă în pustiu.

Ca rîndunele, străbătut-am

Nemărginite mări, flămînde.

Lăcuste am golit toți arborii de frunze,

Ca alge, am fost smulse de furtună,

Ca fulgi de nea, rostogoliți de vînturi !

O ! pentru o imensă odihnă, doresc moartea izbăvitoare ; și ca, în sfîrșit, dorința mea istovită să nu mai poată servi unor noi metempsihoze. Dorință ! — te-am tîrît pe drumuri ; te-am necăjit pe cîmpii ; te-am ameșit în mari orașe ; te-am ameșit fără să-ți potolesc setea ; te-am scăldat în nopți cu lună ; te-am plimbat pretutindeni ; te-am legănat pe talazuri ; am vrut să te adorm pe ape... Dorință ! Dorință ! ce să-ți fac ? la urma urmei, ce vrei ? N-ai să obosești odată ?

Luna se ivi printre crengile stejarelor, — monotonă, dar frumoasă, la fel ca și alte dăți. Acum stăteau de vorbă în grupuri ; nu se auzeau decît fraze răzlețe...

Mi se păru că fiecare le vorbea tuturor celorlalți despre dragoste, fără să se sinchisească dacă era ascultat de careva.

Apoi conversațiile se destrămară și, cînd luna dispăru sub crengile mai dese ale stejarilor, am rămas întinși unii lîngă alții, în frunziș, ascultîndu-i, fără a-i mai înțelege, pe cei sau cele care mai vorbeau, și ale căror voci discrete ne ajungeau la urechi amestecate cu susurul pîrîului.

Atunci Simian, sculîndu-se, își făcu o coroană de iederă și am simțit miros de frunze sfîșiate. Elena își despleti părul care îi căzu peste rochie, iar Rachel plecă să culeagă mușchi jilav, ca să-și moaie ochii și să se pregătească de culcare.

Pînă și lumina lunii dispăru. Am rămas întins, plin de farmec și amețit pînă la tristețe. N-am vorbit despre dragoste. Am așteptat dimineața ca să plec și să alerg la împlinire pe drumuri. Capul oboșit începuse să-mi moțăie de mult. Am dormit cîteva ceasuri ; apoi, cînd s-au ivit zorile, am plecat.

CARTEA A V-A

I

*Ploios pământ al Normandiei ;
cîmpie domesticită...*

Spuneai : ne vom îmbrățișa la primăvară, sub cutare ramuri pe care le cunosc ; în cutare loc acoperit și plin de mușchi ; va fi cutare oră din zi ; vom simți cutare mîngîiere a aerului, iar aceeași pasăre care cînta acolo anul trecut, ne va cînta iarăși. Dar primăvara a venit tîrziu anul acesta ; aerul prea răcoros oferea altfel de bucurie.

Vara a fost lîncedă și călduță — iar tu așteptai o femeie care n-a venit. Și spuneai : dacă cel puțin toamna va compensa eșecurile și mă va consola de necazuri ! Ea n-are să vină, presupun, — dar și așa, codrii tot vor rugini. În unele zile, încă blînde, am să mă duc să mă așez pe malul eleșteului unde, anul trecut, au picat atîtea frunze veștejite. Am să aștept înserarea... În alte seri am să cobor pe lizierele pe care se vor odihni ultimele raze... Dar anul acesta toamna a fost ploioasă ; pădurile putregăite nu s-au colorat decît foarte puțin, iar pe malurile eleșteului revărsat nu te puteai așeza.

Anul acesta m-a prins fără încetare pe țarini. Am asistat la recolte și la muncile câmpului. Am putut vedea cum înaintează toamna. Anotimpul a fost deosebit de cald, dar ploios. Spre sfârșitul lui septembrie, o vijelie îngrozitoare, care n-a încetat timp de douăsprezece ore, a uscat copacii pe o singură parte. La scurtă vreme după aceea, frunzele care fuseseră ferite de vînt se poleiră cu aur. Trăiam departe de oameni, încît acest lucru mi se păru la fel de vrednic de relevat, ca oricare eveniment.

•

Zile și apoi iarăși zile. Dimineți și seri.

— Sînt dimineți cînd te scoli înainte de a se crăpa de ziuă, toropit de somn. O ! dimineată cenușie de toamnă, în care sufletul se trezește neodihnit, atît de obosit și într-o stare de veghe cumplită, încît ar vrea să mai doarmă și simte cu anticipație gustul morții. Mîine părăsesc acest cîmp care tremură de frig ; iarba e plină de promoroacă... Știu, asemenea cîinilor care și-au păstrat, în ascunzișuri pitite în pămînt, pîine și oase pentru foame, unde să-mi găsesc voluptățile rezervate ! Să ies ; știu că la cotul mare al gîrlei e un pic de aer mai cald ; peste liziera pădurii, un tei de aur, încă nedesfrunzit. Un zîmbet și o dezmierdare băiețașului de la fierărie, pe drumul lui spre școală... Mai încolo, mireasma unui noian de frunze căzute. O

femeie căreia îi pot zâmbi ; lângă colibă, un sărut copilăşului ei. Zgomotul ciocanelor de la fierărie, care, toamna, se aude de foarte departe... Asta-i tot ? Ah ! să dorm ! — e prea puţin — şi sînt prea obosit ca să aştept...

*

Plecări oribile, în semilumina dinaintea zorilor. Tremurul sufletului şi al cărnii. Ameţeală. Cauţi ce mai poţi lua cu tine. Ce-ţi place atît în aceste plecări, Menalc ? Răspunse : presimţirea morţii. Desigur, nu atît faptul că văd altceva, cît faptul că mă despart de tot ce nu-mi este indispensabil. Ah ! de cîte lucruri, Natanael, ne-am fi putut lipsi ! Suflete niciodată îndeajuns de pustiite pentru a fi în sfîrşit destul de pline de dragoste, — de dragoste de aşteptare şi de speranţă, care sînt adevăratele noastre pasiuni. Ah ! toate locurile în care aş fi putut să trăiesc la fel de bine ! Locuri abundînd de fericire. Ferme harnice ; munci nepreţuite de pe ogoare ; oboseală ; imensa seninătate a somnului... Să plecăm ! şi să nu ne oprim decît... oriunde !...

II

CALATORIA IN DILIGENȚA

Mi-am lepădat hainele de oraș, care mă obligau să păstrez prea multă demnitate.



Era aci, lipit de mine ; simțeam după bătăile inimii lui că e o ființă vie, iar căldura trupului său micuț mă pîrjolea. Dormea lipit de umărul meu ; îl auzeam cum respiră. Mă stingherea căldura respirației lui, dar n-am mișcat, de frică să nu-l trezesc. Capul lui gingaș se bălăbănea la hurducăturile puternice ale trăsurii în care eram îngrămădiți îngrozitor ; și ceilalți mai dormeau, epuizînd o rămășiță de noapte. Da, desigur, am cunoscut dragostea și multe altele ; dar despre duiosia de atunci n-aș putea spune nimic ? Da, desigur, am cunoscut dragostea.



Am devenit hoinar, pentru a putea atinge în treacăt tot ce hoinărește ; m-am îndrăgostit cu duiosie de

tot ce nu știe unde să se încălzească și am iubit cu patimă tot ce hoinărește.



Acum patru ani, îmi amintesc, am petrecut sfârșitul unei zile în orașelul pe care îl străbat acum din nou ; era, ca și acum, toamnă, într-o zi de lucru, iar ora de arșiță trecuse.

Mă plimbam, îmi amintesc ca acum, pe străzi, pînă la marginea orașului unde se deschide o grădină în terasă, dominînd frumosul ținut.

Urmez același drum și recunosc totul, — calc din nou pe urmele pașilor mei și pe emoțiile mele... Era acolo o bancă de piatră, pe care mă așezam. — Iată. — Citeam acolo. Ce carte ? — ah ! : Vergiliu. Și auzeam zgomotul spălătoarelor. Îl aud. Aerul era calm, — ca azi.

Copiii ies de la școală ; mi-aduc aminte de ei. Trecătorii trec, cum treceau. Soarele asfințea ; iată seara ; și cîntecele zilei au să tacă...

Asta-i tot.

Dar, zise Angela, atît însă nu ajunge pentru o poemă...

Atunci să lăsăm asta, răspunsei...



— Am cunoscut deșteptarea grăbită dinaintea zorilor.

Vizitiul înhamă caii în curte.

Gălești cu apă spală caldarîmul ! Zgomotul pompei.

Capul năuc al celui ce n-a putut dormi de atîtea gînduri. Locuri pe care trebuie să le părăsești ; odăița ; aici mi-am odihnit o clipă capul ; am simțit ; am cugetat ; am veghiat. Să mori ! și ce importă unde ? — de îndată ce nu mai trăiești, e oriunde și nicăieri. Cît am trăit, am fost aici... Camere părăsite ! Minune a plecărilor, pe care nu le-am vrut niciodată triste. Am simțit întotdeauna o exaltare de pe urma posesiunii prezente a cutărui lucru. LA ACEASTĂ fereastră să mă mai aplec așadar încă o clipă... Vine o clipă a plecării. Această clipă vreau să vină numaidecît... ca să mă aplec încă în această noapte aproape sfîrșită, spre nemărginita posibilitate a fericirii...

Clipă fermecată, varsă spre imensul azur un val de auroră...

Diligența e gata. Plecăm ! — tot ceea ce am gîndit adineauri se pierde, ca și mine, în zăpăceala fugii...

Trecere prin pădure, — zonă de temperaturi parfumate. Cele mai călduțe au miros de pămînt ; cele mai reci, de frunze ruginite. Ochii îmi erau închiși ; îi redeschid. Da : iată frunzele ; iată pămîntul răvășit...

Strassbourg

O ! „catedrală nebună !“ — cu turla ta aeriană ! — din vârful turlei, ca dintr-o nacelă în echilibru, se vedeau pe acoperișuri, berzele

ortodoxe și tacticoase
cu picioarele lor lungi,
pe care le mișcă încet, și le folosesc anevoie.

Hanuri

Noaptea mă duceam să dorm în fundul șurelor ;
Trăsura venea să mă regăsească în fîn.

Hanuri

...după al treilea pahar de vișinată, începuse să-mi circule sub țeastă un sînge mai cald ;

la al patrulea pahar am început să resimt o ușoară beție, care-mi aducea toate obiectele la îndemînă ;

la al cincilea, sala în care mă aflam, lumea, mi se păru că devin sublime, poate unde sublimul meu spirit evolua mai liber ;

la al șaselea pahar, toropit de băutură, am adormit.

(Toate bucuriile simțurilor mele au fost imperfecte ca niște minciuni.)

~

Hanuri

Am cunoscut vinul greu de prin hanuri, al cărui gust revine cu un iz de viorele și-ți dă somnul profund de după amiază. Am cunoscut beția de seară, cînd pămîntul pare că se clatină, doar sub greutatea puter-nicului tău gînd.

Natanael, am să-ți vorbesc despre beție. Natanae¹, adesea cea mai simplă împlinire a unei dorințe mi-a fost ca o beție, într-atîta eram încă dinainte beat de

dorințe. Și ceea ce căutam pe drumuri, nu era în primul rînd un han, cît foamea mea.

Beții — a stomacului gol, cînd ai plecat cu noaptea în cap și cînd foamea nu mai e poftă de mîncare, ci amețală ; a setei, cînd ai hoinărit pînă seara.

Cea mai frugală masă era atunci, pentru mine, excesivă ca dezvățul și gustam, după aceea, liric, intensă senzație a vieții. Atunci, aportul voluptuos al simțurilor mele făcea ca fiecare obiect cu care veneau în atingere să devină un fel de fericire palpabilă.

Am cunoscut beția care deformează ușor gîndurile... Îmi amintesc de o zi în care ele păreau să iasă unele din altele, ca cilindrii de binoclu ; penultimul părea întotdeauna cel mai subțire ; dar după aceea ieșea din el unul și mai subțire. Îmi amintesc de o zi în care gîndurile deveneau atît de rotunde, încît, într-adevăr, nu mai aveai altceva de făcut decît să le lași să se rostogolească. Mi-amintesc apoi de o zi, în care erau atît de elastice, încît fiecare lua pe rînd forma tuturor, și invers. Alteori păreau două paralele care vor să ajungă în fundul veșniciei.

Am cunoscut beția care te face să te crezi mai bun, mai puternic, mai respectabil, mai virtuos, mai bogat etc. — decît ești.

Toamna

Pe cîmpuri se făceau arături mari. Brazdele emanau aburi, seara ; iar caii oboșiți își încetineau pasul. Fiecare seară mă îmbăta, ca și cum atunci aș fi simțit

pentru întâia dată mireasma pământului. Îmi plăcea atunci să mă așez pe taluzul lizierei, printre frunzele uscate, ascultînd cîntecele celor care arau, privind soarele istovit cum adoarme în adîncul cîmpiei.

Anotimp umed, ținut normand, ploios..

Plimbări. — Cîmpii netede. — Faleze. — Păduri. — Mers în susul gîrlei. Odihnă la umbră ; conversații. — Ferigi roșcate.

Ah ! mi-am zis, — de ce nu te-am întîlnit în cale, pajiște, să te fi străbătut călare. (Era în întregime înconjurată de păduri.)

Plimbări seara.

Plimbări noaptea.

Plimbări

A fi devenea pentru mine o mare voluptate. Aș fi vrut să gust toate formele vieții ; aceea a peștilor și a plantelor. Dintre toate bucuriile simțurilor, le doream pe cele ale pipăitului.

Un copac singuratic, pe un cîmp, toamna, în răpăiala ploii ; frunzele lui ruginite cădeau ; îmi ziceam că apa îi îndestulase pentru multă vreme rădăcinile, în pământul adînc îmbibat.

— La acea vîrstă, picioarele mele goale erau lacome de atingerea pământului ud, de clipocitul băltoacelor, de răcoarea noroiului. Știu de ce îmi plăcea atît de mult apa și toate lucrurile ude : pentru că apa, mai

mult decît aerul, ne dă imediat senzația diferitelor temperaturi. Îmi plăceau adierile umede ale toamnei !... Ploios pămînt al Normandiei !...

La Roque

Carele s-au întors acasă încărcate de recolte parfumate.

Hambarele s-au umplut cu fîn.

Care grele; izbite de taluze zdruncinate la făgașuri ; de cîte ori nu m-ați adus acasă de la cîmp, culcat pe grămăda de buruieni uscate, laolaltă cu asprii băieți de la coasă.

Cînd voi mai putea, ah ! să aștept căderea serii culcat pe clăi ?

Se făcea seară ; ajungeai la hambare — în curtea fermei, unde încă mai stăruiau ultimele raze.

III

FERMA

Fermier ! Fermier ! cîntă-ți ferma. Vreau să mă odihnesc o clipă la fermă, și să visez, lîngă șurile tale, vara, pe care o voi simți în mireasma fînețelor.

Ia-ți cheile și deschide-mi fiecare poartă — una cîte una...

Prima este a șurelor...

'Ah ! cum nu se scimbă vremurile !... ah ! de ce, în loc să înving asprimea pustiurilor, cheltuind ardore, hoinar, nu mă odihnesc lîngă șură, în căldura fînului... Aș asculta cîntecele cosașilor și aș privi, liniștit, lipsit de griji, recoltele, provizii de neprețuit, cum vin acasă pe carele încărcate ca niște așteptate răspunsuri la întrebările dorințelor mele. Nu m-aș mai duce să caut satisfacția pe întinsuri ; aici le-aș sătura pe îndelete.

Este un timp cînd rîzi — și este un timp cînd îți amintești că ai rîs.

Este un timp cînd te bucuri, cert — apoi urmează amintirea bucuriei.

Desigur, Natanael, eu însumi, eu, nu un altul, priveam cum se agită aceleași buruieni, care acum, pentru a da mireasmă fînului, s-au veștejit, ca toate plantele tăiate, cum cresc aceste ierburi verzi și aurii, cum se leagănă în adierea serii. Ah ! de ce nu mă pot întoarce la vremea cînd, culcat pe marginea peluzelor... iarba adîncă îmi adăpostea dragostea. Prepelițele mișcau sub frunze ; fiecare dintre poteci era o stradă ; și cînd mă aplecam și priveam de aproape pămîntul, din frunză în frunză, din floare în floare, vedeam o mulțime de gîze.

Cunoșteam umezeala solului după strălucirea verdei și după natura florilor ; cutare pajiște se presăra cu margăritare ; dar peluzele pe care le preferam și care priau dragostei mele erau albite de tot de ombele, unele aeriene, altele, ale odoleanului, opace și mult mai mari. Spre seară, în iarba devenită mai adîncă, păreau că plutesc ca niște meduze licăritoare, libere, desprinse de tulpina lor, ridicate din ceața care se lăsa.



A doua poartă este a hambarelor.

Mormane de grăunțe, vă voi lăuda, — fermele mele sînt împrejmuite ! Cereale : grîu roșietic ; bogăție latentă, provizie de neprețuit. Poate să ni se ispră-

vească pîinea ! *Hambare, am cheia voastră. Mormane de grăunțe, sînteți acolo. Veți fi oare mîncate toate, înainte ca să mi se potolească foamea ? Pe cîmp, păsările cerului ; în hambare, șobolanii — și toți săracii la mesele noastre... Mai rămîne ceva pînă la sațul foamei mele ?... Grăunțe ! păstrez un pumn din voi ; îl semăn pe ogorul meu atît de roditor ; îl semăn în unotimpul călduros ; un grăunte produce o sută, altul o mie...*

Grăunțe ! acolo unde foamea mea abundă, grăunțe ! veți fi prisosit ! Fire de grîu care la început creșteți ca o mică buruiiană verde, spuneți care spic, pe cale de a deveni gălbui, va fi purtat de tulpina voastră încovoiată ? Miriște de aur, mănunchiuri și snopi — pumn de grăunțe pe care le-am semănat...



A treia poartă este a lăptăriei :

Odihnă ! tăcere ; picurarea neconținută a sădilelor, în care se încheagă brînză ; îndesarea bulzilor în manșoane de metal ; în zilele foarte călduroase de iulie, mirosul laptelui covăsit părea mai răcoritor și mai fad... nu, nu fad : — ci de o acreală atît de discretă și atît de confuză, încît n-o simțeai decît în fundul nărilor și mai degrabă ca gust decît ca miros.

Putinei, pe care îl întreții în cea mai mare curățenie. Bulgărași de unt pe foi de varză ; — mîini roșii ale fermierei ! Ferestre întotdeauna deschise, dar cu

plase de metal, pentru a nu lăsa să intre pisicile și muștele. Străchinile sînt aliniate, pline cu lapte, din ce în ce mai galben, pînă ce tot caimacul iese deasupra. Caimacul apare încet la suprafață ; se umflă și se încrețește, iar zerul se desparte. După ce s-a separat cu totul de caimac, îl scoți... (Dar, Natanael, nu-ți pot povesti toate acestea. Am un prieten care face agricultură și vorbește despre ea minunat ; el îmi explică utilitatea făiecărui lucru și mă învață cum se face ca nici zerul să nu se piardă.) (În Normandia se dă porcilor, dar se pare că poate fi folosit și mai bine decît în felul acesta.)



A patra poartă dă spre grajd :

Este nesuferit de înăbușitor, dar vacile miros bine... Ah ! Unde e vremea cînd, împreună cu copiii fermierului, a căror sudoare mirosea plăcut, alergam printre picioarele vacilor ; căutam ouă în ungherele ieslelor ; priveam cum cad și plescăie baligile ; puneam rămășag care vacă se baligă mai întîi ; într-o zi am luat-o la fugă îngrozit, crezînd că una din vaci are să fete, pe loc, un vițel.



A cincea poartă este a magaziei de fructe :

Într-o pată de soare, strugurii sînt atârnați de sfori ; fiecare boabă se coace încetișor, rumegă în taină lumina ; produce un zahăr parfumat. Pere. Grămezi de mere. Fructe ! am mîncat pulpa voastră zemoasă ! am azvîrlit sîmburii pe pămînt ; să încolțească ! și să ne dea din nou plăcere. Migdală gingașă ; făgăduință a unei minuni ; nucleolă ; mică primăvară care doarme în așteptare. Sîmbure între două veri, sîmbure străbătut de vară. Mă gîndesc după aceea, Natanael, la încolțirea dureroasă (sforțarea firului ca să iasă din grăunte este admirabilă). — Dar acum mă minunez de asta : fiecare fecundare este însoțită de voluptate. Fructul se învăluie în savoare ; și toată stăruința de a trăi în plăcere. Pulpă a fructului, dovadă gustoasă a dragostei !

*

A șasea poartă este a teascului :

'Ah ! păcat că nu sînt întins, acumă, sub șopron — unde căldura e mai potolită, — lîngă tine, la terciuirea merelor, printre acrișoarele mere terciuite ! Ne-am da seama, o ! Sulamita ! dacă voluptatea trupurilor noastre este mai puțin gata să se sleiască printre merele jilave, mai prelungită, — întăritată de mirosul lor zaharat... Zgomotul teascului îmi leagănă amintirea...

+

Poarta a şaptea dă spre povarnă :

Penumbra ; focar încins ; maşini întunecate ; arama bazinelor. Alambic ; supuraţia lui misterioasă, strînsă cu mare grijă. (Am văzut cum se strînge tot aşa răşina pinilor, guma bolnăvicioasă a cireşilor sălbatici, laptele smochinilor elastici, vinul din palmierii crestaţi la vîrfuri.) Sticlă gîtuită ; un întreg val de beţie se concentrează în tine ; esenţă a tot ce era delicios şi tare în fruct ; delicios şi parfumat în floare. Alambic : ah ! picătură de aur care se prelinge. (Există şi sucuri mai gustoase decît cel concentrat de cireşe ; altele mirositoare ca pajiştile.) Natanael ! ia într-adevăr un spectacol miraculos ; pare că o întrea primăvară s-a concentrat aici... Ah ! beţia mea să-desfăşoare acum ca la teatru. Beau, închis în această sală foarte întunecoasă şi n-am să mai ştiu de mine — să beau atîta cît să pot reda cărnii mele — şi să-mi eliberez spiritul — viziunea întregului alt-unde de care mi-e dor...

A opta poartă este a magaziilor.

Ab ! mi-am spart cupa de aur — mă trezesc. Beţia nu e decît o înlocuire a fericirii. — Landouri ! orice fugă e cu putinţă ; sănii, ţinuturi îngheţate, îmi înbam spre voi dorinţele. — Natanael, voi merge către miezul lucrurilor : voi ajunge pe rînd la toate. Am aur

în oblîncurile şelei mele ; în cuşere blănuri care te-ar putea face chiar să-ţi placă frigul. Roţi, care-şi nuniără învîrtiturile în fugă. Caleşti, case uşoare, suspendate pe arcuri pentru plăcerile noastre, închipuirea noastră să vă fure ! Pluguri, boii să vă poarte pe ogoarele noastre ! să scormoniţi pămîntul ca un rît ; brăzdarul care stă nefolosit sub şopron rugineşte şi toate uneltele... Voi toate, posibilităţi nefolosite ale fiinţelor noastre în suferinţă, aşteptînd degeaba — aşteptînd să se înhame la voi o 'dorinţă, — a celui care vrea locuri mai frumoase.

În urmă, pulberea de zăpadă pe care o va stîrni ana mea... Sănii ! îmi înham la voi toate dorinţele...

★

Ultima poartă dădea spre cîmp.

• • • • •

17

CARTEA A VI-A

LYNCEUS

Zum Sehen geboren.

*Zum Schauen bestellt.*¹

GOETHE (FAUST, II)

Porunci ale Domnului, mi-ați îndurerat sufletul.

Porunci ale Domnului, câte sînteți? Zece sau douăzeci?

Pînă unde vă întindeți hotarele?

Oare mereu ne veți învăța că sînt tot mai multe lucruri oprite?

— *Noi pedepse pentru setea de tot ce voi fi găsit frumos pe pămînt?*

Porunci ale Domnului, mi-ați îmbolnăvit sufletul.

Ați înconjurat cu ziduri singurele ape care-mi potolesc setea.

„Dar acum, Natanael, mă simt copleșit de milă pentru slăbiciunile oamenilor.

¹ Născut ca să vadă.

Însărcinat să privească (germ.).

Natanael, am să-ți arăt că toate lucrurile sînt dumnezeiesc de firești.

Natanael, am să-ți vorbesc despre toate.

Am să-ți pun în mîini, ciobănașule, o bîtă fără ghinturi și vom mîna agale, pretutindeni, oi care n-au urmat încă nici un stăpîn.

Ciobane, am să-ți călăuzesc dorințele spre tot ce e frumos pe pămînt.

Natanael, vreau să-ți ard buzele cu o nouă sete, — și apoi să apropii de ele potire pline de licori răcoritoare ; — am băut — cunosc izvoarele la care buzele își potolesc setea.

Natanael, am să-ți povestesc despre izvoare :

Unele țîșnesc din stînci ;

Altele de pe sub ghețari —

Altele-s atît de albastre, încît par foarte adînci (cum, din aceeași cauză, e minunata Cyane, la Siracuza).

Izvor albăstrui ; bazin adăpostit ; ochiuri de apă printre papirusi ; ne-am aplecat din barcă ; peste un prundiș care părea de safire, navigau pești de azur.

La Zagan, țîșneau din Nymfee apele care odinioară udau Cartagina.

La Vaucluse, apa apare abundentă ca și cum ar veni din depărtări ; este aproape un fluviu pe care poți pluti în amonte, sub pămînt ; străbate și se amestecă cu întunericul. Lumina torțelor tremură, e înăbușită ; apoi vine un loc atît de sumbru încît îți spui :

Nu, niciodată nu voi putea urca mai departe pe acest fluviu.

Sînt izvoare feruginoase, care colorează puternic stîncile.

Sînt izvoare sulfuroase, a căror apă verde și caldă pare la început otrăvită, dar, Natanael, cînd te scalzi în ea, pielea îți devine atît de suav de fragedă, încît după aceea e și mai plăcută la pipăit.

Din unele izvoare, seara se ridică o ceață, care noaptea plutește în jur și care, dimineața, încetul cu încetul, se risipește.

Apșoare stătute, înăbușite printre plaur și stuf.

Izvoare care învîrtesc morile, izvoare la care vin spălătorese, să spele.

Inepuizabilă rezervă ; ape ce țîșnesc. Belșug de apă sub izvoare ; rezervoare ascunse ; vase deschise. Stîncă dură va plesni. Muntele se va acoperi de arbuști ; ținuturile sterpe se vor înveseli și toată uscăciunea deșertului va înflori.

Țîșnesc din pămînt mai multe izvoare decît are nevoie setea noastră.

Ape împrăspătate fără încetare ; vapori care recad din cer ;

Dacă lipsesc apele din cîmpie, cîmpia să vină să bea în munți — sau canale subterane să ducă apa din munți spre cîmpie. Irigațiile prodigioase din Granada. — Rezervoare ; Nymfee. — Desigur, găsești frumuseți extraordinare în izvoare, — extraordinare

plăceri cînd te scalzi în ele : Piscine ! Piscine ! vom
ieși din voi purificați.

Ca soarele în zori

Luna în roua nopții —

În umiditatea voastră curgătoare...

Ne vom spăla brațele și picioarele oboseite.

Sînt frumuseți extraordinare în izvoare ; și în apele
care se infiltrează sub pămînt. Acestea apar apoi atît
de limpezi ca și cum ar fi străbătut prin cristal ; simți
o plăcere extraordinară cînd le bei ; sînt palide ca
văzduhul, incolor ca și cum n-ar exista — și fără
gust ; nu le bagi de seamă decît prin faptul că sînt
extrem de reci și aceasta este ca un fel de însușire as-
cunsă. Natanael, ai înțeles că poți dori să le sorbi ?

Cele mai mari bucurii ale simțurilor mele

Au fost însetări potolite.

Am să-ți spun acum, Natanael,

RONDELUL

INSETĂRII MELE POTOLITE

Căci am avut, apropiindu-ne de cupe pline ;

Mult mai întinse buze ca spre sărutare ;

O, cupe pline, — atît de repede golite...

Cele mai mari bucurii ale simțurilor mele

Au fost însetări potolite...

★

*Sînt băuturi ce se prepară,
Din suc de portocale stoarse
Cu chitre și lămîi deodată,
Gustoase și răcoritoare.*

*'Adesea am băut din cupe-atît de fine,
Care păreau că se vor sparge
Nainte să le-atingă dinții ;
Din care băuturile păreau mai bune
Căci nu le despărțea nimic de buze ;
Dar am băut și din pahar de gumă
De care trebuia să strîng 'destul de tare
Ca vinul să se urce pîn-la gură.*

*De-asemeni am băut siropuri groase
Prin hanuri, în pahare ordinare,
Pe seară, după hoinăreli prin soare.
De multe ori chiar apa din bazine
M-a ajutat să simt plăcerea umbrei serii ;
La sete am băut și din burdufuri
Ce miroseau a piele argăsită.*

*În loc să ne scăldăm în gîrlă
Ne-am tolănit pe mal și am băut, pe burtă,
Cu brațele-adîncite-n apa curgătoare,
Unde se văd atîtea pietricele albe,
Și am simțit cum îmi pătrunde-n umeri răcoreala.*

*Ciobanii beau din mînă apa ;
I-am învățat s-o bea cu paiul.*

*În anumite zile-am hoinărit prin soare,
Pe arșiță, să mă cuprindă însetarea,
Apoi să savurez plăcerea, potolind-o.*

*Și, ți-aduci aminte, prietene, că într-o noapte, în
timpul neplăcutei noastre călătorii, ne-am trezit nă-
dușiți — și am băut din ulciorul de lut, apa răcită ca
de la gheață ?*

*Bazine, puțuri ascunse în care coboară femei. Ape
ce n-au văzut niciodată lumina ; gust de umbră
— Ape foarte primenite. Ape nefiresc de străvezii și
pe care le doream albastre, — sau mai degrabă verzi,
ca să-mi pară mai reci — și puțințel anasonate.*

*Cele mai mari bucurii ale simțurilor mele
Au fost însetări potolite.*

*Nu ! încă n-am numărat toate stelele cerului, toate
mărgăritarele mării, toți fulgii albi de pe malurile gol-
furilor.*

*Nici toate șoaptele frunzelor ; nici toate zîmbetele
zorilor ; nici toate hohotele verii. Și acum, ce-aș mai
spune ? — Pentru că gura îmi tace, crezi că inima mi
se odihnește ?*

O, câmpii scăldate în azur !

O, câmpii muiate-n miere !

Albinele vor veni încărcate de ceară...

*Am văzut porturi întunecate, în care zorile erau
ascunse după rețeaua de catarge și de pînze.*

...Plecarea bărcilor pe furiș, dimineața, printre carcacele corăbiilor mari. Te aplecai să treci pe sub parîmele întinse pentru amarat. Noaptea am văzut cum pleacă nenumărate galioane, înfigîndu-se în beznă, către lumina zilei.



Nu sînt atît de strălucitoare ca mărgăritarele ; nu sînt atît de sclipitoare ca apa ; pietricelele de pe cărare strălucesc totuși. Ochiuri blînde de lumină pe cărările acoperite pe care mergeam.

Dar despre fosforescență, Natanael, ah ! ce să spun ? Materia este nesfîrșit de poroasă pentru minte, supusă tuturor legilor, ascultătoare ! complet străvezie. Tu n-ai văzut zidurile acelei cetăți musulmane care se înroșesc seara, și luminează slab noaptea. Ziduri groase pe care lumina s-a revărsat în timpul zilei ; ziduri albe ca metalul la amiază (lumina se acumulează în ele) ; noaptea ți se părea că le descrii pe șoptite. — Cefăți, mi-ați părut străvezii ! — văzute de pe colină, sclipeați în marea umbră învăluitoare a nopții, asemenea opaițelor scobite în alabastru, imagini ale unei inimi pioase — din cauza luminii care le inundă și a cărei sclipire se răspîndește în jur, ca laptele.

Pietricele albe de pe drumurile cufundate în umbră ; receptacule de lumină. Mărăcini albi în amurguri pe șesuri ; lespezi de marmură ale moscheilor ! actinii, flori de grote de mare ! orice alb este o rezervă de lumină.



Am învățat să judec toate lucrurile după putința lor de a primi lumina ; unele, care au stat ziua în bătaia soarelui, mi-au apărut, după aceea, noaptea, ca niște celule de lumină. Am văzut ape curgînd la amiază în cîmpie, care, mai apoi, sub stînci opace, lustruite, păreau comori de poleieli îngrămădite.

Dar, Natanael, nu vreau să-ți vorbesc aici decît despre *lucruri concrete* și nu despre

REALITATEA NEVĂZUTĂ — pentru că
... așa precum algele minunate care își pierd strălucirea cînd le scoți din apă,
tot astfel... etc.

— Nesfîrșita varietate a peisajelor îmi dovedea fără încetare că nu cunoscusem încă toate formele de fericire, de meditație sau de tristețe pe care le puteau ele cuprinde. Știu că, în anumite zile din copilărie, cînd eram trist, pe întinsurile din Bretania, tristețea mi se risipea uneori brusc, într-atît era de cuprinsă și integrată în peisaj — și astfel o puteam privi cu plăcere.

Perpetua noutate.

El face ceva foarte simplu, apoi spune :

Am înțeles că *lucrul acesta* n-a fost niciodată nici făcut, nici gîndit, nici spus. Și deodată, totul îmi păru de o virginitate desăvîrșită. (Tot trecutul lumii, absorbit în întregime în clipa de față.)

Scularea. Dumnezeu e cel pe care trebuie să-l faci cel mai puțin să aștepte, am strigat sculîndu-mă ; ori-cît de devreme te-ai scula, vezi întotdeauna fremă-tînd viața ; culcată mai devreme, ea s-a lăsat mai puțin așteptată decît noi.

Zori, mi-ai fost cele mai scumpe satisfacții.

Primăveri ! zorile verilor !

Primăvară, zorile tuturor zilelor !

Nici nu ne sculasem

Cînd s-au ivit curcubeiele...

...și niciodată destul de dimineață

Nici destul de pe înserat

Cît ar trebui, pentru lună...

Somnuri

Am cunoscut, vara, somnul de prînz, — somnul din miezul zilei, — după munca începută prea devreme ; somnul cel mai adînc.

Ora două : — Copii culcați. Tăcere înăbușitoare. S-ar putea asculta muzică, dar nu e voie. Mirosoare de perdele de creton. Zambile și lalele. Lenjerie.

Ora cinci : — Trezire în nădușeală ; bătăi de inimă ; flori, cap ușor ; carne avidă ; carne permeabilă pe care parcă o năpădește prea plăcut fiecare senzație. Soare coborît ; peluze galbene ; ochi deschiși spre asfințit. O ! licoare a gîndirii vespérale ! Deșteptarea florilor serii. Să-ți speli fruntea cu apă caldută ; să ieși... Bolți de viță ; grădini împrejmuite cu ziduri bătute de soare.

Drum ; animale care se întorc de la pășune ; asfințit pe care îl vezi degeaba — admirație și așa suficientă, Înapoierea. Reluarea lucrului, lângă lampă.

*

Natanael, ce să-ți spun despre culcușuri ?

Am dormit pe clăi ; am dormit în brazde, pe ogoare de grâu ; am dormit în iarbă, la soare ; în pătule de fîn, noaptea. Mi-am agățat hamacul de crengile copacilor ; am dormit legănat de valuri ; culcat pe puntea corăbiilor, sau în cușetele strâmte din cabine, în fața ochiului stupid al hubloului. În unele culcușuri mă așteptau curtezane ; în altele așteptam eu flăcăi. Unele erau tapisate cu stofe atît de moi, încît păreau că se pregătesc, ca și trupul meu, pentru dragoste. Am dormit în cantonamente, pe scînduri, unde somnul era ca un naufragiu. Am dormit în vagoane în mers, fără să mă despart nici o clipă de simțămîntul mișcării.

Natanael, sînt admirabile momente înainte de a adormi ; sînt deșteptări admirabile, dar nu e somn admirabil, iar visul nu-mi place decît în măsura în care îl cred realitate. Căci nici cel mai minunat somn nu valorează cît clipa trezirii.

Mi-am făcut obiceiul să dorm cu fereastra larg deschisă, ca de-a dreptul sub cer. În nopțile prea calde de iulie am dormit în pielea goală sub lună ; de cum se iveau zorile, cîntecul mierlelor mă trezea ; mă confundam în apa rece și mă mîndream că-mi încep foarte

devreme ziua. În munții Jura, fereastra mea dădea pe o vîlcea care curînd s-a acoperit cu zăpadă ; din pat vedeam liziera unei păduri ; corbi sau ciori zburau ; dis-de-dimineată mă trezeau talăngile cirezilor ; lîngă casa mea era fîntîna la care văcarii le adăpau. Mi-aduc aminte de toate acestea.

Îmi plăcea, în hanurile din Bretania, atingerea cearceafurilor scortoase și cu miros plăcut de leșie.

La Belle-Isle, mă trezeau cîntecele marinarilor ; alergam la fereastră și vedeam bărcile cum se depărtează, apoi coboram spre mare.

— Sînt locuințe minunate : în nici una n-am vrut să rămîn multă vreme. Teamă de ușile care se trîntesc, teamă de capcane. Celule care se închid peste spirit. Viața ciobanilor este nomadă. (Natanael, am să-ți pun în mîini bîta mea și ai să-mi păzești tu, la rîndul tău, oile. Sînt obosit. Ai să pleci acum tu ; țarinile sînt larg deschise, iar turmele, niciodată sătule, behăie într-una după alte pășuni.)

— Natanael, uneori m-au reținut sălașuri ciudate. Unele erau în mijlocul pădurilor ; altele pe malul apelor ; cîte unele erau spațioase. Dar de îndată ce, din obișnuință, încetam să le mai bag în seamă, de îndată ce nu mă mai surprindea noutatea lor, atras de priveștiștea pe care mi-o ofereau ferestrele și începeam să gîndesc, le părăseam.

(Nu-ți pot lămuri, Natanael, arzătoarea mea dorință de noutate ; nu mi se părea de loc că ating, că răpesc prospețimea nici unui lucru ; dar senzația imediată era de la început atît de intensă, încît nu mai

sporea după aceea prin nici o repetare ; așa încît, dacă adesea mi s-a întîmplat să mă înapoiez în aceleași orașe, în aceleași locuri, o făceam ca să simt acolo o schimbare mai sensibilă de zi sau de anotimp, iar atunci cînd locuiam la Alger, dacă mă abăteam la fiecare sfîrșit de zi în aceeași micuță cafenea maură, era ca să observ imperceptibila schimbare a fiecărei ființe de la o seară la alta, ca să privesc cum timpul modifică, cu încetul, chiar un foarte mic spațiu.)

La Roma, lîngă Pincio, veneau florărese să-mi ofere trandafiri, prin fereastra mea cu gratii, de la parter, asemănătoare ferestrelor de închisoare. Tot aerul era parfumat de ele. La Florența puteam, fără să mă ridic de la masă, să văd Arno revărsat. Pe terasele de la Biskra, Meriem venea la lumina lunii, în imensa tăcere a nopții. Era înfășurată toată într-un haic mare alb, sfîșiat, pe care, rîzînd, îl lăsa să cadă, în praștii cu geamuri ; în camera mea o așteptau bunătăți. La Granada aveam pe cămin, în loc de făclii, doi pepeni verzi. La Sevilla există așa-zisele *patios*, curți de marmură palidă, pline de umbră și de răcoare umedă ; de apă care curge și clipește într-un havuz în mijlocul curții.

Un zid, asigurat împotriva vîntului de la nord, dar penetrabil de lumina dinspre sud ; o casă pe roți, călătorească, transparentă pentru binefacerile sudului... Ce-ar însemna o cameră pentru noi, Natanael ? un adăpost într-un astfel de peisaj.

Am să-ți mai spun tot despre ferestre : la Neapole, convorbiri pe balcoane, visări seara, alături de femei în rochii de culori deschise ; perdelele pe jumătate lăsate ne izolau de societatea zgomotoasă de la petrecere. Se schimbau cuvinte de o delicatețe atât de dezolantă, încât după aceea rămâneam cîtva timp muți ; apoi din grădină ajungea pînă la noi mireasma insuportabilă a florilor de portocali și cîntecul păsărilor din nopțile de vară ; apoi și ele tăceau din cînd în cînd ; atunci se auzea, foarte slab, zgomotul valurilor.

Balcoane ; panere cu glicine și cu trandafiri ; odihnă de seară ; toropeală.

(Astă seară o aversă cumplită geme și se prelinge pe geamul meu ; îmi dau osteneala să-mi placă mai mult decît orice altceva.)



Natanael, am să-ți vorbesc despre orașe :

Am văzut Smirna, ca o fetiță dormind ; Neapole, ca o femeie lascivă care se scaldă ; și Zagan, ca un cioaban kabil, căruia apropierea zorilor i-a făcut obrajii să roșească ; Alger tremură de dragoste la soare și se topește de dragoste noaptea.

Am văzut în Nord sate adormite, la lumina lunii ; zidurile caselor erau cînd albastre, cînd galbene ; în jurul lor se întindea cîmpia ; pe ogoare zăceau uriașe clăi de fîn. Ieși pe cîmpul pustiu ; te întorci în satul adormit...

Sînt fel de fel de orașe ; uneori nu înțelegi de ce au fost ridicate acolo, — O ! orașe de la Răsărit, de la Miază-zi ; orașe cu acoperișuri plate, terase albe, unde, noaptea, femei pasionate vin să viseze. Plăceri ; serbări de dragoste ; felinare din piețe, care par, cînd le vezi de pe dealurile din apropiere, ca o fosforescență în noapte.

Orașe din Orient ! sărbătoare învăpăiată ; străzi care se numesc acolo *străzi sfinte*, unde cafenelele sînt pline de curtezane pe care tarafuri prea stridente le îmbie să danseze. Arabii înfășurați în alb circulă pe acele străzi — și copii — care îmi păreau mult prea tineri, nu-i așa ? ca să cunoască dragostea. (Unii dintre ei aveau buzele mai calde decît pușorii ieșiți din găoace.)

Orașe de la Miază-noapte ! debarcadere ; uzine ; orașe al căror fum ascunde cerul. Monumente ; turnuri mișcătoare ; semeția arcadelor. Alaiuri în cavalcadă pe bulevarde ; mulțime grăbită. Asfalt sclipind după ploaie ; bulevard pe care lîncezesc castanii ; femei caline care te așteaptă oricînd. Erau nopți, nopți atît de molesitoare, încît la cea mai mică chemare aș fi simțit că leșin.

Ora unsprezece. — Închidere ; zgomot strident al obloanelor de fier. Orașe — noaptea pe străzile singuratice, cînd treceam, șobolanii intrau iute la loc, în canale. Vedeai, prin ferestruicile pivnițelor, oameni pe jumătate goi, care plămădeau pîine.

O, cafenele ! — În care zmințeala noastră a continuat foarte târziu în nopți ; beția băuturilor și a cuvintelor venea în sfârșit de hac somnului. Cafenele ! unele erau pline cu picturi și oglinzi ; cafenele bogate, în care nu vedeai decât oameni foarte eleganți ; altele, mici, în care se cântau cuplete comice și în care femeile ridicau foarte sus fustele, ca să danseze.

În Italia, în serile de vară, găseai cafenele, răspândite în piețe, în care luai înghețate gustoase de lămâie. În Algeria, era o cafenea în care fumai kief și în care era să mor asasinat ; în anul următor am găsit-o închisă de poliție ; pentru că nu veneau acolo decât oameni suspecti.

Și iar cafenele... O, cafenele maure ! uneori un poet cu har de povestitor spunea agale o poveste ; câte nopți n-am venit să-l ascult, fără să-l înțeleg !... Dar mai mult decât toate, desigur, îmi plăci tu, loc de liniște și de sfârșit de zi, micuță cafenea din Bab el Derb, colibă de pământ, la hotarul Oazei, de unde, mai încolo, începea deșertul, — cafenea din care vedeam, după o zi sufocantă, cum se lasă o noapte mai potolită. Lângă mine se tînguia un monoton cântec de flaut. Și mă gândesc la tine, micuță cafenea din Șiraz, cafenea pe care o proslăvea Hafiz ; beat de vinul paharnicului și de dragoste, molcom, pe terasa de pe care ajungeau la el trandafirii, Hafiz, care aștepta, lângă paharnicul

adormit, compunînd stihuri toată noaptea, să se ivească ziua.

(Aş vrea să mă fi născut într-o vreme în care, ca poet, să pot cînta lucrurile doar enumerîndu-le. Admiraţia mi s-ar fi îndreptat pe rînd spre fiecare, şi i-aş fi scos în evidenţă meritele ; ar fi fost un argument suficient.)

Natanael, n-am privit încă împreună frunzele. Toate curbele frunzelor...

Frunzişuri ale copacilor — peşteri verzi — străpunse de ochiuri de lumină ; fundaluri care se deplasează la cele mai mici adieri ; mişcare ; vîltoare a formelor ; pereţi crăpaţi ; elasticitatea crengilor ; legănare rotundă ; lamelicule şi alveole...

Crengi agitate inegal... pentru că elasticitatea diferită a crenguţelor, făcînd diferită puterea lor de rezistenţă la vînt, rezultă că e diferit şi impulsul pe care li-l dă vîntul... etc. Să trecem la alt subiect... La care ? — Deoarece nu e compoziţie, n-ar trebui aici alegere... Sînt disponibil ! Natanael, disponibil !

— şi datorită unei atenţii subite, *simultane*, a tuturor simţurilor, să ajungi să faci (e greu de spus) din însuşi simţămîntul vieţii tale, senzaţia concentrată a oricărei atingeri din afară... (sau reciproc). Iată-mă ; astup gaura în care pătrunde :

în urechi : zgomotul neînterupt al apei ; accentuat,
apoi potolit de vîntul care suflă în pini ; in-
termitent al lăcustelor etc.

în ochi : strălucirea soarelui în gîrlă ; mișcarea pinilor ;
(iată o veveriță)... a pîciorului meu, care face
o gaură în mușchi etc.

în carne : (senzația) umezelii ; a moliciunii mușchiului
(ah ! care cracă mă înțeapă ?...) ; a frunții
mele în mîna mea ; a mîinii mele pe fruntea
mea etc..

în nări : (ssst ! veverița se apropie) ; etc.

Și toate acestea *împreună* etc., într-un mănunchi ;
— este viața ; — asta-i tot ? — Nu ! mai e întotdeauna
și altceva.

Crezi oare că eu nu sînt decît o întîlnire de senza-
ții ? Viața mea este întotdeauna : ASTA ; plus eu în-
sumi. Altă dată am să-ți vorbesc despre *mine însumi*.
N-am să-ți spun astăzi nici

RONDELUL DIFERITELOR FELURI DE SPIRIT

nici

RONDELUL CELOR MAI BUNI PRIETENI

și nici

BALADA
TUTUROR ÎNTÎLNIRILOR

În care se găseau, printre altele, aceste fraze :

La Como, la Lecco, strugurii erau copti. Mă urcam pe o colină uriașă, pe care castele străvechi erau în paragină. Acolo, strugurii aveau un miros atît de dulceag, încît îmi făceau greață ; pătrundea ca un gust pînă în străfundul nărilor și dacă apoi mîncui din ei, nu mai aveai nici o revelație deosebită — dar într-a-tît mi-era sete și foame, încît cîțiva ciorchini fură de-ajuns ca să mă îmbete.

...Dar în această baladă vorbeam mai cu seamă despre bărbați și despre femei și dacă nu ți-o spun acum, e pentru că în cartea aceasta nu vreau să fac personalități. Deoarece, ai băgat de seamă, în cartea ăsta nu e vorba de *nimeni*. Nici eu chiar, nu sînt în ea decît Viziune. — Natanael, eu sînt paznicul turnului, Lynceus. Destul de mult a durat noaptea. Din înaltul turnului am strigat îndelung către voi, zorilor ! nici-odată prea strălucitoare zori !

Am păstrat pînă la sfîrșitul nopții nădejdea unei gene de lumină ; — acum n-o văd încă, dar nădăjduiesc ; știu în ce parte va crăpa de ziuă.

Desigur, o lume întreagă se pregătește ; din înaltul turnului aud zvon pe străzi. Ziua se va ivi. Mulțimea în sărbătoare a și pornit în întîmpinarea soarelui.

Ce spui despre noapte ? Ce spui despre noapte, santinelă ? — Văd o generație care urcă și văd o ge-

nerație care coboară. Văd o generație enormă care urcă, înarmată pînă în dinți, înarmată pînă în dinți de bucurie, spre viață.

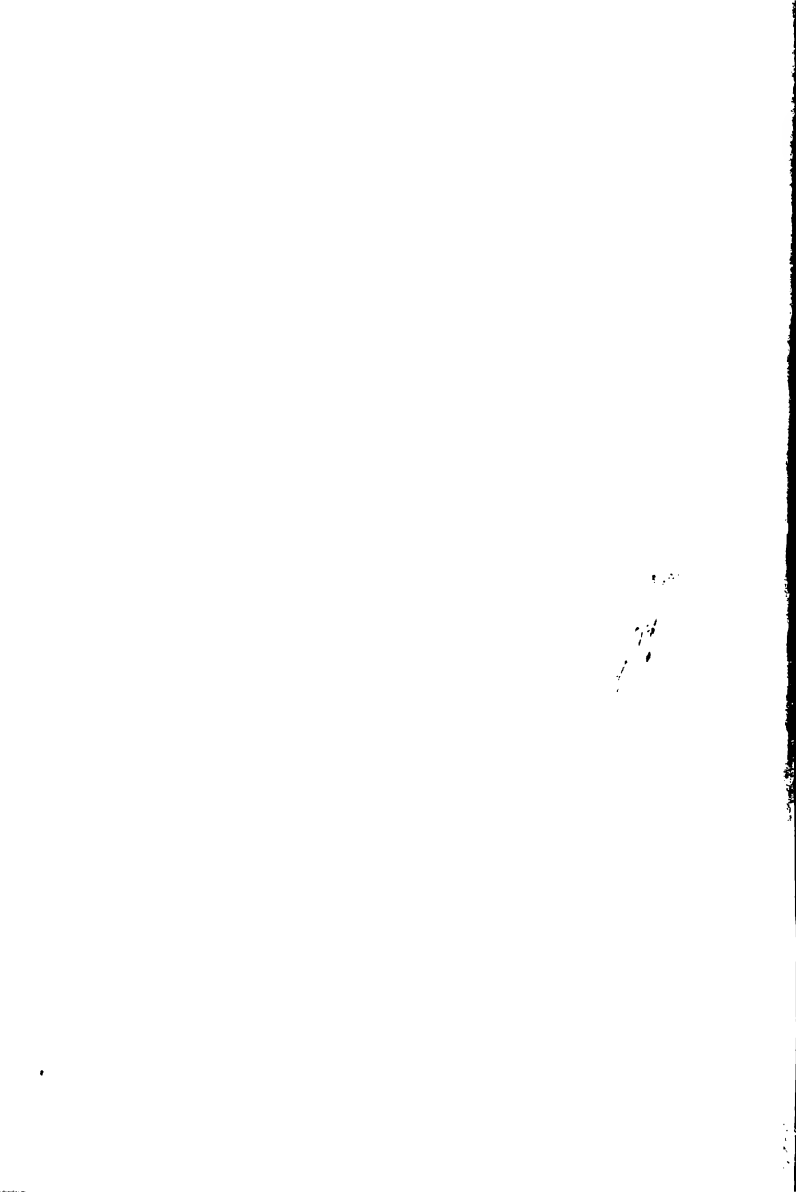
Din înaltul turnului ce vezi ? — Ce vezi, Lynceus, fratele meu ? — Vai ! vai ! lasă-l pe celălalt profet să plîngă ; noaptea vine și ziua vine și ea.

— Noaptea lor vine, ziua noastră de asemenea. Și cine vrea să doarmă, să doarmă, Lynceus ! Coboară acum din turnul tău. Ziua se ivește. Coboară în cîmpie. Privește mai de aproape fiecare lucru. Lynceus, vino ! apropie-te ! Iată ziua și noi credem în ea.

CARTEA A VII-A

Quid tum si fuscus Amyntas¹
VERGILIU

¹ Atunci dacă negriciosul Amyntas (lat.).



Traversare.
Februarie 1895

Plecarea din Marsilia.

Vînt violent ; aer splendid. Căldură timpurie ; clătinarea catargelor.

Mare grandioasă, umflată. Vas scuiat de valuri. Impresie dominantă de măreție. Amintirea tuturor plecărilor trecute.

Traversare.

... De cîte ori am aşteptat cu răbdare să se lumineze de ziuă...

... pe o mare neliniştită...

şi am văzut mijind zorile, fără ca marea să se liniştească.

— Sudoare pe frunte. Slăbiciuni. Uitări de sine.

Noapte pe mare

Mare înfuriată. Şiroaie pe punte. Trepidaţii ale elicei...

Ah ! sudoare de groază !

O pernă sub capul meu zdruncinat...

În seara asta, pe punte, luna era plină și splendidă,
— și eu nu eram acolo ca s-o văd.

— Așteptarea valului. — Pocnetul subit al masei
de apă ; zgomot înăbușit ; învolburări ; recăderi.
— Inerție ; ce sînt eu pe lîngă mare ? — Un dop, —
biet dop pe valuri.

Uitare de sine legănată de valuri ; voluptatea re-
nunțării ; să însemni ceva.

Sfîrșitul nopții

Se spală puntea în dimineața prea răcoroasă, cu apă
de mare, adusă sus în găleți ; aer proaspăt. Din cabina
mea aud frecatul periilor de pir pe pardoseală. Șocuri
uriaeșe. Am vrut să deschid hubloul. Curent violent de
aer marin pe frunte și pe tîmplele nădușite.

Am vrut să închid hubloul... Cușetă ; să mă trîntesc
din nou. Ah ! toate aceste clătinări îngrozitoare îna-
inte de port ! Călușei ai reflexelor și ai umbrelor pe
peretele cabinei albe. Strîmtoare.

Ochiul meu obosit să vadă...

— Cu un pai, sug limonadă de la gheață...

Să te trezești apoi pe pămîntul nou, ca după o con-
valescență... — Aspecte nevisate.



Alger

*Să te deștepți în zori pe-o plajă ;
După ce-ai fost, o noapte, legănat de valuri.*

*Podișurile care sprijină coline
Apus de soare-n care ziua moare
Plajele unde se sfărîmă valuri.
Noaptea, unde vin să doarmă dragostele noastre...
Noaptea ne iese-n față ca o radă uriașă
Gînduri și raze, păsări visătoare,
S-or odihni acolo de lumina zilei ;
Unde se liniștește umbra în tufișuri...
Și apa calmă din cîmpie,
Izvoarele-ncărcate de liane.
...Apoi, la-napoieri din lungi voiajuri.
— Mai liniștit — corăbiile-n porturi
Vedea-vom cum pe valurile potolite
Se balansează pasărea nomadă
La fel ca barca amarată —
Cînd seara-și va deschide rada uriașă,
De liniște și de prietenie.
— E ora-n care totul doarme,*

Martie 1895

Blida ! Floare a Sahelului ! Fără grație și veștejită iarna, primăvara mi-ai părut frumoasă. Era o dimineață ploioasă ; un cer leneș, blînd și trist ; iar miresele copacilor înfloriți rătăceau pe aleile tale lungi. Jet de apă al bazinului tău liniștit ; — în depărtare goarnele cazărmilor.

Iată cealaltă grădină, crîng părăsit, în care lucește slab, sub măslini, moscheea albă. — Crîng sacru ! în

dimineata asta vine să se odihnească aici gîndirea mea nespus de obosită și carnea mea istovită de neliniștea dragostei. Văzîndu-vă iarna trecută, nici nu bănuiam lianelor, minunatele voastre înfloriri. Glicine viorii printre ramurile legănate, ciorchini ca niște cădelnițe înclinate și petale căzute pe aurul nisipului de pe alce. Zgomotele apei ; zgomote umede, clipocit pe marginea bazinului ; măslini uriași, spiree albe, boschete de liliac, tufe de spini, tulpini de trandafiri : să te duci acolo singur și să-ți aduci aminte de iarnă și să te simți atît de obosit, încît nici primăvara, vai ! nu te mai miră ; și să dorești chiar mai multă asprime, căci atîta gingășie, vai ! invită și-i zîmbește omului singuratic și nu se umple decît de dorințe, cortegiu simandicos pe aleile goale. Și cu toate zgomotele apei, în acest bazin prea liniștit, în jur, accentuează prea mult absențele.

★

*Eu știu izvorul unde mă voi duce
Ca apa lui să-mi răcorească ochii,
Pădurea sacră ; știu cărarea,
Frunzișul și răcoarea, luminișul ;
Acolo mă voi duce, către seară,
Cînd mîngîierea aerului și tăcerea
Ne va-mbia la somn mai mult ca la iubire.
Izvoru-n care noaptea o să se coboare*

*Cu apă înghețată și din care
O dimineață tremurîndă va apare
Înveșmîntată-n alb. Izvor de puritate !
Nu e așa că-n zorile de mîine
Voi regăsi acea savoare
Pe care o simțeam cînd mai vedeam în auroră,
Uimit, realitățile și lucrurile clare ?
Cînd voi veni să-mi răcoresc, acolo
înfierbîntarea de pe pleoape.*

Scrisoare către Natanael

Nu-ți închipui, Natanael, ce poate să devină, în sfîrșit, această inundație de lumină ; și senzualul extraz pe care ți-l dă această stăruitoare căldură... O ramură de măslin în cer ; cerul deasupra colinelor ; un cîntec de flaut în ușa unei cafenele... Algerul mi-a părut atît de cald și plin de petreceri, încît am vrut să-l părăsesc pentru trei zile ; — dar la Blida, unde m-am refugiat, am găsit portocalii înfloriți...

Ies din casă dis-de-dimineață ; mă plimb ; nu mă uit la nimic și văd tot ; o simfonie minunată se întrupează și se organizează în mine din senzațiile neluate în seamă. Ceasul trece ; emoția mi se domolește, după cum mersul soarelui, mai puțin vertical, devine mai lent. Apoi aleg o ființă sau ceva de care să mă atașez, — dar vreau să fie ceva însuflețit, căci emoția mea, de îndată ce s-a fixat, devine statică. Mi se pare atunci, în fiecare clipă nouă, că n-am văzut încă nimic, că n-am gustat încă nimic. Mă pierd într-o dezordonată urmărire a lucrurilor fugare. Am alergat ieri în înaltul

colinelor care domină Blida, ca să văd mai pe îndelete soarele ; ca să-l văd cum apune și cum norii de foc colorează terasele albe ; surprind umbra și liniștea sub copaci ; hoinăresc la lumina lunii ; am adesea senzația că înot, într-atîta aerul luminos și cald mă învăluie și mă face să plutesc.

... — Cred că drumul pe care merg este drumul *meu* și că merg pe el așa cum se cuvine. Păstrez deprinderea unei vaste încrederi pe care am numi-o credință, dacă ar fi cu jurămînt.

Biskra

În pragul ușilor așteptau femei ; în spatele lor se cățara o scară dreaptă. Stăteau jos, acolo, în prag, grave, boite ca niște idoli ; în păr aveau cîte o cununiță din monezi. Noaptea, strada se însuflețea. La capătul de sus al treptelor, ardeau lămpi ; fiecare femeie stătea așezată în firida de lumină pe care i-o făcea casa scării ; fețele le rămîneau în umbră, sub aurul cununiței care sclipea ; și fiecare părea că mă așteaptă, că mă așteaptă anume ; ca să te urci, adăugai o băncuță de aur la cununiță ; în trecere, curtezana stingea lămpile ; intrai în apartamentul ei strîmt ; beai cafea în ceșcuțe, apoi te destrăbălai pe un fel de divanuri scunde.

Grădinile din Biskra

Imi scriai, Athman : „Păzesc turmele sub palmierii care te așteaptă. Ai să te întorci ! printre ramuri va

miji primăvara ; o să ne plimbăm și n-o să ne mai gîndim la nimic...”

— N-ai să te mai duci, Athman, păzitor de capre, să mă aștepți sub palmieri și să vezi dacă nu cumva vine primăvara. Am venit ; primăvara s-a ivit printre ramuri ; ne plimbăm și nu ne mai gîndim la nimic.

Grădinile din Biskra

Vremea mohorîtă de azi ; mimoze parfumate. Căldură umedă. Picături dese, mari, șovăitoare, și parcă în formare... se opresc pe frunze, le îngreuiază, apoi, deodată, cad.

...Îmi amintesc de o ploaie de vară ; — dar mai era oare ploaie ? — picăturile acelea căduțe care au căzut, atît de mari și de apăsătoare, peste grădina de palmieri și de lumină verde și trandafirie, atît de grele, încît frunze și flori și crengi s-au prăvălit ca un dar de dragoste din ghirlande împrăștiate din belșug peste ape. Șiroaiele tîrau polenurile pentru fecundări îndepărtate ; apele lor erau tulburi și galbene. În bazine, peștii se zbenguiau. Se auzea la suprafața apei clămpăneala gurii crapilor.

Înainte de ploaie, vîntul de la miază-zi, care șuiera, a încins pămîntul foarte adînc și acum aleile se umpleau de vapori pe sub crengi ; mimozele se încovoiau, ocrotind parcă băncile pe care se desfășura petrecerea. Era o grădină de plăceri ; iar bărbații îmbrăsați în țeșături de lînă și femeile în haicuri vărgate, așteptau ca umezeala să-i pătrundă. Rămîneau ca și mai înainte, pe bănci, dar toate glasurile tăcuseră și fiecare asculta

picăturile aversei, lăsînd apa, trecătoare în toiul verii, să îngreuieze ștofele și să spele cărnurile oferite. Umezeala aerului, desimea frunzișului, m-au ispitit să rămîn pe bancă lîngă ei, fără împotrivire la dragoste. Și cînd, după ce a stat ploaia și numai de pe crengi mai picura, atunci fiecare, scoțîndu-și pantofii, sandalele, a pipăit cu picioarele goale pămîntul ud a cărui moliciune era voluptuoasă.

*

Intru într-o grădină în care nu se plimbă nimeni ; doi copii în haine de lînă albă mă călăuzesc. Grădina foarte lungă, în fundul căreia se deschide o poartă. Arbori mai mari ; cerul jos se agață de copaci. Ziduri. Sate întregi sub ploaie. Și munții ; gîrle în formare ; hrana copacilor ; polenizare intensă și în delir ; miresme călătoare.

Pîraie acoperite ; canale (frunze și flori amestecate) — care se numesc „seghias“ pentru că apele lor sînt încete.

Piscina din Gafsa, cu farmece primejdioase : *Nocet cantantibus umbra*. — Noaptea este acum fără nori, adîncă, abia vaporeasă.

— (Copilul foarte frumos, îmbrăcat în lînă albă, după obiceiul arabilor, se numea *Azus*, adică : iubitul ; altul se numea *Uardi*, ceea ce înseamnă că se născuse în anotimpul trandafirilor.)

— Și ape călduțe ca aerul,
în care ne-am muiat buzele...

O apă întunecată pe care n-o putusem deosebi în noapte pînă ce n-a argintat-o luna. Părea că izvorăște dintre frunze și în ea se bălăceau animale de noapte.

Biskra — dimineța

Să ieși în zori — să pătrunzi — în aerul proaspăt.

O ramură de oleandru roz va tremura în dimineța fremătătoare.

Biskra — seara

În copacul acela cîntau păsări. Cîntau, ah ! mai tare, aș fi zis, decît pot cînta niște păsări. Parcă însuși copacul țipa — parcă țipa din toate frunzele lui, — căci nu se vedeau păsările. — Îmi ziceam : au să moară ; e o patimă prea puternică ; dar ce oare au în seara asta ? — Oare ele nu știu că după noapte are să se ivească o nouă dimineță ? Le e frică să nu doarmă mereu ? Vor să se istovească de dragoste într-o singură seară ? ca și cum ar trebui să rămîină după aceea într-o noapte permanentă. Scurtă noapte de sfîrșit de primăvară ! — ah ! bucuria că zorile de vară le vor trezi în așa fel încît nu-și vor mai aduce aminte de somn decît atît cît trebuie ca, în seara următoare, să le fie ceva mai puțin teamă de moarte.

Biskra — noaptea

Tufișuri tăcute ; dar deșertul din jur vibrează de cîntecul de dragoste al lăcustelor.

Zilele cresc. — Să te întinzi acolo. Frunzele smochinilor s-au lăţit şi mai mult ; parfumează mîinile care le mototolesc ; din tulpina lor picură lapte.

Revenirea căldurii... A ! iată că-mi vine turma de capre ; aud fluierul ciobanului care mi-e drag. Va veni ? Sau să mă apropii eu ?

Încetineala orelor. — Încă o rodie uscată de anul trecut atîrnă de cracă ; a plesnit şi s-a zbîrcit de tot ; pe aceeaşi ramură au şi început să se umfle bobocii unor flori noi. Turturele trec printre ramurile de palmieri. Albinele îşi văd de lucru pe pajişte.

(— Mi-aduc aminte că, lîngă Enfida, era un puţ în care coborau femei frumoase ; nu departe, o imensă stîncă gri-roz... Vîrfurile ei, mi s-a spus, e năpădit de albine ; da, neamuri de albine zumzăie acolo ; stupii lor sînt în stîncă. Cînd vine vara, stupii crăpaţi de căldură lasă să curgă mierea, ce se prelinge de-a lungul stîncii ; oamenii din Enfida vin şi-o adună.) Ciobane, vino ! (Mestec o frunză de smochin.)

Vară ! şuvoi de aur ; splendoarea luminii sporite ; uriaşă revărsare a dragostei ! Cine vrea să guste miere ? Fagurii de ceară s-au topit.

Tot ce am văzut mai frumos în ziua aceea a fost o turmă de oi mînată înapoi la saivan. Picioruşele lor grăbite făceau un zgomot asemenea răpăitului unei ploii ; soarele apunea în deşert, iar ele stîrneau praf.

Oaze ! Pluteau peste deșert ca niște insule ; de departe, verdeața palmierilor făgăduia izvorul la care li se adăpau rădăcinile ; uneori era îmbelșugată și printre palmieri se înclinau oleandri. În ziua aceea, către ora zece, cînd am ajuns acolo, de la început am refuzat să merg mai departe ; farmecul florilor din grădini era așa de mare, încît nu voiam să le mai părăsesc.

— Oază ! (Ahmet mi-a spus : următoarea e cu mult mai frumoasă.)

Oază. Următoarea era cu mult mai frumoasă, mai plină de flori și de foșnete. Copaci mai mari se înclinău spre ape mai abundente. Era la amiază. Ne-am scaldat. Oază ! — Apoi a trebuit să plecăm și de acolo.

Oază. Despre următoarea ce să spun ? Era încă și mai frumoasă și am așteptat să vină seara.

Grădini ! am să repet totuși cum era calmul vostru delicios pe înserat. Grădini ! În unele ai fi crezut că te purifici ; altele semănau cu o livadă monotonă, în care se coc caise ; în unele, pline de flori și de albine, abundau parfumuri atît de puternice, că ar fi putut ține loc de hrană și mă ameteau ca niște lichioruri.

A doua zi nu mi-a mai plăcut decît deșertul.

Umaș

— Această oază era în stîncă și nisip ; am intrat în ea la amiază, în toiul unor dogoreli atît de fierbinți,

Încît satul istovit nici nu părea că ne aşteaptă. Palmierii nu se înclinaseră de loc. Bătrînii stăteau de vorbă în golul uşilor ; bărbaţii aţipiseră ; copiii flecăreau la şcoală ; femei nu vedeai.

Străzi ale acestui sat de pămînt, trandafirii ziua, viorii la asfinţit, — pustii la amiază, vă veţi însufleţi seara ; atunci au să se umple cafenelele, copiii au să iasă de la şcoală, bătrînii au să stea de vorbă mai departe în pragul uşilor, razele au să se potolească, iar femeile, suite pe terase şi cu vâlul ridicat, ca nişte flori, îşi vor povesti îndelung plictiseala.

★

Această stradă din Alger se umplea spre prînz cu miros de anason şi de pelin. În cafenelele maure din Biskra nu se bea decît cafea, limonadă sau ceai. Ceai arab ; dulceaţă piperată ; ghimber, băutură care evocă un Orient încă şi mai nemăsurat, şi mai depărtat — şi fadă ; — cu neputinţă de băut pînă la fundul ceştii.

În piaţa din Tugurt erau negustori de mirodenii. Am cumpărat de la ei felurite soiuri de răşini. Pe unele le trăgeai pe nas. Pe altele le mestecai ; pe altele le ardeai. Cele pe care le ardeai aveau adesea forma unor pastile ; aprinse, răspîndeau un belşug de fum înţepător în care se deosebea un parfum foarte subtil ; fumul lor provoacă extazuri religioase ; acestea sînt arse la slujbele din moschei. — Cele de mestecat, umpleau pe dată gura de amăreală şi mînjeau neplăcut

dinții ; mult timp după ce le scuipai, gustul lor încă mai stăruia. — Cele pentru mirosit erau doar mirositoare.

La marabutul din Temasina, la sfârșitul mesei ni s-au oferit prăjituri cu mirodenii. Erau împodobite cu frunze de aur, cenușii sau trandafirii, și păreau din miez de pâine frământat. Se fărâmau în gură parcă ar fi fost nisip ; dar am găsit totuși în ele o anumită plăcere. Unele miroseau a trandafir ; altele a rodie, altele păreau fade. La aceste mese nu te puteai îmbăta decît fumînd. Se aduceau feluri în cantități excesive, iar conversația se schimba la fiecare fel. Apoi, un negru îți turna pe degete apă aromatizată dintr-un ibric ; apa curgea într-un lighean. Tot așa te spală, acolo, femeile, după dragoste.

Tugurt

Arabi cantonați în piață ; focuri aprinse, fumuri aproape invizibile seara.

— Caravane ! — Caravane venite seara ; caravane plecate dimineața ; caravane îngrozitor de obosite, îmbătate de miraje și acum deznădăjduite ! Caravane ! de ce nu pot să plec cu voi, caravane ?

Unele plecau spre Orient, să caute santal și perle, prăjituri cu miere de Bagdad, fildeș, cusături.

Altele plecau către miază-zi, să caute chihlimbar și mosc, pulbere de aur și pene de struț.

Altele, către Apus ; plecau seara și se pierdeau în ultima vîlvătaie a soarelui.

— Am văzut caravane întorcându-se istovite ; cămilele îngenunchiau în piețe ; li se descărca în sîrșit povara. Erau baloturi de pînză groasă și nu se știa ce-ar fi putut să aibă înăuntru. Alte cămile duceau femei, ascunse într-un fel de palanchin. Altele duceau materialul de corturi și acesta era desfășurat pentru seară. — O, splendide oboseli, în nemăsuratul deșert ! — Se aprind focuri pe loc, pentru masa de seară.



Ah ! de cîte ori, sculat din zori și privind răsăritul împurpurat, mai strălucitor decît o glorie — de cîte ori, la hotarul oazei, unde se ofileau ultimii palmieri, viața ne mai putînd birui deșertul — înclinat parcă spre acest izvor de lumină, prea strălucitoare și nesuferită chiar de la ora aceea, mi-am îndreptat către tine dorințele, vastă întindere scaldată de lumină — de căldură toridă... ce extaz îndeajuns de exaltant, ce dragoste îndeajuns de puternică, arzătoare, îți trebuie ca să învingi arșița deșertului ?

Pămînt aspru ; pămînt fără îngăduință, fără blîndețe — pămînt de patimă, de foc ; pămînt iubit de prooroci — ah ! dureros deșert, deșert glorios, te-am iubit cu patimă.

Am văzut, pe ghiolurile pline de miraje, cum coaja de sare albă ia înfățișarea apei. Că azurul cerului se oglindește în ea, înțeleg — ghioluri azurii ca marea — dar pentru ce, tufe de trestie și mai încolo faleze de

șist în ruină, pentru ce, aparențe plutitoare de bărci și mai încolo aparențe de palate ? — toate acele lucruri deformatе, pe această închipuită adâncime de apă suspendată. (Mirosul mării era greșos ; era o marnă oribilă, amestecată cu sare și încinsă.)

Am văzut sub raza oblică a dimineții cum munții Amar Khadu devin trandafirii și par o materie aprinsă.

Am văzut cum vîntul stîrnește din fundul zării nisipul și face oaza să gîfîie. Părea că nu mai e decît o corabie înspăimîntată de furtună ; era răvășită de vînt ; iar pe străzile sătucului, slabi, oamenii goi se zvîrcoleau de sete cumplită, de febră.

Am văzut de-a lungul drumurilor pustiite, cum se înălbesc schelete de cămile ; cămile părăsite de caravane, prea obosite și care nu mai puteau să se tîrască, care putrezeau, acoperite de muște, răspîndind duhori înspăimîntătoare.

Am trăit seri a căror unică armonie era țîrîitul ascuțit al gîzelor.

Vreau să-ți mai vorbesc tot despre deșert :

Deșert de alfa, plin de șopîrle : întindere verde unduind în vînt.

Deșert de piatră ; ariditate, șisturi sclipesc ; gîndăcei verzi saltă ; trestii se usucă ; totul troznește de soare.

Deșert de argilă ; aici totul trăiește numai dacă curge un pic de apă. Cum cade ploaia, totul înverzește ; cu toate că pământul, prea uscat, pare lipsit de viață, iarba pare aci mai fragedă și mai înmiresmată decît în altă parte. Se grăbește și mai mult să înflorească, să răspîndească parfum, de teamă ca soarele să n-o veștejească înainte de a fi ajuns să facă semințe ; iubirile ei sînt grăbite. Soarele revine ; pământul crapă, se sfărîmă, lasă să iasă apa peste tot ; pământ crăpat în chip înspăimîntător ; la ploile mari, toată apa fuge în crăpături ; pământ uscat și fără putință s-o oprească ; pământ însetat pînă la deznădejde.

Deșert de nisip. — Nisipuri mișcătoare ca talazurile mării ; dune deplasate fără încetare ; un fel de piramide călăuzesc din loc în loc caravanele ; urcat pe vîrful uneia, la capătul privirii zărești vîrful alteia.

Cînd suflă vîntul, caravana se oprește ; cămilarii stau la adăpostul cămilelor.

Deșert de nisip — viață desființată ; acolo nu este decît palpitarea vîntului, a căldurii. Nisipul se catifelează cu gingășie în umbră ; se încinge seara și pare de cenușă dimineata. Printre dune sînt văi complet albe ; trec pe acolo călare ; nisipul se nivelează la loc după pașii noștri ; de oboseală, la fiecare dună nouă, cred că nu voi mai putea trece.

Te voi fi iubit cu patimă, deșert de nisip. Ah ! cel mai mărunț fir de nisip să redea pe locul său o totalitate a universului ! — de care viață îți aduci aminte,

pulbere de nisip? fărîmițată de care dragoste?
— Pulberea se cuvine lăudată.

Suflet al meu, ce ai văzut pe nisip?

Oase înălbite — scoici golite...

Într-o dimineață, am ajuns lîngă o dună destul de înaltă, ca să ne adăpostim de soare. — Ne-am așezat. Umbra era aproape răcoroasă și creșteau acolo trestii delicate.

Dar despre noapte, despre noapte, ce să spun?

Este o navigare înceată.

Valurile sînt mai puțin albastre decît nisipurile ; erau mai luminoase decît cerul. Îmi amintesc de o seară în care fiecare stea, una după alta, mi-a părut deosebit de frumoasă.

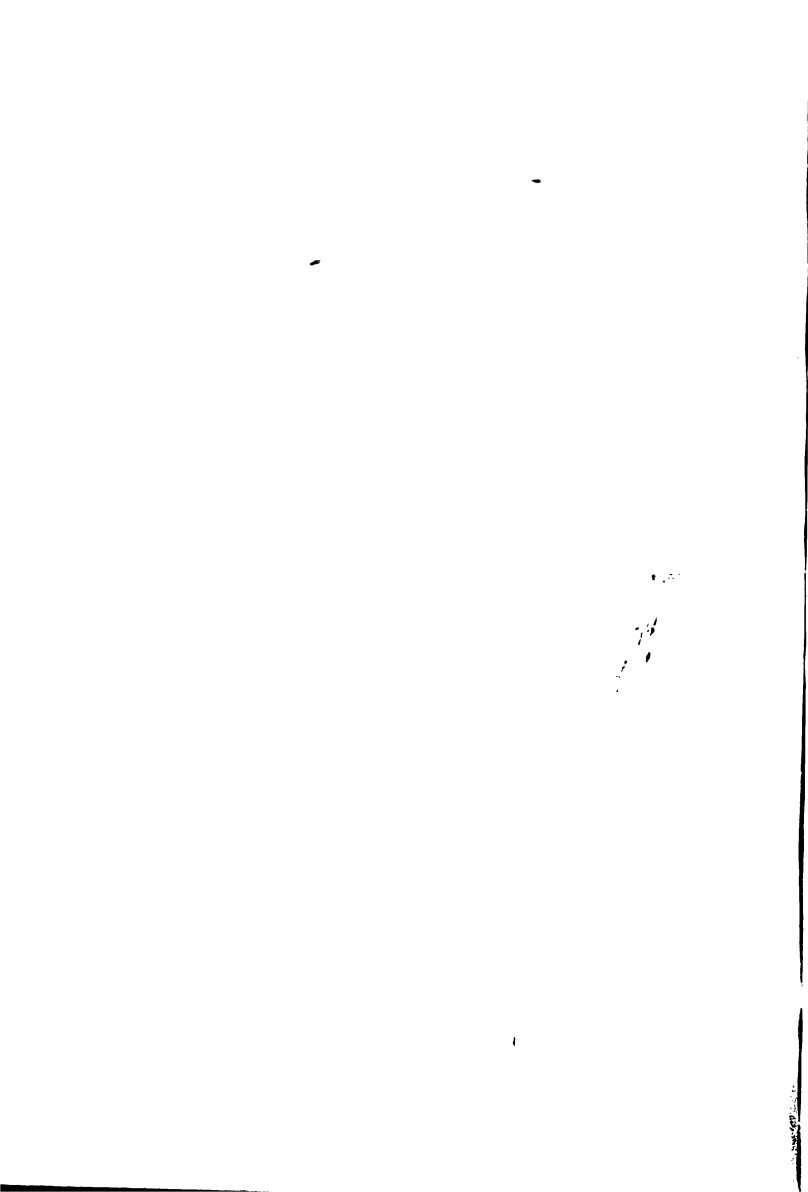
Saule, în deșert, în căutarea măgărițelor — tu nu ți-ai găsit măgărițele — ci regatul pe care nu-l căutați.

Bucuria de a trăi în mizerie.

Viața era pentru noi

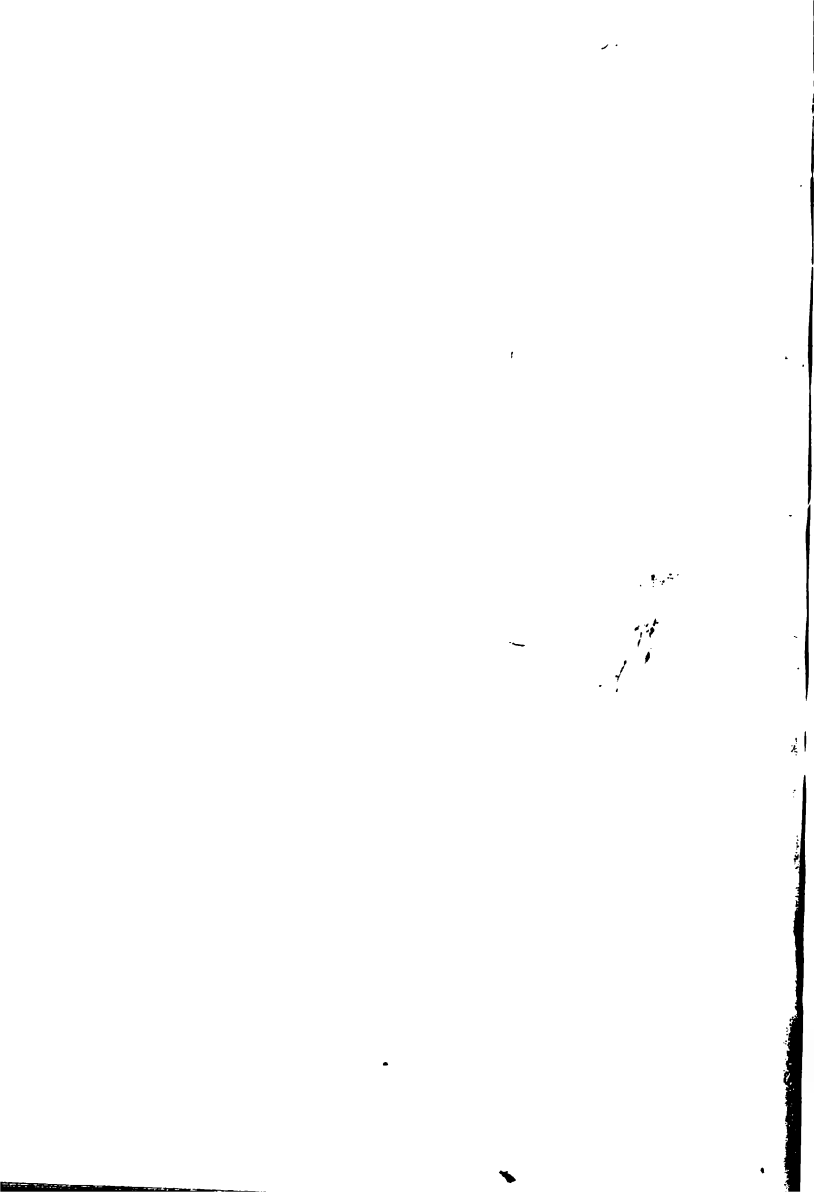
SALBATICA ȘI CU GUST NEĂȘTEPTAT

și-mi place ca fericirea să fie aici
ca o înflorire față de moarte.



CARTEA A VIII-A

*Faptele noastre se leagă de noi,
precum se leagă sclipirea de fos-
for ; ele ne făuresc măreția, e
drept, dar numai prin uzura noas-
tră.*



Sufletul meu, te-ai exaltat peste măsură în timpul fabuloaselor tale plimbări !

O, inima mea ! Te-am adăpat din plin.

Carnea mea, te-am îmbătat de dragoste.

În zadar, acum, liniștit, încerc să-mi socotesc avutul : nu posed nimic. Caut uneori în trecut vreo înmănunchiere de amintiri, ca să-mi alcătuiesc în sfârșit o istorie, dar nu mă recunosc în nici una și viața mea e mai mult decît plină de ele. Îmi pare că totdeauna trăiesc într-o clipă mereu nouă. Ceea ce se numește : să te reculegi, este pentru mine o constrîngere imposibilă ; nu înțeleg cuvîntul : *singurătate* ; să mă simt singur înseamnă să nu mai fiu ; în mine sînt mai mulți ! De altfel, nu mă simt acasă decît pretutindeni și mereu dorința mă gonește. Cea mai frumoasă amintire nu-mi pare decît o epavă a fericirii. Cea mai neînsemnată picătură de apă, fie ea o lacrimă, îndată ce-mi udă mîna, devine de o mai prețioasă realitate.

Mă gîndesc la tine, Menalc ! — Spune ! pe care mări are să plutească vasul tău întinat de spuma valurilor ?

N-ai să revii oare acum, Menalc, încărcat de lux insolent, fericit să-mi ațîți iarăși poftele ? Dacă mă odihnesc acum, nu o fac în belșugul tău... Nu ; — tu m-ai învățat să nu mă odihnesc niciodată. Nu te-a obosit încă viața asta îngrozitor de rătăcitoare ? Cît despre mine, am țipat poate uneori de durere, dar nu sînt de nimic obosit ; — și cînd trupul mi-e moleșit, dau vina pe slăbiciunea mea ; poftele mi-au depășit posibilitățile. Desigur, dacă îmi pare rău astăzi după ceva, este că am lăsat, fără să mușc din ele, atîtea fructe să se strice, să-mi scape atîtea fructe pe care tu mi le-ai oferit, Dumnezeu al dragostei, care ne hrănești ! — Căci, de ceea ce te lipsești astăzi, mi se citea din *Scriptură*, regăsești mai tîrziu însutit... Ah ! la ce-mi trebuie mai multe bunuri decît are nevoie dorința mea ? — căci am și cunoscut plăceri atît de puternice, încît doar ceva mai tari și n-aș mai fi putut să le gust.

*S-a spus cîndva că m-am pocăit
dar ce să fac cu căința ?*

SAADI

Da, desigur, întunecată mi-a fost tinerețea :

Mă căiesc de ea.

Nu gustam sarea pămîntului

Nici cea a întinsei mări sărate.

Credeam că eu sînt sarea pămîntului
Și mă temeam să nu-mi pierd savoarea.

Sarea mării nu-și pierde savoarea ; dar buzele îmi sînt prea bătrîne ca s-o mai simtă. Ah ! de ce n-am respirat aerul marin, atunci cînd sufletul îmi era avid ? Care vin va fi de ajuns acum ca să mă îmbete ?

Natanael, ah ! împlinește-ți bucuria cînd sufletul ți-e mulțumit — și dorința de dragoste cînd buzele îți sînt încă frumoase pentru sărutat și cînd îmbrățișarea ta e plăcută.

Căci vei gîndi și vei spune : Fructele erau acolo ; povara lor încovoia crengile, începuse să le obosească ; — gura mea era acolo și era plină de dorințe ; — dar gura mi-a rămas închisă și mîinile nu le-am putut întinde, pentru că erau împreunate pentru rugăciune ; — iar sufletul și carnea mi-au rămas deznădăjduit de însetate. Ceasul a trecut în chip dezolant.

(Să fie adevărat ? să fie adevărat, Sulamito ? Mă așteptai și nu știam ! M-ai căutat și nu ți-am auzit apropierea.)

Ah ! tinerețe — omul nu o posedă decît un timp, iar restul vieții o recheamă.

(Plăcerea îmi bătea la ușă ; dorința îi răspundea în inima mea ; rămîneam în genunchi, fără să deschid.)

Apa care trece poate desigur să mai ude multe cîmpii ; multe buze își sting setea cu ea. Dar eu ce pot simți din ea ? Ce are ea pentru mine, afară de prospețimea care trece și frige după ce a trecut. Aparențe ale plăcerilor mele, vă veți scurge ca apa. Căci dacă

apa se reînnoiește, se reînnoiește ca să rămână proaspătă.

Inepuizabilă prospețime a râurilor, țîșnire nesfîrșită a pîraielor, voi nu sînteți ca picul de apă captivă în care mi-am cufundat mîinile și pe care am zvîrlit-o apoi pentru că nu mai era proaspătă. Apă captivă, ești ca înțelepciunea oamenilor. Înțelepciune a oamenilor, nu ai ineputabila prospețime a râurilor.

Insomnii

Așteptări. Așteptări ; friguri ; ore de tinerețe duse... o arzătoare sete pentru tot ce se cheamă păcat.

Un cîine urla dezolant la lună ;

O pisică părea un copilăș care scîncește ;

Orașul avea să guste în sfîrșit puțin calm, pentru ca, a doua zi, să-și găsească toate speranțele întinerite.

Îmi aduc aminte de orele petrecute cu picioarele goale pe lespezi ; îmi lipeam fruntea de fierul ud al balconului ; sub lună, carnea îmi strălucea ca un fruct bun de cules. Așteptări ! pentru oameni trecuți ca mine erați... fructe prea coapte ! V-am mușcat numai atunci cînd setea devenise prea chinuitoare și nu-i mai înduram arsura. Fructe trecute ! Mi-ați umplut gura de gust fad, otrăvit și mi-ați tulburat adînc sufletul. Fericit cel care, tînăr încă, a mușcat din carnea voastră încă tare și a supt, smochinelor, laptele vostru parfumat de dragoste, fără să mai aștepte... pentru ca după aceea, răcorit, să alerge pe drumuri, — unde ne vom încheia zilele chinuite.

(Desigur, am făcut ce-am putut ca să împiedic tocirea cumplită a sufletului meu ; dar numai prin tocirea simțurilor am putut să-l îndepărtez de Dumnezeu lui ; era cu gîndul la Dumnezeu toată noaptea și toată ziua ; se străduia să rostească rugăciuni grele ; se consuma de credință.)

Din care mormînt am evadat azi dimineată ? (— Păsările mării se scaldă, întinzîndu-și aripile.) Și icoana vieții, ah ! Natanael, e pentru mine : un fruct delicios pe buze mistuite de dorință.

Erau nopți în care nu puteam să adorm.

Erau așteptări lungi — adesea nu știam ce aștept în patul în care căutam zadarnic somnul, cu membrele obosite și încovoiate de dragoste. Și uneori căutam, dincolo de voluptatea cărnii, un fel de a doua voluptate, mai ascunsă.

...Setea mea sporea ceas de ceas, pe măsură ce beam. În sfîrșit a devenit atît de năpraznică, încît mi-a venit să plîng de dorință.

...Simțurile mi se tociseră pînă la transparentă și cînd am coborît dimineata spre oraș, azurul cerului m-a pătruns.

...Dinții îngrozitor de sterpeziți să jupoaie mereu pielea de pe buze — și parcă tociți la vîrfuri. Și tîmplele adîncite, ca supte dinăuntru. Mirosul câmpiilor de

ceapă înflorită m-ar fi făcut să vomit dintr-o nimica toată.

Insomnii

...Și se auzea în noapte un glas care țipa și plîngea. Ah ! plîngea, iată rodul acestor flori spurcate ; e dulce. De acum înainte am să-mi port pe drumuri plictiseala nedeslușită a dorinței mele. Camerele tale închise mă înăbușe iar paturile tale nu mă mai mulțumesc. — Nu mai căuta de acum înainte un țel nesfîrșitelor tale ră-tăcirii...

— Setea a devenit atît de năprasnică, încît am băut un pahar întreg din apa aceea pînă să bag de seamă, vai, cît e de scîrboasă.

...O, Sulamito ! ai fi fost pentru mine ca fructele coapte la umbră, în grădini strîmte, închise.

...Pătrundere voluptuoasă a trupurilor...

— Ah ! mi-am zis, toată omenirea se istovește între sete de somn și sete de voluptate. După înspăimîntătoarea încordare, concentrare arzătoare, apoi relaxarea cărnii, nu te mai gîndești decît să dormi — ah ! somn ! — ah ! dacă nu m-ar trezi o nouă zvîcnire de dorință.

Și omenirea întreagă se frămîntă ca un bolnav care se răsucește în pat ca să sufere mai puțin.

...Apoi, după cîteva săptămîni de muncă, veșnicii de odihnă.

...Ca și cum am putea păstra vreun veșmînt în moarte ! (Simplificare.) Și murim — ca cineva care se dezbracă și se culcă.

Menalc ! Menalc, mă gîndesc la tine !

Ziceam, da știu : Ce-mi pasă ? — aici-acolo — îmi va fi la fel de bine.

...Acum, acolo se lasă seara...

...O ! dacă timpul s-ar putea întoarce spre izvorul lui ! și dacă trecutul ar putea reveni ! Natanael, aș vrea să te duc spre ceasurile de dragoste din tinerețea mea, în care viața curgea în mine ca mierea. — Sufletul se va consola vreodată că a gustat atîta fericire ? Căci eram acolo, în aceste grădini, eu, nu un altul ; ascultam foșnetul trestiei ; miroseam florile ; priveam, atingeam un copil — și firește, fiecare altă primăvară e însoțită de fiecare din aceste jocuri — dar, ah ! cum aș redeveni cel care eram, acel *altul* ! (Acum pe acoperișurile din oraș plouă ; camera mea e singuratică.) Este ora la care turmele lui Iosif veneau acasă ; se întorceau de pe munte ; deșertul era auriu la asfințit ; liniștea serii... acum ; (acum).

Paris — Noapte de iunie

Athman, mă gîndesc la tine ; Biskra, mă gîndesc la palmierii tăi. Tugurt, la nisipurile tale. Oazelor, vîntul arid al deșertului mai clatină încă palmierii voștri foșnitori ? De căldură, rodii plesnite, lăsați să vă cadă bobîțele strepezicioase ?

Şetma, mi-aduc aminte de pîrîiaşele tale cu apă proaspătă şi de izvorul tău cald, lîngă care năduşeam. Ei Kantara ! punte de aur ; mi-aduc aminte de dimineţile tale de cîntec şi de serile tale de extaz. Zaguan, revăd smochinii şi oleandrii tăi ; Kairuan, nopalii tăi ; Susa, măslinii tăi. — Visez părăgînirea ta, Umaş, oraş dărăpănat, ziduri înconjurată de mlaştini — şi a ta, posac Droh ! bîntuit de vulturi, sat groaznic, aspră văgăună.

Şega de Sus, tot mai contempli deşertul ? — M'raye, îţi înmoui gingaşii tamarişi în ghiol ? — Megarino, te adăpi din plin cu apă sărată ? Temasino, tot te mai veştejeşti la soare ?

Mi-aduc aminte de o stîncă stearpă de lîngă Enfida, din care, primăvara, curgea miere ; alături era un puţ la care veneau să ia apă nişte femei foarte frumoase, aproape goale.

Tot mai eşti acolo şi acum, la lumina lunii, căsuţă a lui Athman, tot pe jumătate dărăpănată ? — În care mama ta ţesea, în care sora ta, nevasta lui Amhur, cînta sau spunea poveşti ; în care droaia de turturele se veselea gungurind în noapte, — lîngă apa cenuşie şi somnoroasă.

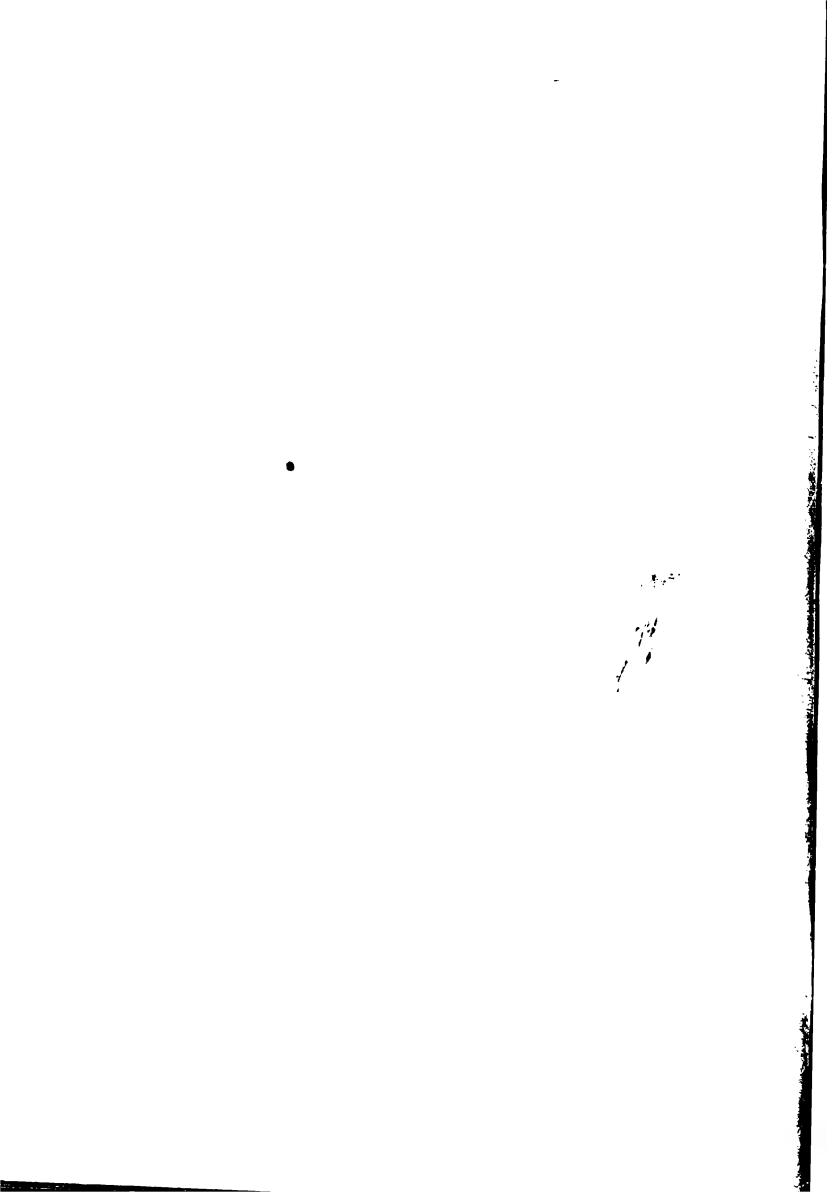
O, dorinţă ! cîte nopţi n-am putut să dorm, într-atîta mă cufundam într-un vis care îmi înlocuia somnul ! O ! dacă mai există pîcle seara, sunete de flaut sub palmieri, veşminte albe de-a lungul cărărilor, umbră blîndă alături de lumina arzătoare... am să mă duc !...

— Opaiț de pământ, cu ulei ! vîntul nopții îți chinuiește flăcăruia ; — fereastră : simplă gaură de cer ; noapte calmă pe acoperișuri ; luna.

Se aude, de-a lungul străzilor goale, cum uneori trece un omnibuz, o trăsură ; și departe de tot, cum fluieră trenurile care părăsesc orașul, cum gonesc trenurile — cum orașul cel mare așteaptă trezirea...

Umbra balconului pe pardoseala camerei, tremurul flăcării pe pagina albă a cărții. Respirație.

...Luna este acum ascunsă ; grădina din fața mea pare un bazin de verdeață... Sughiț ; buze strînse ; convingeri prea mari, neliniști ale gândirii. Ce-am să spun ? *lucruri adevărate*. — ALTCINEVA — însemnătatea vieții *sale* ; să-i vorbești...



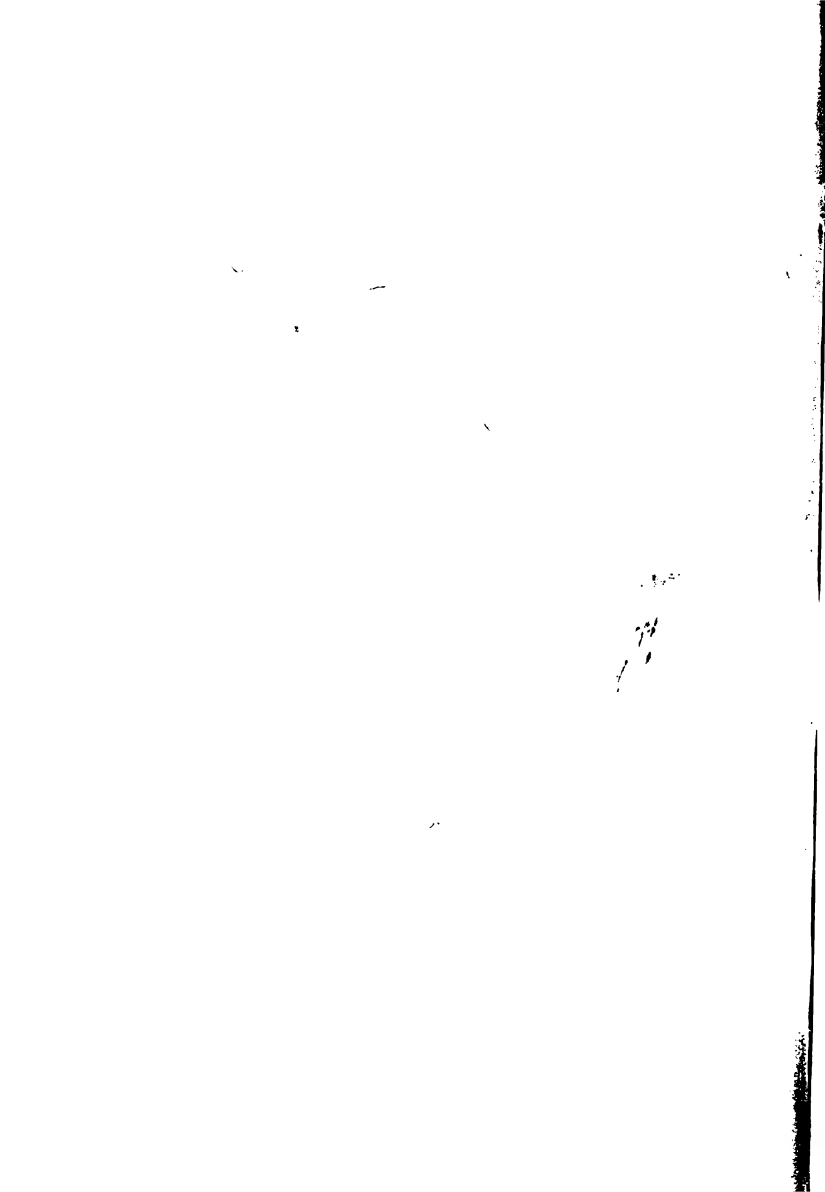
IMN

în chip de concluzie

lui M.A.G.

...Ea întoarce ochii spre stelele care se iveau. „Le cunosc toate numele, zise ea ; fiecare din ele are mai multe nume ; au însușiri diferite. Mersul lor, care ne pare molcom, este repede și le aprinde. Neliniștita lor fierbințeală este pricina iuțelii cursei lor, iar splendoarea lor este efectul acesteia. O voință intimă le mână și le călăuzește ; un zel deosebit le aprinde și le consumă ; de aceea sînt strălucitoare și frumoase.

Se țin una de alta, legate prin virtuți și forțe, așa fel încît una depinde de cealaltă și cealaltă depinde de toate. Drumul fiecăreia este trasat și fiecare își găsește drumul. N-ar putea să-l schimbe fără să le abată pe celelalte, fiecare drum fiind ocupat de fiecare dintre celelalte. Și fiecare își alege drumul pe care *a trebuit* să-l urmeze ; ce e necesar să facă, trebuie să și vrea, iar acest drum, care ne pare inevitabil, este pentru fiecare drumul preferat, fiecare avînd o voință desăvîrșită. O pasiune oarbă le călăuzește ; voința lor statornicește legi și noi depindem de ele ; nu putem să ne sustragem.“



INCHINARE

Natanael, azvîrle acum cartea mea. Lipsește-te de ea. Părăsește-mă ! Părăsește-mă ; acum tu mă stingherești ; mă reții ; dragostea pentru tine, pe care mi-am exagerat-o, mă ocupă prea mult. Sînt obosit să mă prefac că educ pe cineva. Cînd am spus că te vreau asemenea mie ? — Pentru că te deosebești de mine, de aceea te iubesc ; nu iubesc în tine decît ceea ce se deosebește de mine. Să educi ! — Pe cine altul să educ decît pe mine însumi ? Natanael, să-ți spun ? m-am tot educat neconținut. Voi continua. Nu mă prețuiesc decît în ceea ce aș putea să fac.

Natanael, azvîrle cartea mea ; să nu te mulțumească. Nu crede că adevărul tău ar putea fi găsit de vreun altul ; de asta să-ți fie rușine mai mult decît de orice. Dacă eu ți-aș căuta hrana, nu ți-ar fi foame s-o mănînci ; dacă eu ți-aș face patul, nu ți-ar fi somn să dormi în el.

Azvîrle cartea mea ; spune-ți că ea nu este decît una dintre cele o mie de atitudini posibile în fața vieții. Caută-ți-o pe a ta. Ceea ce un altul ar fi făcut

*la fel de bine ca tine, să nu faci. Ceea ce un altul ar
fi spus la fel de bine ca tine, să nu spui — să scrie la
fel de bine ca tine, să nu scrii. Nu te ataşa în sinea ta
decît de ceea ce simţi că nu există nicăieri în altă parte
decît în tine însuşi şi e creat de tine cu nerăbdare sau
cu răbdare, ah ! tu cea mai de neînlocuit dintre fiinţe.*

PREFAȚĂ

la ediția din 1927

S-a spus că acest manual de evadare, de eliberare, mă definește. Profit de prilejul retipăririi lui pentru a prezenta unor noi cititori câteva reflecții, care le vor îngădui să-i reducă însemnătatea, situându-l și motivându-l într-un mod mai precis.

1. FRUCTELE PĂMÎNTULUI este cartea, dacă nu a unui bolnav, cel puțin a unui convalescent, a unui tămăduit, a unuia care a suferit. În însuși lirismul ei se află excesul celui ce îmbrățișează viața ca pe un bun pe care era gata să-l piardă.

2. Scriam această carte într-un moment în care literatura duhnea violent a factice și a neaerisit ; într-un moment în care mi se părea că trebuie urgent s-o fac să simtă din nou pământul, să pun simplu, pe sol, un picior desculț.

În ce măsură leza ea gustul zilei, s-a văzut din în-succesu-i total. Nici un critic n-a vorbit despre ea. În zece ani, dacă s-au vândut cinci sute de exemplare.

3. Scriam această carte în clipa în care, prin căsătorie, îmi fixasem viața ; în clipa în care jertfeam de bună voie o libertate, pe care cartea mea, ca operă de artă, o revendica deîndată și mai mult. Scriind-o, eram — se înțelege — întru totul sincer ; la fel de sincer ca și în dezmințirea pe care i-o opunea inima mea.

4. Adaug că aveam de gînd să nu mă opresc la această carte. Stării de șovăială, de nestatornicie pe care o zugrăveam, îi fixam trăsăturile, așa cum le fixează un romancier pe cele ale unui erou care îi seamănă, dar pe care îl născoceste ; astăzi mi se pare chiar că le fixam nu fără să le fi desprins din mine, sau, dacă vreți, nu fără să mă desprind de ele.

5. Sînt judecat de obicei după această carte din tinerețe, ca și cum etica FRUCTELOR ar fi fost aceea a întregii mele vieți, ca și cum eu, cel dintîi, aș fi nesocotit sfatul pe care-l dau tînrului meu cititor : „AZVÎRLE CARTEA ȘI PĂRĂSEȘTE-MĂ“. Da, l-am părăsit numaidecît pe cel care eram cînd scriam FRUCTELE ; în așa măsură, încît, dacă-mi cercetez viața, trăsătura dominantă care mi se relevă, departe de a fi nestatornicia, este — dimpotrivă — fidelitatea. Acea, cred, extrem de rară fidelitate profundă a inimii și a minții. Dacă i-aș cunoaște pe cei care, înainte de moarte, ajung să-și vadă îndeplinit tot ceea ce dorișeră să îndeplinească, mi-aș lua locul alături de ei.

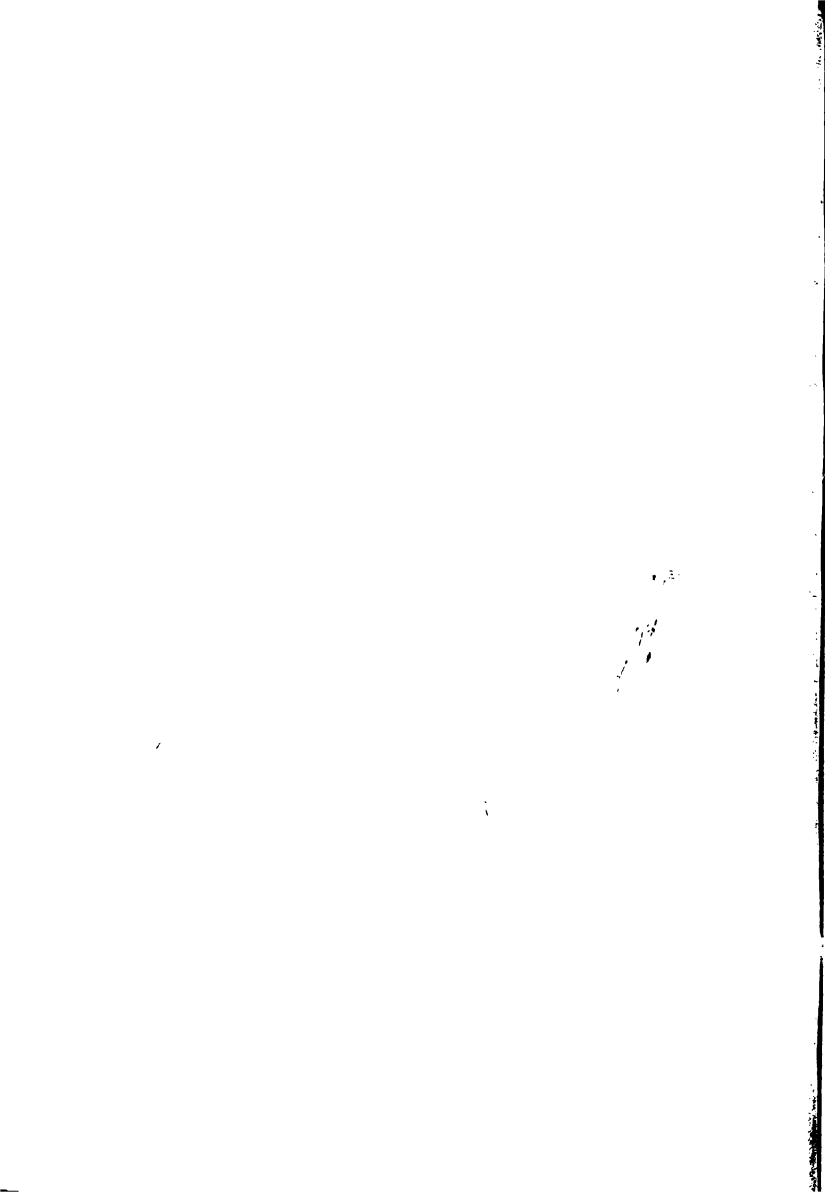
6. *Încă un cuvînt : Anumite persoane nu știu — sau nu vor — să vadă în această carte a mea decît o glorificare a 'dorinței și a instinctelor. Mi se pare că vederea lor e cam scurtă. Pentru mine, cînd redeschid cartea, văd tot mai mult în ea o apologie a renunțării. Asta am reținut din ea, părăsind tot restul și tocmai acestui lucru îi mai rămîn credincios. Pentru că lui i-am datorat, cum am să povestesc în cele ce urmează, faptul că m-am raliat mai tîrziu la învățătura Evangheliei ca să găsesc în uitarea de sine cea mai desăvîrșită înfăptuire de sine, cea mai înaltă exigență și cea mai nemărginită îngăduire la fericire.*

„Cartea mea să te învețe să te interesezi mai mult de tine decît de ea, apoi de tot restul mai mult decît de tine.“

Iată ce puteai citi chiar în prefața și în ultimele fraze ale FRUCTELOR. De ce mă silești să le repet ?

iulie 1926

NOILE FRUCTE



CARTEA 1-A

I

Tu, cel care vei veni cînd eu nu voi mai auzi zgomotele pămîntului și cînd buzele mele nu-i vor mai sorbi roua, — tu, cel care, mai tîrziu, mă vei citi, poate, — pentru tine scriu aceste pagini ; pentru că tu, poate, nu te miri destul că trăiești ; nu admiri cum s-ar cuveni acest miracol uimitor care e viața ta. Mi se pare uneori că tu ai să bei cu setea mea și că ceea ce te apropie de ființa pe care o dezmierzi, e chiar propria mea dorință.

(Mă minunez cînd văd în ce măsură dorința șovăie de îndată ce se preface în dragoste. Dragostea mea învâlăua atît de difuz și deodată întregul său corp, încît, dacă aș fi fost Jupiter m-aș fi prefăcut în nor, fără măcar să bag de seamă.)



*Adierile hoinare
Au dezmierdat fiecare floare.
Te ascult din toată inima, cînt
Al primei dimineți pe pămînt.*

*Beții matinale,
Raze născînde, petale,
Imbibate de licoare...*

*Cedează, fără împotrivire,
Sfatului plin de iubire
Și privește încrezător
Numai către viitor.*

*Iată cît e 'de mîngîietoare
Călduța mîngîiere a zilei,
Acum și inima cea mai temătoare
Se va abandona iubirii.*

*Desigur, toată firea ne-o dovedește,
că omul s-a născut pentru fericire.*

O bucurie împrăștiată scaldă pămîntul, iar pămîntul o degajă la semnalul soarelui, — așa cum face natura emoționată cînd elementul a început să prindă viață și, supus încă, scapă de rigoarea primară... Sînt complexități încîntătoare care se nasc din încîlceala legilor firii; anotimpuri; agitația mareelor; separarea, apoi reîntoarcerea în șiroaie a vaporilor; liniștita alternanță a zilelor; revenirile periodice ale vînturilor; tot ce începe să se însuflească e cumpănit de un ritm armonios. Totul se pregătește pentru organizarea bucuriei și iată că îndată prinde viață, palpita fără chibzuință în frunză, capătă un nume, se

divide și devine mireasmă în floare, savoare în fruct, conștiință și glas în pasăre. Așa încît revenirea, înghețarea, apoi dispariția vieții, imită ocolul apei, care se evaporă în rază, apoi se adună din nou în ploaie.

Orice animal nu e decît un mănunchi de bucurii.

Totul vrea să existe și tot ce există se bucură. E bucurie ceea ce numești fruct, cînd devine suculență, și cînd devine ciripit, pasăre.

Că omul s-a născut pentru fericire, desigur, toată natura ne-o dovedește. Sforțarea către voluptate face să încolțească planta, umple de miere stupul, iar inima omului de bunătate.



Porumbelul sălbatic care se bucură printre crengi. Ramurile care se leagănă în vînt. — Vîntul care înclină bărcile albe, — Pe marea sclipind printre crengi, — Valurile a căror creastă se înălbește, — Și rîsul, și azurul și lumina a toate aceste, — Surioară, sînt inima mea care se destăinuie, — Care-și destăinuie inimii tale fericirea.



Nu prea știu cine m-o fi adus pe lume. Mi s-a spus că Dumnezeu ; și dacă nu el, atunci cine ?

E adevărat că simt o bucurie atît de vie că exist, încît uneori mă îndoiesc dacă nu începusem să doresc a exista, încă de pe cînd nu existam.

Dar vom păstra pentru la iarnă 'discuția teologică, pentru că din pricina aceasta ai de ce să-ți faci mult sînge rău.

Tabula rasa. Am măturat totul. Gata ! Mă ridic, gol pe pămîntul virgin, în fața cerului care trebuie re-populat.

Eh ! Te recunosc, Foibos ! Peste gazonul plin de promoroacă îți împrăștii părul îmbelșugat. Vino cu arcul eliberator. Prin pleoapa mea închisă pătrunde sulița ta de aur, atinge umbra ; el triumfă, iar monstrul dinăuntru e învins. Adu-i cărnii mele căldura și ardoarea, buzei mele setea și inimii mele uimirea. Dintre toate scările de mătase pe care le arunci din zenit spre pămînt, o voi apuca pe cea mai fermecătoare. Nu mă mai sprijin pe pămînt ; mă legăn la marginea unei raze.

O, tu copil iubit ! Vreau să te trag după mine în fuga mea. Apucă degrabă raza ; uite astrul ! Azvîrle ce e de prisos ! Nu lăsa nici greutatea celui mai puțin apăsător trecut să te robească.



Nu mai aștepta ! Nu mai aștepta ! O, drum stăvilat ! trec mai departe. E rîndul meu. Raza mi-a făcut semn ; dorința mea mi-e cea mai sigură călăuză și sînt îndrăgostit de totul, în dimineața asta.

O mie de fire luminoase se încrucișează și vin să mi se înnoade pe inimă. Dintr-o mie de senzații plătînde,

îmi Țes un veșmînt fermecat. Zeul îmi rîde printr-însul,
iar eu îi zîmbesc zeului. Cine a spus că marele Pan a
murit ? L-am văzut prin aburul suflării mele. Spre el
mi se întindeau buzele. Nu era oare el, cel pe care
l-am auzit șoptind azi dimineată : Ce mai aștepti ?

Dau de o parte, cu mintea și cu mîna, toate vălurile,
pînă nu mai am în fața mea nimic altceva decît stră-
lucire și goliciune.

★

Primăvară nepăsătoare,
Te implor, fii iertătoare.

Ție, languros toropit,
Inima ți-o dau, fericit.

Nehotărîrea gîndului,
Plutește în voia vîntului.

Șuvoaie delicate de miere
Mă-nvăluie, mă pătrund !
Să nu vad, să n-aud nimica
Decît în somnul profund.

Văd prea bine printre pleoape :
Strălucirea ta e-aproape.

Soare ! în dezmierdarea ta,
Iartă lenevia mea...

Soarbe, Soare-ndurător,
Inima-mi făr-ajutor.

Ca un nou Adam, azi botez tot ce mă înconjoară.
Rîul acesta, e setea mea ; umbra aceasta pastorală, e
somnul meu ; copilul acesta gol, e dorința mea. Prin
cîntecul păsării, dragostea mea prinde glas. Inima mea
frează în acest stup de albine. Orizont mișcător, fii
hotarul meu ; sub raza înclinată, te depărtezi și mai
mult și te ștergi, te albăstrești ca o ceață.

Dragoste și gîndire, aci e confluența subtilă.

Pagina albă sclipește în fața mea.

Și precum Dumnezeu se face om, tot așa gîndirea
mea urmează să se supună legilor ritmului.

Imagine a fericirii mele desăvîrșite, etalez aici, ca
pictor re-creator, culoarea cea mai fremătătoare și cea
mai vie.

N-am să mai prind cuvintele decît de aripi. Tu ești,
porumbelul bucuriei mele ? Ah ! nu-ți lua încă zborul
spre cer. Stai ; aici ; odihnește-te.

Sînt culcat pe pămînt. Lîngă mine e creanga, în-
cărcată de fructe sclipitoare ; se încovoae pînă în
iarbă ; atinge iarba ; atinge și mîngîie cel mai gingaș
spic de gazon. Greutatea unui ciripit o leagănă.

Scriu pentru ca, mai tîrziu, un adolescent, asemenea
celui care eram la șaisprezece ani, dar mai liber, mai

implinit, să găsească aici răspuns la palpitanta lui întrebare. Dar care îi va fi întrebarea ?

Nu prea sînt în contact cu epoca, iar jocurile contemporanilor mei nu m-au distrat niciodată prea mult. Mă aplec peste prezent. Trec dincolo de el. Presimt o vreme în care nu vom mai înțelege decît anevoie ceea ce ni se pare azi vital.

Visez armonii noi. O artă a cuvintelor, mai subtilă și mai sinceră ; fără retorică ; și care nu caută să dovedească nimic.

Ah ! cine îmi va elibera spiritul de grelele lanțuri ale logicii ? Cea mai sinceră emoție a mea, de îndată ce-o exprim, e falsificată.



Viata poate fi mai frumoasă decît admit oamenii. Înțelepciunea nu e în rațiune, ci în dragoste. Ah ! am trăit prea prudent pînă azi. Trebuie să nu ai legi pentru a asculta legea nouă. O, eliberare ! O, libertate ! Pînă unde mi se poate întinde dorința, acolo am să mă duc. O, tu, pe care te iubesc, vino cu mine ; pînă acolo am să te duc ; iar tu, să poți și mai departe.

INTILNIRI

Ne amuzam, cît era ziua de lungă, să săvîrșim diferitele acte ale vieții noastre ca un dans, în felul gimnaștilor perfecți, al căror țel ar fi să nu facă nimic nearmonios și neritmat. Pe un ritm studiat, Marc se ducea după apă la pompă, pompa și ridica găleata.

Cunoşteam toate mişcările de care era nevoie pentru a aduce un ulcior din pivniţă, pentru a-l destupa, pentru a-l bea ; le descompusesem. Ciocneam paharele în cadenţă. Născocisem de asemenea paşi pentru a face faţă în împrejurările grele ale vieţii ; alţii pentru a sublinia tulburări intime ; alţii pentru a le ascunde. Aveam pasul condoleanţelor şi cel al felicitărilor. Aveam şi rigodonul speranţei nebuneşti şi menuetul năzuinţelor îndreptăţite. Aveam şi, ca în baleturile celebre, pasul harţei, pasul certei şi cel al împăcării. Excelam în mişcările de ansamblu ; dar pasul amicului desăvârşit se dansa de unul singur. Cel mai amuzant din câţi născociserăm era cel al coborîrii spre scăldat, împreună, de-a lungul mării pajişti : era o mişcare foarte repede, căci voiam să ajungem năduşiţi ; se executa prin salturi, iar panta cîmpiei ne înlesnea sărituri uriaşe, cu o mîină întinsă înainte, cum fac cei care aleargă după tramvai, iar cu cealaltă susţinînd halatul fluturînd care ne acoperea ; ajungeam la apă gîfîind şi ne afundam îndată, rîzînd în hohote şi recitînd din Mallarmé.

Dar toate acestea — veţi spune, — cît ar fi de lirice, păcătuiau întrucîtva prin nenaturaleţe. Ah ! uitasem : mai aveam şi topăiala subită a spontaneităţii.



Din ziua cînd am izbutit să mă conving că n-am nevoie să fiu fericit, a început să sălăşluiască în mine fericirea ; da, din ziua în care m-am convins că n-am

nevoie de nimic pentru a fi fericit. Părea, după ce dădusem lovitura de târnăcop egoismului, că făcusem să-mi țîșnească îndată din inimă un asemenea belșug de bucurie, încît aş fi putut să-i adăp cu ea pe toți ceilalți. Am înțeles că cea mai bună învățătură este exemplul. Mi-am luat asupra-mi fericirea ca pe o vocație.

Ei da ! — m-am gîndit atunci, dacă sufletul trebuie să dispară odată cu trupul, înfăptuiește-ți cît mai grabnic bucuria. Dacă e cumva nemuritor, n-ai să ai oare la dispoziție veșnicia ca să te ocupi de ceea ce nu poate prezenta interes pentru simțurile tale ? Acest ținut frumos pe care îl străbați, ai să-l disprețuiești, ai să te refuzi ispitelor lui, din pricină că îți vor fi curînd răpite ? Cu cît îl străbați mai repede, cu atît mai lacomă să-ți fie privirea ; cu cît mai pripită ți-e fuga, cu atît mai subită să-ți fie îmbrățișarea ! Pentru ce, amant de o clipă, aş săruta mai puțin drăgăstos ceea ce știu că nu voi putea reține ? Suflet nestatornic, grăbește-te ! Află că floarea cea mai frumoasă este totodată cea dintîi veștejită. Soarbe repede din parfumul ei. Imortela nu are miros.

Suflet vesel din fire, nu te mai teme de nimic, decît de ceea ce ar putea întuneca limpezimea cîntului tău.

Dar am înțeles acum că, permanent în tot ce se petrece, Dumnezeu nu sălășluiește în obiect, ci în dragoste, și știu acum să gust liniștita veșnicie în clipă.

*Nu căuta să atingi un stadiu de voioșie în care să
nu te poți menține.*

*Tandă uimire mă surprinde !
Imaterialul
Sînt departe de a-l pretinde.*

*Dar te iubesc, azur nepătat...
Ca Ariel de ușor, dacă rămîn agățat
De vreun colț de cer, mor !*

*Mă gîndesc
Că nimic nu e mai substanțial :
Să te-ascult ; să te-nțeleg.*

*Ca să gust această miere
Nu mai vreau să zăbovesc.*

*În felul celui ce, în dimineața asta, face cu penița
sa, pe care o știe cam prea încărcată cu cerneală, o
ghirlandă de cuvinte, de teama unei pete.*

II

Recunoștința inimii mele mă face să-l născocesc pe Dumnezeu în fiecare zi. De cînd mă trezesc mă mir că exist și mă minunez fără încetare. De ce alinarea unei dureri aduce mai puțină bucurie decît pricinuirește mîhnirea stingerea unei bucurii? Pentru că la necaz te gîndești la fericirea de care el te lipsește, în timp ce, cînd ești fericit nu ți se întîmplă să te gîndești la durerile de care ești crușat ; pentru că ți se pare firesc să fii fericit.

O cantitate de fericire se cuvine fiecărei ființe, după cît suportă simțurile și inima sa. De oricît de puțină sînt lipsit, sînt furat. Nu știu dacă ceream viața, înainte de a exista ; dar acum, cînd trăiesc, totul mi se cuvine. Dar recunoștința e atît de plăcută și atît îmi este de necesar să iubesc, încît cea mai ușoară dez-mierdare a aerului îmi trezește în inimă o mulțumire. Nevoia de recunoștință mă învață să fac din tot ce mi se întîmplă, fericire.

Frica de a ne poticni ne înțepenește mintea pe panta logicii. Există logica și ceea ce îi lipsește logicii. (Ilogismul mă irită, dar excesul de logică mă istovește.) Există cei care raționează și există cei care-i lasă pe ceilalți să aibă dreptate. (Dacă mintea mea găsește că inima nu are dreptul să bată, îi dau eu dreptate.) Există cei care se lipsesc să trăiască și cei care se lipsesc să aibă dreptate. Greșeala de logică mă face să devin conștient de mine. O, gândul meu cel mai drag și mai voios ! la ce bun să mai caut să-ți legitimez originea ? N-am citit oare azi dimineață în Plutarc că, la început, Romulus și Tezeu, acești doi mari ctitori de orașe, au trecut drept fii de zei fiindcă s-au născut „în taină și dintr-o unire clandestină“ ?

Iată-mă absolut constrâns de trecutul meu. Nici un gest de azi, care să nu fie determinat de ceea ce eram ieri. Dar cel care sînt în clipa de față, neprevăzut, repetabil, de neînlocuit, evadează...

Ah ! să pot scăpa de mine însumi ! Aș sări peste constrîngerea la care m-a supus respectul de mine. Nara îmi e deschisă vînturilor. Ah ! să ridic ancora ; pentru cea mai cutezătoare aventură... Și asta să nu aibă urmări pentru mine.

Mintea mi se agață de vîcest cuvînt : consecință. Consecința faptelor noastre ; consecință față de tine însuși. Să nu mai aștept din parte-mi decît o conti-

inuare ? Consecință ; compromitere ; drum trasat dinainte. Vreau să nu mai umblu, ci să sar ; cu o lovitură de picior să-mi înlătur, să-mi reneg trecutul ; să nu mai am făgăduieli de ținut ; am făcut prea multe ! Viitor, te-aș dori necredincios !

Ce vînt de mare sau de munte îți va răpi elanul, gînd ul meu ? Pasăre albastră, fremătînd și bătînd din aripi, tu rămîi pe acest vîrf de stîncă abruptă ; deși înaintezi cît te poate duce prezentul, ai început să te repezi, și cu tot elanul evadezi în viitor.

O, neliniști noi ! Întrebări încă nepuse !... Chinul meu de ieri m-a obosit ; am stors din el toată amărăciunea ; nu mai cred în el ; și mă plec peste genunea viitorului fără amețeală. Vînturi ale abisului, duceți-mă !

III

În abnegație se desăvârșește orice afirmație. Tot ce ai acceptat cu resemnare va prinde viață. Tot ce cauți să se afirme, se neagă ; tot ce nu cauți asta, se afirmă. Posesiunea desăvârșită nu se dovedește decît prin dăruire. Tot ce nu știi să dai, te subjugă.

Fără jertfă nu există înviere. Nimic nu se desăvârșește decît prin dăruire. Ceea ce pretinzi că ocrotești în tine, se atrofiază.

După ce cunoști că poama e coaptă ? — După faptul că părăsește creanga. Totul se coace pentru dăruire și se desăvârșește în dăruire.

O, fruct plin de savoare, învăluit de voluptate, știu că trebuie să renunți să exiști, ca să încolțești. Atunci să moară ! să moară dulceața din tine. Această îmbelșugată carne cu gust fin și zaharat să moară ! căci aparține pămîntului. Să moară, pentru ca tu să trăiești. Știu că „dacă fructul nu moare, rămîne singur“.

Ah, Doamne ! fă-mă să nu aștept moartea ca să mor.

Prin renunțare se desăvârșește orice virtute. Spre încolțire tinde extrema succulență a fructului.

Adevărata elocvență renunță la elocvență ; individul nu se afirmă niciodată mai mult decât atunci când se uită pe sine. Cine se gîndește la sine se împiedică. Nu admir niciodată frumusețea mai mult ca atunci când nu mai știe că e frumoasă. Linia cea mai emoționantă e totodată și cea mai cuminte. Renunțînd la dumnezeire, Christos devine cu adevărat Dumnezeu. Și reciproc, renunțînd la sine în Christos, Dumnezeu se creează.



INTILNIRI

Lui Jean-Paul Allégret

I

În ziua aceea, plimbîndu-ne la întîmplare prin oraș, după cheful nostru, am întîlnit pe strada Senei, — îți aduci aminte ? — un sărman negru, pe care l-am contemplat îndelung. Era în dreptul vitrinei librăriei Fischbacher. Spun asta, deoarece, încercînd să fie liric, omul ajunge cîteodată să nu mai fie precis de loc. Și, ca pretext pentru a ne opri, ne-am făcut că ne uităm la vitrină ; dar noi, pe el, pe negru îl priveam. Era cu siguranță sărac și lucrul acesta apărea cu atît mai clar cu cît încerca să pară mai puțin ; căci era un negru foarte grijuliu de demnitatea lui. Avea pe

cap un joben și purta o redingotă corectă ; dar jobenul semăna cu cele de circ, iar redingota era îngrozitor de roasă ; avea albituri, desigur, dar care nu păreau albe decât pe un negru ; mizeria i se vedea mai ales după ghețele scîlciate. Mergea cu pași foarte mărunți, ca un om care nu mai are țintă și care peste puțin timp nu va mai putea să înainteze ; și la fiecare patru pași se oprea, își ridica burlanul de pe cap și-și făcea vînt cu el, cu toate că era frig, scotea din buzunar un fular jegos și-și tampona fruntea, apoi îl vîra la loc ; avea o frunte mare, descoperită, sub o claie de păr argintiu ; privirea îi era pierdută, ca a celor care nu mai așteaptă nimic de la viață și părea că nu vede trecătorii pe care îi întâlnea ; dar, cînd aceștia se opreau să-l privească, se acoperea repede, cu demnitate, și pornea din nou. Desigur, făcuse o vizită cuiva, de la care aștepta ceva ce i se refuzase. Avea aerul celor fără speranță. Părea un muritor de foame, care preferă să moară decât să consimtă să cerșească.

Cu siguranță, vroia să arate și să-și dovedească sieși că pentru a consimți să se umilească, nu e de ajuns să fii negru. Ah ! aș fi vrut să mă iau după el, să știu unde se duce ; dar nu se ducea nicăieri. Ah ! aș fi vrut să intru în vorbă cu el, dar nu știam cum să procedez ca să nu-i jignesc susceptibilitatea. Și, apoi, nu știam în ce măsură te interesează pe tine, care mă însoțeai atunci, tot ce ține de viață și tot ce e viu.

...Ah ! totuși ar fi trebuit să intru în vorbă cu el.

Apoi, chiar în aceeași zi, ceva mai târziu, înapoiindu-ne cu metroul, am văzut un omuleț foarte simpatic, care ducea un borcan cu pești. Borcanul era înfășurat în stofă, și stofa avea o deschizătură într-o parte, prin care se putea vedea ; și totul era învelit în hîrtie. Nu înțelesesem de la început ce este, iar omul ferea obiectul cu atîta grijă încît l-am întrebat rîzînd :

— E o bombă ?

Atunci mă atrase lîngă lumină și-mi spuse misterios :

— Sînt pești.

Și numaidecît, căci era din fire amabil și simțea că nu așteptam decît să stăm de vorbă, zise :

— Îi acopăr ca să nu atrag atenția ; dar dacă vă plac lucrurile frumoase (și dumneavoastră sînteți cu siguranță artist) am să vi-i arăt.

Și, dezvelind borcanul cu grijă, cu gesturi de mamă care schimbă scutecele unui sugar, continuă :

— Asta mi-e negustoria ; sînt crescător de pești. Uitați-vă ! cei micuți sînt zece franci bucata. Sînt foarte mici ; dar nici nu vă închipuiți ce rari sînt. Și frumoși ! priviți-i numai, cînd cade pe ei o rază. Iată ! Ba verde, ba albastru, ba trandafiriu ; nu au o culoare a lor, dar le împrumută pe toate.

În apa din borcan nu erau decît o duzină de ace sprintene, care, rînd pe rînd, trecînd prin fața deschizăturii din stofă, parcă se smălțuiau.

— Și îi crești dumneata ?

— Cresc încă mulți alții ! Dar pe ceilalți nu-i plimb. Sînt prea gingași. Gîndiți-vă ! Am unii care mă costă

cîte cincizeci, cîte şaizeci de franci bucata. Lumea vine să-i vadă la mine şi nu-i scot din casă decît vînduţi. Săptămîna trecută un amator bogat mi-a cumpărat unul de o sută douăzeci ; era un ciprin din China ; avea trei cozi, ca un paşă... Dacă sînt greu de crescut ? Desigur ! Sînt mofturoşi la mîncare şi se îmbolnăvesc mereu de ficat. O dată pe săptămîna trebuie să-i pun în apă de Vichy. Revin scump. Altminteri, se înmulţesc ca iepurii. Sînteţi amator, domnule ? Ar trebui să treceţi pe la mine.

Acum i-am pierdut adresa. Ah ! Îmi pare rău că nu m-am dus.

III

Trebuie să porneşti de la premisa, — mi-a spus el, — că cele mai însemnate invenţii rămîn încă de descoperit. Ele vor fi doar scoaterea la lumină a unei constatări dintre cele mai simple, căci toate tainele naturii zac la vedere şi ne izbesc privirile în fiecare zi, fără să le dăm atenţie. Popoarelor le va fi milă de noi mai tîrziu, cînd vor fi profitat de lumina şi de căldura soarelui, milă de noi, care ne extragem atît de anevoie iluminatul şi combustibilul din măruntaiele pămîntului şi care irosim cărbunii fără să ne pese de generaţiile viitoare. Cînd se va învăţa oare omul, econom priceput, să capteze, să canalizeze, pe toate punctele de arşiţă ale globului, căldura intempestivă sau de prisos ? Vom ajunge la asta ! Vom ajunge la asta, — continuă el sentenţios. Vom ajunge la asta

cînd globul va începe să se răcească, pentru că tot atunci va începe și lipsa de cărbuni.

— Dar, i-am spus, pentru a-l abate de la meditația posacă în care vedeam că va recădea curînd, vorbești cu prea multă sagacitate ca să nu fii chiar dumneata inventator !

— Cei mai mari, reluă el numaidecît, nu sînt, domnule, cei mai cunoscuți. Ce este un Pasteur, vă rog, ce este un Lavoisier, un Pușkin, pe lîngă inventatorul roții, al acului, al titirezului sau pe lîngă cel care a observat primul că cercul pe care copilul îl rostogolește înaintea lui se ține drept ? Să știi să vezi, asta e totul. Dar noi trăim fără să privim. Așa, de pildă : ce minunată invenție e buzunarul ! Ei bine ! v-ați gîndit la el ? Și totuși o lume întreagă se servește de buzunare. Să știți de la mine : e de ajuns să observați. Ah ! iată ! feriți-vă de cel care a intrat adineauri, zise el, schimbînd brusc tonul și trăgîndu-mă de o parte, de mîneacă. E un caraghios bătrîn, care n-a descoperit niciodată nimic, dar care vrea să-i jefuiască pe alții. Să nu spuneți nici o vorbă în fața lui, vă rog (era prietenul meu C., medicul șef al ospiciului). Uitați-vă cum îl interoghează pe bietul preot ; căci, deși îmbrăcat civil, gentlemanul de colo e preot. Un mare inventator, și el. E plicticos că nu ne putem înțelege, cred că am fi putut face împreună lucruri mărețe ; cînd îi vorbesc, îmi răspunde parcă chinezește. De altfel, de cîtăva vreme mă ocolește. O să vă duceți la el numaidecît, după ce o să-l lase în pace caraghiosul cel bătrîn. O să vedeți : știe lucruri ciudate ; și dacă

nu i-ar lipsi legătura între idei... Uitați, acum e singur. Duceți-vă.

— Nu înainte de a-mi spune ce ați inventat.

— Vreți să știți ?

Se aplecă mai întâi spre mine, apoi își trase brusc trunchiul înapoi și, cu voce joasă, cu un ton de o gravitate ciudată, îmi zise :

— Eu sînt inventatorul nasturelui.

Prietenul meu C. plecase, așa încît m-am întors spre banca pe care stătea „gentleman“-ul, cu coatele pe genunchi și cu fruntea între mîini.

— Nu v-am mai întîlnit undeva ? i-am zis ca introducere.

— Și mie mi se pare, făcu el, după ce mă măsură din ochi. Dar ia aduceți-mi aminte : nu vorbești dv. adineauri cu bietul ambasador ? Da, cel care acum se plimbă singur și care urmează să ne întoarcă spatele... Cum îi merge ? Eram prieteni buni pe vremuri ; dar e gelos din fire. Nu mai poate să mă sufere de cînd a înțeles că nu se poate lipsi de mine.

— Cum vă explicați asta ? mi-am luat eu inima în dinți.

— Aveți să pricepeți numaidecît, stimată domn. A inventat nasturele ; trebuie să vă fi spus. Dar eu am inventat butoniera.

— Va să zică, v-ați certat ?

— Nu se putea altfel.

IV

Nu găsesc chiar opreliști și interziceri în litera Evangheliei. Dar se pune chestiunea să-l contempli pe Dumnezeu din cel mai limpede punct de vedere cu putință și simt că fiecare obiect de pe acest pământ, pe care îl rîvnesc, devine opac numai prin faptul că-l rîvnesc și că lumea întreagă își pierde îndată transparența, sau că privirea mea își pierde limpezimea, așa încît Dumnezeu încetează de a fi apropiat sufletului meu și, părăsindu-l pe Creator pentru creatură, sufletul meu încetează de a trăi în veșnicie și pierde împărăția lui Dumnezeu.

*

Mă întorc spre tine, Doamne Isuse, ca spre Dumnezeu a cărui formă vie ești. M-am saturat să-mi tot mint inima. Pe tine te regăsesc pretutindeni, atunci cînd credeam că fug de tine, prieten divin al copilăriei mele. Sînt convins că nu există altceva în afară de tine cu care inima mea exigentă să se mulțumească.

*Numai demonul din mine tăgăduiește că învățătura
ta e desăvârșită și pot renunța la tot, afară de tine,
pentru că, în renunțarea la tot, te regăsesc.*

*Prag al tinereții adevărate,
Poarta rainului,
Sufletul mi-l tulbură iar bucuria...
Doamne ! sporește-mi beția.*

*Spațiul, care-mi îndepărtează de Tine
Sufletul nefericit, netezește-l,
Căci neîncetat se gîndește la Tine...
Extazul meu, Doamne, sporește-l.*

*Cum urma picioarelor goale-n nisipul arid se imprimă,
Naiva mea poemă nu eludează o rimă.*

*Beat de indiferență, de tot ce a fost și-am uitat,
Pe marea cu val în cadență, mi-e sufletul legănat.*

*Cînd crîngul întreg înflorește
Bătrînul stejar ocrotește
Un mare popor
Cîntător,
Ce-n crengile lui cuibărește.*

*Se-agită frunzișul, surîde natura ; e-aici un miracol
divin ;*

*Azi am gustat o licoare
Mai tare
Ca cel mai bun vin.*

*Lumină,
Divină,
Străpunge închisele-mi pleoape.
Al tău adevăr, udînc m-a rănit,
Stăpîne slăvit !*



INTILNIRI

Era la Florența, într-o zi de sărbătoare. Ce sărbătoare ? Nu mai știu. De la fereastra mea, care dădea pe un chei al râului Arno, între Ponte Santa Trinità și Ponte Vecchio, contemplem mulțimea, simțind dorința de a mă amesteca în ea, pe seară, cînd va fi devenit mai ferventă. Și, în timp ce mă uitam în susul apei, aud zgomot de oameni care aleargă și, pe Ponte Vecchio, în locul unde decorul caselor care mărginesc partea de sus a podului se întrerupe lăsînd în mijlocul lui un spațiu liber, am văzut lume înghesuindu-se, aplecîndu-se peste parapet, brațe întinzîndu-se și mîini arătînd către apa mîloasă a fluviului, un mic obiect dus de curent care plutea, dispărea într-un vârtej, reapărea. Am coborît. Trecătorii pe care i-am întrebat mi-au spus că o fetiță căzuse în râu ; fusta, umflată de apă, o ținuse cîtva timp la suprafață ; acum dispăruse. Niște bărci se desprinsesă de mal ; pînă seara, oameni echipați cu prăjini de acostare, cercetară apa fluviului, în zadar.

Cum așa ? În acea mulțime densă, nimeni nu fusese în stare să vadă fetița ? S-o oprească ?... Am ajuns pe

Ponte Vecchio. Chiar în locul în care tocmai se aruncase copila, un băiat de vreo cincisprezece ani răspundea la întrebările trecătorilor. Povestea că văzuse fetița încăleciînd iute balustrada ; se repezise, o putuse apuca de braț și, cîtva timp, o ținuse deasupra golului ; mulțimea în spatele lui trecea fără să bănuiască nimic ; vroise să strige după ajutor, pentru că el singur nu avea putere s-o readucă pe copilă pe pod ; dar atunci ea îi spusese : „Nu, dă-mi drumul“ cu o voce atît de plîngătoare, încît pînă la urmă o lăsase să cadă. Suspina cînd povestea asta.

(El însuși era unul dintre acei bieți copii care ar fi, poate, mai puțin nefericiți, fără familie. Era îmbrăcat în zdrențe. Și-mi închipuiam că, în clipa în care ținea de braț fetița și încerca s-o sustragă morții, o fi fost, simțindu-i și împărtășindu-i deznădejdea, cuprins de o dragoste deznădăjduită ca și ea și care le deschidea cerul la amîndoi. Îi dăduse drumul de milă. „Prego... lasciatemi.“)

Fu întrebat dacă o cunoștea ; da' de unde, o văzuse pentru prima oară ; nimeni nu știa cine este și toate anchetele făcute în zilele următoare fură zadarnice. Corpul fu găsit. Era al unei fetițe de paisprezece ani ; foarte slabă și acoperită de haine mizere. Ce n-aș fi dat să știu mai multe ! dacă tatăl ei avea o țiitoare, sau maică-sa un ibovnic și care anume sprijin al vieții se prăbușise deodată în fața ei ?

— *Dar la ce bun această povestire, mă întrebă Natanael, într-o carte pe care o închini bucuriei ?*

— Această povestire vaș fi vrut-o în termeni încă și mai simpli. În adevăr, nu-mi trebuie fericirea care își ia avînt dintr-o nenorocire. N-am ce face cu o bogăție care îl păgubește pe altul. Dacă veșmîntul meu despoaie pe cineva, am să umblu în pielea goală. Ah ! ții masă întinsă, Doamne Isuse ! — iar ceea ce face frumusețea acestui ospăț al împărăției tale, este faptul că toți sînt poștiți.



Există pe pămînt asemenea imensități de mizerie, de jale, de strîmtoare și de groază, încît omul fericit nu se poate gîndi la toate acestea fără să se rușineze de fericirea lui. Și totuși nu poate face nimic pentru fericirea altuia, acela care nu știe să fie fericit el însuși. Simt în mine obligația imperioasă de a fi fericit. Dar mi se pare vrednică de dispreț orice fericire care nu se obține decît pe seama altuia și prin posesiuni de care îl lipsești. Un pas în plus și abordăm tragică problemă socială. Toate argumentele rațiunii mele nu mă vor reține pe panta comunismului.¹ Și ceea ce mi se pare a fi o eroare, este să ceri celui care are, să-și împartă bunurile sale ; căci e o himeră să aștepti, din partea celui care are, o renunțare voluntară la niște bunuri de care sufletul lui rămîne atașat. Cît despre mine, am început să urăsc orice posesiune exclusivă ;

¹ Pe această pantă, care îmi pare un urcuș, rațiunea mi-a ajuns din urmă inima. Dar ce tot vorbesc ? Rațiunea azi o precede. Și dacă uneori sufăr văzînd că anumiți comuniști nu sînt decît niște teoreticieni, la fel de gravă mi se pare astăzi cealaltă eroare, care ține să facă din comunism o chestiune de sentiment (martie 1935).

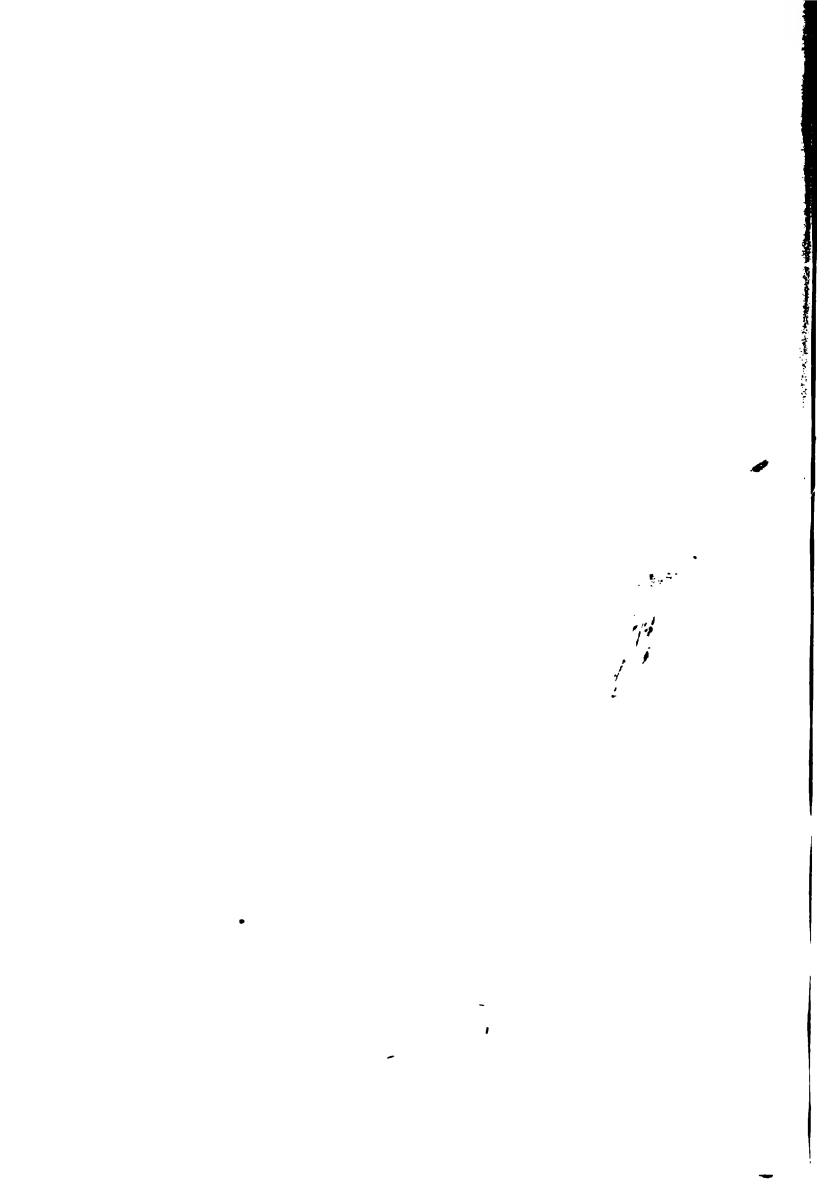
din dăruire mi-e făcută fericirea, iar moartea nu-mi va răpi mare lucru. Mai mult ca de orice altceva, mă va lipsi de bunurile răzlețe, firești, care scapă posesiei mele și sînt comune tuturor ; cu ele, mai cu seamă, m-am îmbătat. Cît despre rest, prefer mîncarea de han mesei celei mai îmbelșugate, grădina publică celui mai frumos parc împrejmuit cu ziduri, cartea pe care nu preget s-o iau cu mine la plimbare, ediției celei mai rare, — și, dacă aș fi nevoit să contemp lu singur o operă de artă, cu cît ar fi ea mai frumoasă, cu atît mai mult tristețea mi-ar întrece bucuria.

Fericirea mea este s-o sporesc pe a celorlalți. Am nevoie de fericirea tuturor pentru a fi fericit.

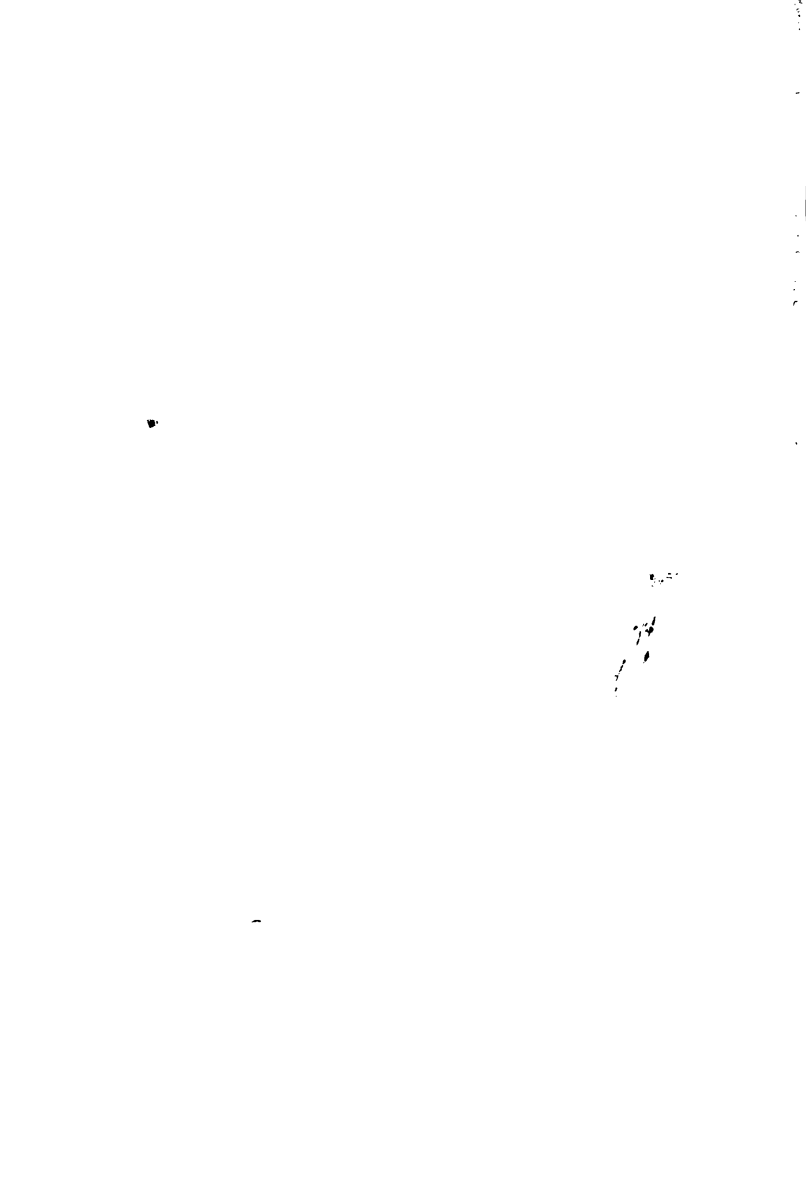
Admiram, n-am ostenit să admir în Evanghelie un efort supraomenesc spre bucurie. Primul cuvînt care ne vine de la Christos este „Fericiti...“. Prima sa minune, prefacerea apei în vin. (Adevăratul creștin este cel pentru care e de ajuns și apa chioară ca să-l îmbete. În el se repetă minunea de la Cana.) A fost nevoie de groaznică interpretare a oamenilor, pentru a baza pe Evanghelie un cult, o sanctificare a tristeții și a durerii. Pentru că Isus a zis : „Veniți la mine toți trudiții și împovărații și vă voi alina“, s-a crezut că trebuie să te canonești și să te împovărezi ca să mergi către el ; iar din alinarea pe care el o aduce, s-au făcut „indulgențe“.

De mult mi s-a părut că bucuria e mai rară, mai dificilă și mai frumoasă decît tristețea. Și cînd am făcut această descoperire, cea mai importantă, fără îndoială, din cîte se pot face în timpul acestei vieți, bucuria a devenit pentru mine nu numai (ceea ce era) o nevoie firească, — ci o obligație morală. Mi s-a părut că cel mai bun și mai sigur mijloc de a răspîndi în jurul tău fericirea e de a da tu însuși imaginea ei și m-am hotărît să fiu fericit.

Scrisesem : „Cel care e fericit și care gîndește, acela va fi numit cu adevărat puternic“, — pentru că, ce-mi pasă de o fericire clădită pe neștiință ? Primul cuvînt al lui Christos cuprinde însăși tristețea în bucurie : „Fericiți cei ce plîng“. Și înțelege foarte rău acest cuvînt, cel ce nu vede în el decît o încurajare a plînsului !



CARTEA A II-A



Cuget, deci sînt —

De acest deci mă agăț.

Cuget și sînt ; ar fi mai mult adevăr în :

*Simt, deci sînt — sau chiar : Cred, deci sînt, —
căci înseamnă să spui :*

Cuget că sînt.

Créd că sînt.

Simt că sînt.

*Dar dintre aceste trei propozițiuni, ultima mi se
pare cea mai adevărată, singura adevărată ; căci, în
sfîrșit, „cuget că sînt“ nu mă obligă, poate, să și fiu.
Nici : „cred că sînt“. E tot atît de îndrăzneț lucru să
treci de la una la cealaltă, cît este să faci din „Cred
că Dumnezeu există“ o dovadă a existenței lui Dum-
nezeu. În timp ce „Simt că sînt“...*

Aici sînt și judecător și parte. Cum m-aș înșela aici ?

*Cuget deci că sînt. Cuget că sînt, deci sînt. Căci nu
pot cugeta decît la ceva.*

Ex. : Cuget că Dumnezeu există.

Cuget că unghiurile unui triunghi sînt egale cu două unghiuri drepte, deci sînt. Atunci noțiunea Eu este cu neputință de stabilit ;... deci asta este — rămîn la impersonal.

Cuget : deci sînt.

Tot așa de bine : sufăr, respir, simt : deci sînt. Căci dacă nu poți cugeta fără a fi, poți foarte bine să fii fără a cugeta.

Dar atîta timp cît nu fac decît să simt, sînt, fără să cuget că sînt. Prin acest act de cugetare iau cunoștință de ființa mea ; dar cu același prilej încetez de a fi pur și simplu : sînt, cugetînd.

Cuget, deci sînt echivalează cu : cuget că sînt, iar acest deci, care pare acul balanței, n-are nici o greutate. În fiecare dintre cele două talgere nu se află decît ceea ce am eu pus în ele, adică același lucru : $X=X$. Oricît aș inversa termenii, nu iese nimic, decît — după cîtva timp — o groaznică durere de cap și dorința de a ieși la plimbare.

*

Anumite „probleme“ dintre cele care ne agită sînt, nu neînsemnate, desigur, dar absolut nerezolvabile, și a ne lega hotărîrea de rezolvarea lor e nebunie. Deci să trecem mai departe.

— Dar înainte de a acționa, am nevoie să știu pentru ce exist pe acest pămînt, dacă Dumnezeu există și dacă ne vede, căci dacă e așa, am neapărat nevoie să

mă zărească ; am nevoie în primul rînd să știu dacă...

— *Caută, caută. Între timp, n-ai să acționezi.*

Să lăsăm degrabă la ghișeu acest bagaj care ne încurcă ; și, întocmai ca Eduard, să rătăcim îndată recipisa.



E mult mai greu decît s-ar crede să nu crezi în Dumnezeu. Ar trebui să nu fi privit niciodată cu adevărat natura. Cea mai mică agitație a materiei... Ce o stîrnește ? Și spre ce ? Dar această informație nu mă abate mai puțin de crezul dumitale, decît de ateism. Că materia e penetrabilă și ductilă și accesibilă spiritului ; că spiritul e legat de materie pînă la confundare, — sînt gata să numesc religioasă mirarea mea față de asta. Pe acest pămînt, totul mă miră. Să numim adorație stupoarea mea, sînt de acord. Halal rezultat ! Nu numai că nu pot să-l văd pe Dumnezeu în toate, dar dimpotrivă, văd, descopăr pretutindeni, că n-ar putea fi acolo, că nu e acolo.

Sînt dispus să numesc divin tot ceea ce nici chiar Dumnezeu n-ar putea schimba.

Această formulă, care se inspiră (pentru ultimele cuvinte, cel puțin) dintr-o frază a lui Goethe¹, are calitatea că nu implică atît credința într-un Dumnezeu, cît imposibilitatea de a admite un Dumnezeu care s-ar împotrivi legilor naturale (adică, la urma

¹ *Dichtung und Wahrheit*, Cartea a XVI-a.

urmei, lui însuși), un Dumnezeu care nu s-ar confunda cu ele.

— Nu văd întrucât asta se deosebește de spinozism.

— Nu țin să fac deosebire. L-am citat pe Goethe care recunoștea ceea ce-i datora lui Spinoza. Așa cum fiecare datorează întotdeauna un pic din sine însuși, altcuiva.

Anumite minți, cărora mă alătur și cu care mă înrudesc, mă bucur că pot să le venerez, în măsura în care dumneata îi venerezi pe înșiși „părinții” Bisericii dumitale. Dar, în timp ce tradiția dumitale se leagă de o revelație divină și își interzice prin însuși acest fapt orice libertate de gândire, cealaltă tradiție, foarte omească, nu numai că-i lasă gândirii mele virtutea ei, dar o și încurajează și mă invită să nu accept nimic drept adevărat dacă n-am verificat eu însumi sau nu pot verifica, ceea ce, de altfel, nu presupune nici o înfumurare, ba poate chiar să comporte o umilință de gândire foarte supusă și prudentă, și chiar temătoare, dar repugnă falsei modestii de a socoti omul incapabil să se aștepte la ceva adevărat prin sine însuși și numai prin intervenția miraculoasă a unei revelații divine.

INTILNIRI

S-a vorbit mult despre mine în ultima vreme, mi-a spus Dumnezeu. Mi-ajung la urechi aici o grămadă de zvonuri. A devenit chiar puțin supărător. Da, știu,

sînt la modă. Dar tot ce se spune despre mine, de cele mai multe ori nu-mi place ; și se întîmplă chiar că nu înțeleg nimic. Dar, iată ! dumneata, care ești de me-serie (căci te ții de literatură, nu-i așa ?) ar trebui să-mi spui a cui e această mică frază, care, printre atîtea nerozii, mi-a plăcut : „*N-ar trebui să vorbim despre Dumnezeu decît în chip firesc*”... ?

— Mica frază e a mea, am spus roșind.

— Prea bine. Atunci, ascultă-mă, zise Dumnezeu, care, din acea clipă, mă tutuiește. Unii vor mereu să intervin și să stric pentru ei ordinea stabilită. A nu rămîne credincios legilor mele ar însemna să complic prea mult lucrurile și să trișez. Aceia să învețe așadar mai bine să se supună ; să înțeleagă că așa vor putea să tragă folos mai mare. Omul poate mult mai mult decît își închipuie.

— Omul e în cofă, am zis.

— Să iasă din ea, reluă atunci Dumnezeu ; ca să-l arăt cît îl stimez, îl las să se descurce.

Apoi :

— Fie vorba între noi, nu mi-a fost prea greu. A venit de la sine. Totul s-a născut, ca fără voia mea, din cîteva date primare. Așa încît cel mai mic mugur, dezvoltîndu-se, mă explică mai bine pe mine însumi decît toate raționamentele prea subtile ale teologilor. Răspîndit în creația mea, în același timp mă ascund în ea și mă pierd în ea, și mă regăsesc în ea fără înce-tare, pînă ce mă confund cu ea și mă îndoiesc dacă, fără ea, aș exista cu adevărat ; îmi dovedesc în ea

propriile mele posibilități. Dar, încă dinainte, în creierul omului tot ce e împrăștiat e catalogat ; pentru că sunetele, culorile, parfumurile, nu există decît în relația lor cu omul, iar zorile cele mai suave, cîntecul cel mai melodios al vîntului și reflexele cerului în ape și tremurul undelor, nu sînt decît vorbe goale, dacă nu sînt culese de om și atîta timp cît simțurile omului n-au făcut din ele armonie. Pe această oglindă mișcătoare, întreaga mea creație nedeformată se înfrumusețează și se agită...

— Trebuie să-ți mărturisesc, mi-a spus el, că sînt grozav de dezamăgit de oameni. Cei care își spun, cel mai mult, copiii mei, sub pretext că mă adoră, întorc spatele tuturor lucrurilor ce le-am pregătit pentru ei pe pămînt. Da, tocmai cei care mă numesc tatăl lor, cum pot ei să presupună că-mi place să-i văd că, din dragoste pentru mine, slăbesc, suferă și se /șupun la lipsuri ?... Asta-i bună !

Mi-am ascuns prin tufișuri cele mai frumoase secrete, așa cum faceți voi, pentru copiii voștri, cu ouăle de Paști. Îmi plac mai ales aceia care își dau un pic de osteneală să caute.



Cînd cercetez îndeaproape și cîntăresc cuvîntul „Dumnezeu“, pe care îl folosesc, sînt silit să constat că e aproape gol de substanță ; și tocmai acest fapt îmi îngăduie să mă folosesc de el într-un chip atît de comod. Este un vas inform, cu pereții extensibili la

infiniit, care conține ceea ce găsește de cuviință fiecare să pună în el, dar care nu conține decît ceea ce fiecare din noi a pus în el. Dacă torn în el atotputință, cum să nu simt față de acest recipient teamă ? și dragoste, dacă-l umplu cu atenție față de mine însumi și față de noi toți, cu bunătate ? Dacă-i atribui trăznetul, dacă-i leg la brîu fulgerul-paloș, nu mai tremur și nu mă mai înfricoșez de furtună, ci 'de Dumnezeu.

Înțelepciunea, conștiința, bunătatea, mi-e cu neputință să-mi închipui ceva din toate acestea, dacă n-ar fi omul. E cu putință ca omul, desprinzînd de el toate acestea, să și le închipuie foarte vag, în stare pură, adică abstract și să și-l plăsmuiască astfel pe Dumnezeu ; poate chiar să-și închipuie că Dumnezeu începe, că ființa absolută precede și că realitatea e motivată de el, pentru a-l motiva la rîndul ei ; în sfîrșit că și Creatorul are nevoie de creatură, pentru că dacă n-ar crea nimic, n-ar mai fi creator de loc. Așa că unul și celălalt rămîn într-o relație de dependență atît de desăvîrșită, încît se poate spune că unul n-ar exista fără celălalt, creatorul fără lucrul creat, și că omul n-ar putea avea mai mare nevoie 'de Dumnezeu decît Dumnezeu de om și că ne putem închipui mai lesne nimicul absolut, decît pe unul fără celălalt.

Dumnezeu mă are ; eu îl am ; sîntem. Dar gîndind astfel, nu sînt decît una cu întreaga creație ; mă to-pesc și mă absorb în omenirea destrămată.

INTILNIRI

— Dumnezeu, treacă-meargă, îmi zise fermecătoarea copilă. Poftim ! ți-l las ; deoarece cu dumneata simt că degeaba discut. Și-apoi, Dumnezeu, el, se recunoaște întotdeauna și, cum se spune, îi va recunoaște întotdeauna pe-ai săi. Ești unul dintre ei, vrînd-nevrînd. Preotul mi-a spus din nou ieri : Dumnezeu are să te mîntuiască, fără voia ta. Pentru că ești bun. Dar atunci cum poți să spui că nu-l iubești pe Dumnezeu ? Dacă măcar n-ai fi atît de încăpățînat, ai recunoaște repede că propria ta bunătate e o parte din a lui și că tot ce ai bun în tine vine de la el... Dar eu despre Maica Domnului am venit să-ți vorbesc. A ! Aici nu te iert ! tare aș vrea să știu : cum izbuțești tu, un poet, să n-o iubești ? De fapt, o iubeai fără să știi ; sau, mai degrabă : fără să consimți să ți-o mărturisești, din pricina mîndriei. Nu, zău, ce îndărătnic trebuie să fii !... De ce nu vrei să recunoști, pur și simplu că ceața argintie care plutește dimineața pe pajiștile încă somnoroase, e rochia ei ? Că picioarele ei neprihănite, învingătoarele șarpelui, înseamnă liniștea care cuprinde deodată talazurile frămîntate ? Raza pe care o admiri, care cade din stele tremurînd și, în umbra nopților, face să scînteieze apa izvorului și se oglindește în inima ta, e privirea ei ; iar freamătul melodios al frunzișului, pe care îl mișcă un vînticel și îți pătrunde în inimă, e glasul ei. Pe ea, numai un

suflet fără altă dorință decît de puritate o poate vedea ; iar ea, tocmai pentru a se putea oglindi în inimile oamenilor, ocrotește în ei puritatea. N-am zărit-o niciodată ; nu încă ; dar știu sigur că ea, și dragostea ce-i port, îndepărtează de mine tot ce m-ar putea pîngări... Hai, te rog, fii drăguț : recunoaște-o, și iubește-o, căci e tot una. Mi-ai face atîta plăcere !... Și e atît de mărinimoasă, Maica Domnului, încît admite chiar ca eu să-l prefer pe copilul Isus. Ah ! pe el !... Dar, iubindu-l, nu uit niciodată că e fiul ei. De altfel, nu poți să-l iubești pe el fără ea, și totodată pe Sfîntul Duh. Nu, zău, cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îți înțeleg mai puțin împotrivirea. Și dacă aș îndrăzni să spun tot ce gîndesc... : în privința asta, te găsesc cam prostănac.

— Atunci să vorbim despre altceva, i-am spus.

Recunosc că m-am servit multă vreme de cuvîntul Dumnezeu ca de un fel de cloacă în care să-mi deșert noțiunile cele mai neprecise. Asta a sfîrșit prin a întruchipa ceva foarte puțin asemănător cu Dumnezeul cu barbă albă al lui Francis Jammes, dar întru nimic mai real. Și, cum se întîmplă ca bătrînii să-și piardă pe rînd părul și dinții, vederea, memoria și în sfîrșit viața, Dumnezeul meu și-a pierdut, îmbătrînind (nu el îmbătrînea, ci eu) toate atributele cu care îl îmbrăcasem odinioară ; începînd (sau sfîrșind) cu existența, sau, dacă vreți, cu realitatea. Cum încetam de a-l gîndi,

el înceta să fie. Numai adorația mea îl crea. Ea se putea lipsi de el ; El nu se putea lipsi de ea. Totul devenea un fel de joc de oglinzi, în care încetam să mă amuz de îndată ce înțelegeam că numai de la mine purcedea totul. Și, cîtăva vreme încă, această rămășiță divină încercă să se refugieze, fără alte attribute personale, în estetică, în armonia numărului, în conatus vivendi al naturii... Acum nu prea mai văd care ar fi interesul să vorbesc despre asta.

Dar, totuși, ceea ce numeam Dumnezeu, odinioară, această îngrămădire confuză de noțiuni, de sentimente, de chemări și de răspunsuri la aceste chemări care, știu azi că nu existau decît prin și numai în mine, mi se par azi, cînd mă gîndesc, mult mai vrednice de interes decît restul lumii și decît eu însumi și decît toată omenirea.

*

Ce absurdă concepție despre lume și despre viață izbuteste să pricinuiască trei sferturi din mizeria noastră, și prin atașament față de trecut refuză să înțeleagă că bucuria de mîine nu e cu puțință decît dacă cea de azi cedează locul, că fiecare val nu datorează frumusețea curbei sale decît retragerii celui dinainte, că fiecare floare trebuie să se veștejească pentru rod, că acesta, dacă nu cade și moare, n-ar putea asigura noi înmuguriri, așa încît însăși primăvara se sprijină pe doliul iernii.

★

Considerațiile de mai sus mă invită, m-au invitat întotdeauna, să ascult mai cu plăcere învățămintele istoriei naturale, decât cele ale istoriei umane. Acestea din urmă le socotesc de mai puțin folos. Ele rămân întotdeauna aleatorii.

★

Dezvoltarea celui mai modest fir de iarbă ascultă de legi constante, care scapă logicii omului, sau cel puțin nu i se supun. Experiența poate fi aici reîncepută, iar dacă eroarea e posibilă, o observație mai riguroasă și verificată cu mai multă sagacitate îngăduie, în sfârșit, întotdeauna mai multă apropiere de un adevăr permanent, de un Dumnezeu care, înțelegându-mi rațiunea, o depășește, pe care rațiunea mea nu-l poate nega.

De un Dumnezeu fără îndurare. Dar al tău nu are nici El mai multă, decât cea pe care i-o atribui tu. Nimic care să fie neomenesc, în afară de omul însuși. Trebuie să tragi folos din asta ; și tot de aici trebuie să pornești. Trebuie să pornești.

★

Cred mai lesne în zeii greci, decât în bunul Dumnezeu. Sînt însă nevoit să recunosc acest politeism ca fiind într-un totu poetic. El echivalează cu un ateism funciar. Pentru ateiismul său a fost condamnat Spi-

noza. Totuși se închina în fața lui Christos cu mai multă dragoste, cu mai mult respect, cu mai multă evlavie chiar, decât o fac foarte ades catolicii, și vorbesc despre cei mai convinși; dar un Christos fără divinitate.



Ipoteza creștină... inadmisibilă.

Totuși nu poate fi clintită prin constatări materialiste.

Trebuie oare să-l socotim pe Dumnezeu în greșală, pentru că i-am surprins și denunțat unul din trucuri?

Il vom despuia oare pe Dumnezeu de trăsnetul lui, pentru că am înțeles cum se naște fulgerul?

— *Prea multe stele, prea multe lumi, își zice X..., care consideră că poate ar crede, dacă n-ar descoperi în cer decât tocmai atâtea astre câte ar fi nevoie în jurul pământului, ca să-l suspende, să-i motiveze gravitația, să-l încălzească, să-l lumineze și să dea de visat poezilor. Dar el știe că nu poate considera globul nostru drept centrul Universului. Prin urmare, nici mîntuirea, zise el. Iar Christos nu mai reprezintă pentru mine nimic, dacă nu mai e centrul, dacă nu e totul.*

Și totuși e una sau alta, dar n-am putut hotărî nici-odată ce mi-e mai cu neputință să concep: un spațiu infinit populat de o infinitate de lumi; o lume limitată la atîți aștri și nici unul mai mult, în care, dincolo de spațiul în care gravitează, ce găsești? O limită de care mintea mi se izbește. Un vid în care ea nu mai

poate zbura. O prezență-obstacol, sau o absență prohibitivă — o absență în același timp a subiectului și a obiectului — o absență progresivă, sau care începe unde ? o absență care ar fi o lentă diminuare de prezență, sau o instantanee și totală suprimare ?

Nu. Nimic din toate acestea. Dar, tot așa, lumea se mira odinioară : cum și unde poate să se sfârșească pământul ? Pînă în ziua cînd i-a înțeles în sfîrșit rotunjimea și că punctul de plecare al desăvîrșitei sale circumferințe îl întâlnești din nou la sosire.



M-am lipsit foarte bine de certitudine de cînd am dobîndit-o pe aceea că mintea omului nu poate cunoaște certitudinea. O dată recunoscut acest lucru, ce-ți rămîne de făcut ? Să-ți creezi una, sau să accepți unele certitudini artificiale și să te silești să nu le socotești mincinoase ?... sau să înveți să te lipsești de ele. La asta am muncit din toată inima. Nu admiteam de fel ca această întărcare să-l ducă pe om la deznadejde.

CARTEA A III-A

I

•

Spre voluptatea de a trăi tinde întreaga natură. Ea face să crească firicelul de iarbă, să se împlinească mugurul, să se deschidă bobocul. Ea predispune corola la sărutările razelor, invită la nuntă tot ceea ce trăiește, pe inconștienta larvă la nimfoză și face ca, din închi-soarea-crisalidă, să-și ia zborul fluturele. Călăuzit de ea, totul năzuiește spre cât mai bine, spre mai multă conștiință, spre progres... De aceea am găsit mai multă învățătură în voluptate decît în cărți ; de aceea am găsit în cărți mai multă întunecime decît lumină.

N-a existat nici deliberare, nici metodă. M-am cufundat în mod nesăbuit în acest noian de delicii, mirat că înot în el, că nu mă simt înghițit de el. Căci în voluptate devine întreaga noastră ființă conștientă de sine.

Nu a fost nevoie de luarea unei hotărîri ; m-am lăsat în voie, în chip cu totul firesc. Auzisem spunîn-

du-se că firea omului e rea, dar am dorit s-o verific. Pînă una-alta, mă simțeam mai puțin curios de mine, decît de altul, sau mai bine zis : dorința trupească mocnea către o fermecătoare confuzie și mă scotea din fire.

Căutarea unei morale nu mi se părea lucru prea inteligent, nici măcar posibil, atîta vreme cît nu știam cine sînt. Încetînd să mă caut, o făceam ca să mă pot regăsi în dragoste.

Trebuia să accept, pentru cîtăva vreme, respingerea oricărei morale, și să nu mai rezist dorințelor. Numai ele singure erau în stare să mă învețe. Le-am cedat.

★

INTILNIRI

— Oh ! — îmi spunea acest biet infirm... — măcar o dată ! Să pot înlănțui o dată cu brațele mele „pe oricine ar fi, pentru care ard“, cum zice Vergiliu... Mi se pare că după ce aș cunoaște această bucurie, m-aș resemna mai ușor să nu mai gust niciodată altele ; că m-aș resemna mai ușor să mor.

— Această bucurie, nenorocitul ! i-am spus, după ce ai gustat-o o dată, vei dori-o și mai mult. Oricît ai fi de poet, închipuirea, în asemenea lucruri, chinuiește mai puțin decît amintirea.

— Crezi că în felul acesta mă consolezi ? reluă el.

Și totuși, de multe ori, fiind cît pe-aci să culeg o bucurie, i-am întors brusc spatele, așa cum ar fi putut face un ascet.

Nu era vorba de loc de renunțare, ci de o așteptare, atît de desăvîrșită, a ceea ce putea fi acea bucurie, de o anticipare atît de împlinită, încît realizarea nu mă mai putea învăța nimic, încît nu mai aveam decît să trec 'dincolo, știind bine că pregătirea unei plăceri nu o asigură decît luîndu-i noutatea și că încîntarea cea mai adîncă cuprinde întreaga ființă prin surpriză. Dar cel puțin știusem să izgonesc din mine reticențele, pudorile, rezervele decenței, ezitățile timorate, care fac ca voluptatea să fie temătoare și predispun sufletul la remușcări după îndeștularea cărnii. Eram plin de primăvara interioară, ale cărei reflexe mi se păreau doar ecouri și toate înmuguririle și înfloririle pe care le întâlneam în drumul meu. Ardeam atît de tare, încît mi se părea că pot să comunic oricui altuia fierbințeala mea, așa cum oferi foc cu țigara, iar aceasta nu e decît pîlpîindă. Am scuturat de pe mine orice cenușă. În privire îmi rîdea o dragoste dezordonată, nebună. Îmi ziceam : bunătatea nu este decît o iradiazîe a fericirii, iar inima mea se oferea tuturor prin simplul fapt că era fericită.

Apoi, mai tîrziu... Nu, n-a fost nici o diminuare a dorințelor, nici saț, ceea ce am simțit înaintînd în vîrstă ; doar, adeseori, epuizarea prea grăbită a plă-

*cerii pe buzele mele lacome ; posesiunea mi se părea
că prețuiește mai puțin decît dorința. Și am ajuns să
prefer, din ce în ce mai mult, potolirii, setea însăși,
voluptății, făgăduiala ei, satisfacerii, sporirea fără
sfîrșit a dragostei.*

*

INTILNIRI

M-am dus să-l văd, în satul acela din Valais, unde își termina, chipurile, convalescența, dar unde, de fapt, se pregătea să moară. Boala îl schimbase în așa hal, încît abia l-am recunoscut.

— Ei bine, nu ; nu mai merge ; de loc, mi-a spus el. Fiecare organ e prins acum, unul după altul, ficatul, rinichii, splina... Cît despre genunchi !... De curiozitate, privește-i.

Și ridicîndu-și pe jumătate pătûrile, aducînd piciorul slab înainte, dezveli un fel de bilă uriașă pe locul articulației. Întrucît transpira mult, cămașa i se lipise de corp și lăsă să i se vadă slăbiciunea. Am încercat să zîmbesc, ca să-mi ascund tristețea.

— Oricum, știai că mai ai mult de așteptat pînă să te faci bine, i-am spus. Dar te simți bine aici, nu-i așa ? E aer bun. Hrana... ?

— Excelentă. Și ceea ce mă salvează, e că mistui încă bine. De cîteva zile, am crescut chiar în greutate. Mi-a scăzut febra. O ! la urma urmei, îmi merge simțitor mai bine.

Un simulacru de zîmbet îi schimonosi trăsăturile și înțelesei că poate nu pierduse orice speranță.

— De altfel, uite, primăvara, am adăugat repede, întorcîndu-mi fața spre fereastră, pentru că niște lacrimi, pe care voiam să i le ascund, mă podidiseră. Ai să te poți instala în grădină.

— Am și început să cobor în grădină pentru cîteva clipe, în fiecare zi, după masa de prînz. Numai cina cer să mi se aducă în cameră. Dejunul mă silesc să-l iau în sala comună și pînă în prezent n-am lipsit decît trei zile. E cam neplăcut după aceea să urci cele două etaje : cel mult cîte patru trepte, apoi o oprire pentru respirație. Cu totul, trebuie vreo douăzeci de minute. Dar așa fac puțin exercițiu ; și ce bine mă simt, după aceea, cînd mă bag în pat ! Și apoi, în acest timp mi se deretică prin cameră. Dar mai ales, mi-e teamă să-mi fac iluzii. Te uiți la cărți ?... Da, *Fructele pămîntului* a ta. De cărticica asta nu mă despart. Nici nu știi cîtă consolare și încurajare găsesc în ea.

Asta m-a mișcat mai mult ca orice compliment ce mi s-ar fi putut face vreodată ; fiindcă mă temeam că, mărturisesc, cartea mea nu va putea găsi prețuire decît la cei tari.

— Da, reluă el, chiar în starea mea, cînd sînt în grădina gata să înflorească, aș vrea, ca Faust, să spun minutului care trece : „*Cît ești de frumos !... Oprește-te*“. Totul mi se pare atunci armonios, suav... Mă supără însă că sînt ca o notă falsă într-un concert, ca o pată pe un tablou... Cum aș fi vrut să fiu frumos !

Rămase cîtva timp fără să mai spună nimic, cu privirea întoarsă către albastrul cerului ce se vedea prin fereastra larg deschisă. Apoi, cu vocea mai scăzută și, parcă cu teamă, zise :

— Aș vrea să dai părinților mei vești despre mine. Eu nu mai îndrăznesc să le scriu ; nici, mai ales, să le spun adevărul. La fiecare scrisoare pe care o primește de la mine, mama îmi răspunde numaidecît că, dacă sînt bolnav, e spre binele meu ; că pentru mîntuirea mea îmi dăruiește Dumnezeu asemenea suferințe ; că ar trebui să trag învățăminte din ele, ca să mă îndrept și că abia după aceea voi merita să mă vindec. Așa încît îi spun mereu același lucru, că mi-e mai bine, ca să evit aceste considerații... care îmi umplu inima de ocară. Scrie-i tu.

— Chiar în dimineța asta se va face, i-ăam spus, strîngîndu-i mîna umedă.

— O ! nu mă strînge prea tare ; mă doare.
Surîdea.

II

Literatura noastră și mai ales cea romantică a slăbit, a cultivat și a propagat tristețea ; și nu aceea tristețe activă și hotărîită care îl împinge pe om spre acțiunile cele mai glorioase, ci un fel de stare sufletească fleșcăită, care se numea melancolie, care făcea să pălească, într-un fel care plăcea, fruntea poetului și îi încărca privirea de nostalgie. În asta intra și modă și complezență. Bucuria părea vulgară, semn al unei sănătăți prea bune și prea animalice ; iar rîsul producea strîmbarea feții. Tristețea își rezerva privilegiul spiritualității și, deci, al adîncimii.

Cît despre mine, care i-am preferat întotdeauna pe Bach și pe Mozart lui Beethoven, consider că e profanator versul lui Musset „Cîntecele cele mai frumoase sînt cele mai disperate“ și nu admit ca omul să se lase doborît de loviturile soartei potrivnice.

Da, știu că în asta intră mai multă hotărîre decît abandon la voia întîmplării. Știu că Prometeu suferă, înlănțuit pe Caucaz, și că Christos moare răstignit, și unul și celălalt pentru că i-au iubit pe oameni. Știu că,

singur printre semizei, Hercule păstrează pe frunte neliniștea de a fi triumfat împotriva monștrilor, hidrelor, a tuturor acelor forțe înspăimântătoare care mențin omenirea supusă. Știu că sînt încă mulți balauri de învins și vor fi poate, întotdeauna... Dar există, în renunțarea la bucurie, un fel de faliment și un fel de abdicare, de lașitate.

Că omul nu s-a putut ridica, pînă azi, la stadiul de mulțumire deplină, cel puțin pînă la aceea care îngăduie fericirea, decît în pofida altora, decît instalîndu-se peste ei, — iată ce nu trebuie să admitem. Nu admit nici că cei mulți trebuie să renunțe pe acest pămînt la fericirea care naște în mod firesc din armonie.

Dar ce au făcut oamenii din pămîntul ^{gă}găduinței, din pămîntul acordat... iată ceva care i-ar putea face pe zei să roșească. Copilul care sparge o jucărie nu e mai nătîng, nici animalul care dă iama în izlazul unde trebuie să-și găsească hrana și tulbură izvorul unde urmează să bea, sau pasărea care-și murdărește cuibul. O, triste margini ale orașelor! Urîțenie, lipsă de armonie, putoare... Cu un pic de înțelegere și de dragoste, mă gîndesc ce grădini ați putea fi voi, centuri ale orașelor, protecție a tot ceea ce vegetația poate face mai luxuriant și mai delicat, dacă s-ar reprimă cel mai mic atentat al unuia la bucuria tuturor.

Mă gîndesc la ceea ce ați putea fi, voi, timpuri de răgaz ! O, jocuri ale spiritului sub binecuvîntarea bucuriei ! Și munca, chiar și munca, răscumpărată, scăpată de un blestem profanator.



Care evoluționist ar putea să presupună vreun raport între omidă și fluture, dacă nu s-ar ști că e chiar aceeași ființă ? Filiația pare imposibilă ; și totuși e identitate. Mi se pare că, dacă aș fi fost naturalist, mi-aș fi îndrumat spre această enigmă toate forțele, toate întrebările minții mele.

Dacă nu le-ar fi fost dat decît unor oameni, foarte puțini la număr, să asiste la aceste metamorfoze, dacă ele ar fi mai rare, poate că ne-ar mira mai mult. Dar încetezi să te miri în fața unui miracol permanent.

Și nu numai forma se schimbă, ci și moravurile, poftele...

Cunoaște-te pe tine însuși. Maximă pe atît de dăunătoare, pe cît de urîță. Oricine se observă își oprește dezvoltarea. Omidă care ar căuta „să se cunoască“ n-ar deveni fluture niciodată.



Simt foarte bine o constanță în diversitatea mea ; ceea ce simt că e divers sînt tot eu. Dar tocmai pentru că știu și simt că există această constanță, de ce să

caut s-o obțin ? De-a lungul întregii mele vieți am refuzat să caut să mă cunosc, adică : am refuzat să mă cercetez. Mi s-a părut că această cercetare sau, mai exact, reușita ei, antrenează o oarecare limitare și sărăcire a ființei, sau că nu ajung să se vâfle și să se înțeleagă decât puține personalități destul de uscate și mărginite ; sau mai degrabă că această cunoaștere, pe care o realizezi despre tine însuși, mărginește ființa, dezvoltarea ei ; pentru că, așa cum te afli, așa rămâi, grijuliu de a semăna apoi cu tine însuși și e de preferat să ocrotești fără încetare expectativa, o perpetuă și insesizabilă devenire. Inconsecvența îmi displace mai puțin decât anumite consecvențe hotărâte, decât o anumită voință de a rămâne fidel față de tine însuși, decât frica de a te întrerupe. Cred, de altfel, că această inconsecvență nu e decât aparentă și că ea răspunde vreunei continuități mai ascunse. Mai cred și că aici, ca pretutindeni, frazele ne înșeală, căci limbajul ne impune mai multă logică decât există adeseori în viață și că cea mai prețioasă parte din noi înșine este cea care rămâne neformulată.

III

Uneori, adeseori, am spus, din răutate, despre alții, mai mult rău decît gîndeam și, din lășitate, am spus mai mult bine decît gîndeam despre multe opere, cărți sau tablouri, de teamă să nu mi-i stîrnesc împotrivă pe autori. Am zîmbit cîteodată unor oameni pe care nu-i găseam de loc amuzanți și m-am prefăcut că găsesc spirituale niște vorbe prostești. M-am prefăcut uneori că mă amuz, atunci cînd mă plictiseam de moarte și nu aveam putere să plec, pentru că mi se spunea : mai stai... Prea ades am îngăduit rațiunii să oprească avîntul inimii mele. Și, dimpotrivă, atunci cînd inima îmi tăcea, am vorbit totuși prea des. Uneori, ca să fiu aprobat am făcut prostii ; și, dimpotrivă, n-am îndrăznit întotdeauna să fac ceea ce socoteam că trebuie să fac, deși știam că n-am să fiu aprobat.



Părerea de rău „temporis acti” este cea mai deșartă ocupație a bătrînului. Îmi spun asta ; totuși, îi cad victimă. Voi mă încurajați în acest sens, socotind că

păreră de rău este de natură să readucă pe nesimțite sufletul către Dumnezeu. Dar vă înșelați cu privire la natura părerilor mele de rău, a remușcărilor mele. Părerea de rău a lui „non acti” este cea care mă chinuiește, părerea de rău cu privire la tot ce aș fi putut să fac în tinerețe, ce ar fi trebuit să fac, la tot ce morală voastră a împiedicat ; această morală în care nu mai cred ; căreia am socotit, că e bine să mă supun atunci când era pentru mine mai supărătoare ca ori-când ; așa încît dădeam înfumurării satisfacția pe care i-o refuzam cărnii. Căci la vîrsta la care sufletul și trupul sînt mai dispuse pentru dragoste, mai vrednice de a iubi, de a fi iubite, în care îmbrățișarea e mai puternică decît oricînd, curiozitatea mai vie și mai îndreptățită, voluptatea mai prețioasă, la vîrsta aceea sufletul și trupul găsesc, deopotrivă, cea mai mare forță pentru a rezista solicitărilor dragostei.

Ceea ce numeai, ceea ce numeam împreună : ispite, pe ele le regret ; și dacă mă căiesc azi, nu mă căiesc că am cedat unora, ci că am rezistat atîtora după care am alergat, mai tîrziu, cînd deveniseră mai puțin fermecătoare și de mai puțin folos pentru înțelegerea mea.

Regret că mi-am întunecat tinerețea, că am preferat imaginarul realului, că am întors vieții spatele.

*

O ! tot ceea ce n-am făcut și totuși am fi putut face... își vor zice ei, pe punctul de a părăsi viața. Tot

ce ar fi trebuit să facem și totuși n-am făcut ! din grijă pentru considerent, din temporizare, din lene și pentru că ne-am spus prea mult : „Lasă ! avem timp și altă dată“. Pentru că n-am speculat fiecare zi de neînlocuit, fiecare clipă de neregăsit. Pentru că am amânat pentru mai târziu hotărîrea, efortul, îmbrățișarea...

Ceasul care trece, nu se mai reîntoarce.

— O ! tu, cel ce vei veni, vor zice ei, fii mai dibaci : profită de fiecare clipă !



Mă instalez în acest punct al spațiului pe care îl ocup, în acest moment precis al duratei. Nu admit de loc că nu ar fi crucial. Îmi întind brațele cît sînt de lungi. Spun : uite sudul, nordul... Eu sînt efect ; voi fi cauză. Causă determinantă ! Un prilej care nu se va mai ivi niciodată. Exist ; dar vreau să găsesc rațiunea de a exista. Vreau să știu pentru ce trăiesc.



Fricii de ridicol îi datorăm cele mai urîte bașități. Cîte tinere veleități, care se credeau pline de curaj, n-au fost dezumflate deodată de acest singur cuvînt „Utopie“, aplicat convingerilor lor, și de frica de a trece drept himerice în ochii oamenilor cu scaun la cap. Ca și cum orice progres important al omenirii nu s-ar datora unei utopii înfăptuite ! Ca și cum realitatea de mîine n-ar trebui să fie făcută de utopia de ieri și de

azi, dacă viitorul consimte să nu fie simpla repetare a trecutului, ceea ce ar fi considerentul cel mai în măsură să-mi răpească orice bucurie de a trăi. Da, fără ideea unui progres posibil, viața nu mai are nici un preț pentru mine, și-mi însușesc aceste cuvinte, pe care i le atribuiam Alisei din cartea mea Poarta strâmtă.

„Nu pot dori o situație fără progres, oricât de fericită ar fi... și aş disprețui o bucurie care n-ar fi progresivă.“



Foarte puțini monștri merită frica pe care ne-o provoacă.

Monștri născuți de teamă, teama de noapte și teama de lumină ; teama de moarte și teama de viață ; teama de alții și teama de sine ; teama de diavol și teama de Dumnezeu, — nu ne veți mai inspira teamă. Dar trăim încă sub imperiul himerelor. Cine a zis oare că frica de Dumnezeu e începutul înțelepciunii ? Imprudentă înțelepciune, cea adevărată, tu începi acolo unde se sfârșește teama și ne înveți ce e viața.



Să aduc pretutindeni, unde se poate, încrederea, îndestularea și bucuria — asta a devenit curînd nevoia mea și cerința indispensabilei mele fericiri. Ca și cum din fericirea altuia ar fi trebuit să mi-o clădesc pe a mea proprie, nemaicunoscînd alta decît cea pe care o

puteam gusta prin simpatie și, ca să zic așa, prin procură. Și mi-a părut, tocmai de aceea, vrednic de ură, tot ceea ce îmi putea zădărnici această fericire : timiditățile, descurajările, neînțelegerile, bîrfelile, grijuliul portret al deznădejdilor închipuite, zadarnicile însetări după ireal și dezbinările partidelor, claselor, națiunilor sau raselor, și tot ceea ce tinde să facă din om un dușman al lui însuși sau al altuia, sămînța discordiei, asupririle, intimidările, refuzurile.

★

Veverița nu pricepe mersul tîrîș al șopîrlei. Lepurele fuge cînd broasca țestoasă și ariciul se ghemuiesc. Ai să regăsești toată diversitatea aceasta la oameni. Ci nu mai tot blama ceea ce e altfel decît tine. O societate de oameni nu poate fi desăvîrșită decît dacă are nevoie de folosirea mai multor forme de activitate, decît dacă favorizează înflorirea mai multor forme de fericire.

★

Mi-au devenit dușmani personali : cei ce pervertesc, cei ce umbresc, cei ce ponegresc, retrograzii, leneșii și flecarii.

Resping tot ce îl scade pe om, tot ce tinde să-l facă mai puțin încrezător sau mai puțin săritor. Căci nu accept ca înțelepciunea să fie întotdeauna însoțită de încetineală și de neîncredere. Tot de aceea cred că

există uneori mai multă înțelepciune în copil decît în bătrîn.



Înțelepciunea lor ?... Ah ! înțelepciunea lor... Mai bine să nu facem prea mare caz de ea.

Înțelepciunea lor constă în a trăi cît mai puțin cu putință, neavînd încredere în nimic, ferindu-se.

În sfaturile lor e întotdeauna un nu știu ce, stătut, înțepenit.

Pot fi comparați cu anumite mame care își abrutizează copiii cu recomandări :

„Nu te legăna așa de tare, că se rupe funia ;

Nu sta sub copacul acela, că are să trăznească ;

Nu umbla pe unde e ud, că aluneci ;

Nu te așeza pe iarbă, că te pătezi ;

La vîrsta ta, ar trebui să ai mai multă minte ;

De cîte ori ți-am spus : nu se pun coatele pe masă...

Ce copil nesuferit !“

— Vai, doamnă, nu atît cît dumneavoastră.

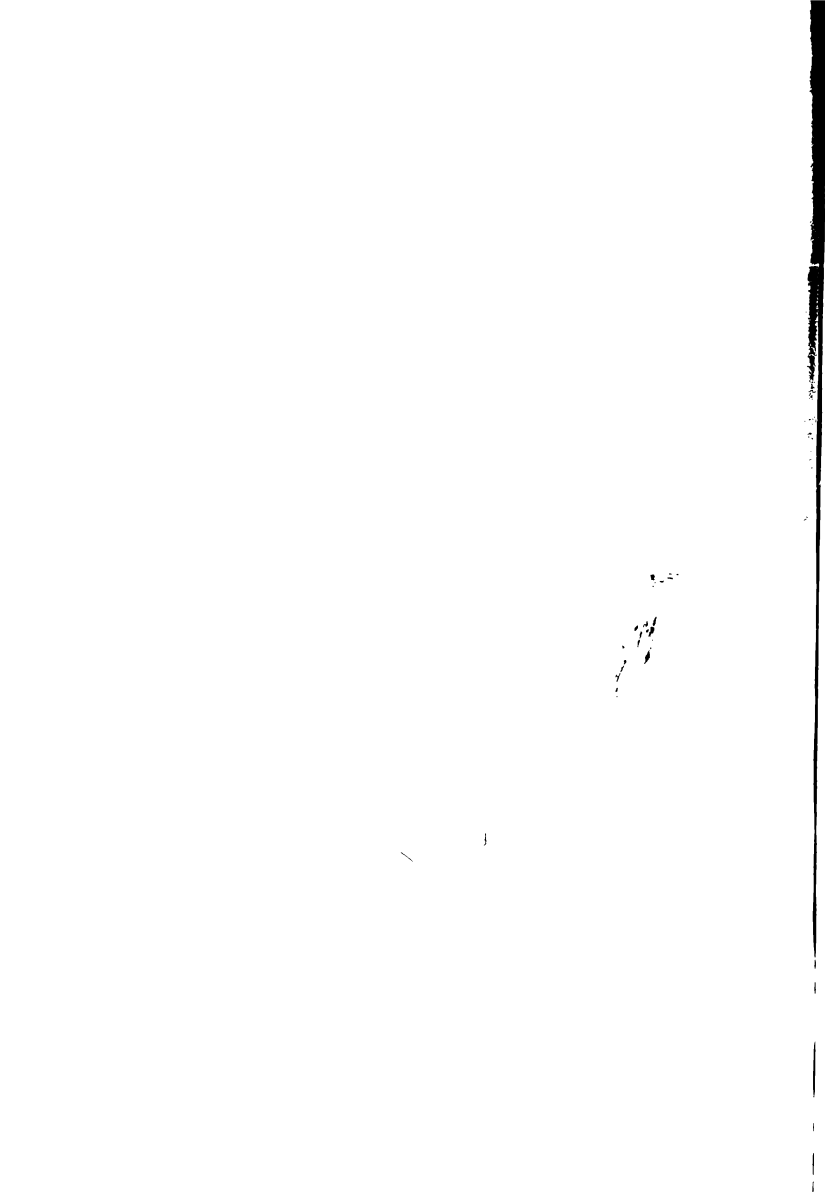


În același timp surprinzătoare și foarte dorită, bucuria de a-ți vedea o compar cu strachina cea mare plină cu lapte proaspăt, pe care am găsit-o la locul de masă al etapei, într-o seară înăbușitor de caldă, după ce am umblat prin arșiță toată ziua. Nu mai văzusem lapte de săptămîni de zile, deoarece ținutul pe care îl stră-

băteam atunci, bîntuit de boala somnului, nu prin vitelor. Dar, fără să bănuim, ajunsesem de cîteva ore într-o regiune fertilă, unde creşterea vitelor era posibilă ; şi dacă ierburile ar fi fost mai puţin înalte, sau dacă mersul nostru călare le-ar fi depăşit în înălţime, am fi putut să distingem, ici-colo, turme în hăţiş. Şi nu speram, în seara aceea, pentru a ne stinge setea, decît o apă încropită şi suspectă, pe care, din prudenţă, am fi fiert-o mai întîi şi al cărei gust greşos stăruie, cu tot alcoolul sau vinul cu care o colorezi, cu care a trebuit să ne mulţumim zilele precedente. Dar în seara aceea, în umbra colibei, cu ce încîntare am descoperit strachina plină cu lapte care fusese muls pentru noi. Un strat subţire de nisip cenuşiu îi luase luciul. Căniţele noastre sfîşiară pelicula fragilă, iar laptele, dedesubt, părea şi mai candid, şi mai proaspăt, după toată căldura zilei. În ciuda albeţii lui, îţi părea că bei umbră, odihnă şi întregire...

10-11-12

CARTEA A IV-A



I

Nu mă atrage decît ceea ce respiră și poate trăi. Mintea mea, pînă la urmă, lucrează ca să organizeze, ca să construiască. Dar nu pot clădi nimic, dacă, mai întîi, nu încerc materialele de care trebuie să mă folosesc. Mintea mea nu admite noțiunile recunoscute, principiile, dacă nu le-a recunoscut ea însăși ; de altfel, știu că cele mai sunătoare cuvinte sînt și cele mai goale. N-am încredere în declamatori, în înțelepți, în apostoli, și încep prin a le dezumfla predicile. Vreau să știu ce înfumurare ascunzi tu în virtute, ce interes în patriotismul tău, ce poftă trupească și ce egoism în dragostea ta. Nu, rațiunea nu mi s-a întunecat dacă nu mai iau felinarele drept stele ; voința nu mi-e slăbită dacă nu mai consimt să mă las călăuzit de niște fantome, dacă nu-mi place decît realitatea.

★

Dar această certitudine : că omul nu a fost întotdeauna ceea ce este, îngăduie numaidecît speranța că nici nu va fi.

Și eu, zău așa, am putut să zîmbesc, sau să rîd cu Flaubert, în fața idolului Progresului ; dar pentru că ni se înfățișa progresul ca o divinitate ridiculă. Progresul comerțului și al industriei ; al artelor frumoase, mai ales, ce prostie ! Progresul cunoașterii, asta da ! Dar ceea ce mă interesează este progresul Omului însuși.

Că omul n-a fost întotdeauna ceea ce este, că s-a format încetul cu încetul, este un adevăr care nu mi se mai pare contestabil, în ciuda mitologiilor. Privirea noastră, numai dacă se mărginește la un mic număr de secole, poate să considere că omul a fost întotdeauna asemenea lui însuși, să se minuneze că nu s-a schimbat de loc din vremea faraonilor ; dar nu și dacă se afundă în „hăurile preistoriei“. Și dacă n-a fost întotdeauna ca azi, cum să crezi că va rămîne veșnic cum e acum ? Omul evoluează.

Dar ei își închipuie și ar vrea să mă facă să cred că omenirea se aseamănă cu ce spunea acel afurisit de Dante, pe care veșnica lui imobilitate îl dezesperează și care exclamă : „Dacă puteam să înaintez măcar un pas la fiecare o mie de ani, aș fi și pornit la drum“.

Această idee de progres și-a făcut loc în mintea mea, înrundindu-se cu toate celelalte sau supunîndu-și-le.

(Iluzia omului desăvîrșit, pe care a putut-o da orice perioadă clasică, datorită echilibrului obținut pentru moment.) Că starea actuală a omenirii trebuie, în mod

necesar, să fie depășită, este o idee transportantă și pe care o însoțește îndată ura împotriva a tot ce poate împiedica progresul (comparabilă cu ura împotriva răului, la creștin).



Toate acestea vor fi măturate. Ceea ce merită să fie, asemenea și ceea ce ar merita să nu fie. Căci poți să le separi unele de altele? Vrei să cauți salvarea omenirii în trecut, dar numai respingînd trecutul, respingînd în spre trecut ceea ce a încetat să folosească, devine posibil progresul. Dar nu vrei să crezi în progres. „Ceea ce a fost, va fi“, zici. Vreau să cred că ceea ce a fost nu va mai putea fi. Omul se va scutura puțin cîte puțin de ceea ce îl ocrotea odinioară; de ceea ce acum îl robește.



Nu numai lumea trebuie schimbată, ci și omul. De unde se va ivi acest om nou? Nu din afară. Camarade, să știi să-l descoperi în tine însuși și, după cum din minereu se extrage un metal pur, fără zgură, pretinde să fii tu acest om așteptat. Obține-l de la tine. Îndrăznește să devii ceea ce ești. Nu te socoti prea ușor absolvit. Există posibilități minunate în fiecare ființă. Convinge-te de forța și de tinerețea ta. Să știi să spui mereu, fără încetare: „Nu depinde decît de mine“.



*Nu se obține nimic bun prin amestec.
Cînd eram tînăr, aveam creierul plin de încrucișări,
de catîri, de cameleoparzi.
Virtutea selecției.*

*Virtutea primordială : răbdarea.
Nici o legătură cu simpla așteptare. Se confundă
mai degrabă cu încăpățînarea.*



INTILNIRI

I

Am cunoscut în Bourbonnais o simpatică domnișoară bătrînă.

Care păstra într-un dulap o sumedenie de medicamente vechi ;

Așa încît aproape că nu mai rămînea loc să pui altceva în el ;

Și, întrucît domnișoara se simțea mai bine,

Mi-am permis să-i spun că nu e, poate, prea folositor

Să păstreze astfel ceea ce, hotărît lucru, nu-i mai folosea la nimic.

Atunci domnișoara bătrînă a roșit tare.

Și am crezut că are să înceapă să plîngă.

A scos fiolele și cutiile și tuburile unul după altul

Spunînd : — „Asta m-a salvat de o colică și astă-
laltă de gîlci ;

Alifia asta m-a vindecat de un abces la vîntre,

Care ar putea foarte bine să reapară, căci nu se
poate ști niciodată ;

Iar pilulele astea mi-au adus ușurare

Pe vremea cînd eram constipată.

Cît despre acest instrument, trebuie să fi fost un
inhalator.

Dar mă tem că e aproape stricat...”

În sfîrșit mi-a mărturisit că, în timp, toate aceste
medicamente au costat-o foarte scump.

Și am înțeles că mai ales acest motiv o împiedica să
le azvîrle.

II

Apoi veni vremea să părăsim totul.

Acest „totul“ ce reprezintă ? Pentru cîteva ființe.

O grămadă de lucruri teaurizate, proprietăți, bi-
blioteci,

Divanuri pe care să găsești plăcere

Să savurezi pur și simplu timpul liber ;

Pentru mulți alții, o fi suferință și trudă.

Să-ți părăsești familie și prieteni, copii care cresc
mari ;

Muncă începută, treabă de făcut,

Vis pe cale de a deveni realitate ;

Cărți pe care voiai să le mai citești ;

Parfumuri pe care nu le-ai respirat niciodată ;

Curiozități insuficient satisfăcute ;
Oameni sărmani care se bizuiau pe sprijinul tău ;
O pace, o seninătate, la care sperai să ajungi...
Și apoi, deodată, jocurile sînt făcute ; nimic nu
mai cade.

Atunci, într-o bună zi, auzi spunînd :

— Știi... Gontran ; l-am revăzut. E pe ducă.

De opt zile nu mai bate decît dintr-o aripă.

Repeta : „Simt, simt că mă duc“.

Totuși, ceilalți mai sperau. Dar s-a isprăvit.

— Ce are ?

— Se crede că ceva cu endocrinele.

Dar avea inima în stare foarte proastă.

Un fel de otrăvire cu insulină, zice doctorul.

— E ciudat ce-mi spui.

— Se zice că lasă o avere frumoasă,

O colecție de medalii și niște tablouri.

În ce privește fiscul, colateralii nu vor încasa nici
un ban.

— Medalii ! Nu înțeleg cum se poate cineva inte-
resa de asemenea lucruri.

★

*Nu mai face pe grozavul. Ai văzut oameni murind ;
nu era de loc lucru comic. Îți dai osteneala să glumești,
ca să-ți ascunzi frica ; dar vocea îți tremură, iar
pseudopoemul tău e îngrozitor.*

*— Tot ce se poate... Da, am văzut oameni murind...
De cele mai multe ori agonia mi-a apărut ca un fel de*

tocire a vârfului de ac. Moartea își pune mânuși îmblănite ca să ne ia. — Nu gîtuie fără anestezic ; iar ceea ce lăsăm despărțindu-ne și-a și pierdut limpezimea, prezența și, parcă, și realitatea. Un univers atît de spălăcit, încît nu te mai doare prea rău să-l părăsești și pe care nu-l mai regreți.

Atunci îmi zic că n-o fi prea greu să mori, de vreme ce, la urma urmei, toți ajung acolo. Și n-ar fi, poate, pînă la sfîrșit, decît o chestiune de obișnuință, dacă n-ai muri decît o singură dată.

Dar moartea e cumplită pentru cel ce nu și-a umplut viața. Religiei îi vine tare ușor să-i spună acestuia : — Să nu-ți pese. Abia dincolo începe, și ai să fii răsplătit.

Începînd „de aici, de jos“, trebuie să trăiești.

Camarade, să nu crezi în nimic ; să nu accepți nimic fără dovadă. Sîngele martirilor n-a dovedit niciodată nimic. Nu există religie, oricît de zmintită, care să nu-și fi avut adepți și care să nu fi trezit convingeri arzătoare. În numele credinței mor oamenii ; și în numele credinței omoară. Pofta de a ști se naște din îndoială. Încetează de a crede și învață. Nu cauți niciodată să impui decît din lipsă de dovezi. Nu te lăsa convins. Nu lăsa să ți se impună.

Traumatism — amorțește durerea...

Să-ți aduci aminte de admirabila povestire a lui

Montaigne, în care vorbește despre leșinul său în urma căderii de pe cal. Iar Rousseau, povestind accidentul care era să-l coste viața : „N-am simțit nici lovitura, nici căderea, nici nimic din ce a urmat, pînă în clipa cînd mi-am venit în fire... Noaptea se adîncea. Am zărit cerul, cîteva stele și un pic de verdeață. Această primă senzație a fost pentru moment delicioasă. Nu mă simțeam decît prin ea. Mă nășteam în acea clipă la viață și mi se părea că umplu cu vapoasă mea existență toate obiectele pe care le zăream. Aparținînd doar clipei de față, nu-mi mai aduceam aminte de nimic.... Nu simțeam nici durere, nici frică, nici neliniște...”

Cărticica de istorie naturală, pe care am rătăcit-o cînd a izbucnit războiul, și-am căutat-o de atunci zadarnic, căreia nu-i mai știu nici titlul, nici numele autorului (era o carte în engleză, de format mic, ilustrată, în copertă de pînză roșu închis), din care nu citisem decît introducerea, era un fel de invitație la studiul științelor zise naturale. Se spunea în introducere (de asta mi-aduc foarte bine aminte) că suferința, vorbind deschis, este o născocire omenească și că totul concură, în natură, la evitarea ei ; și că s-ar reduce la foarte puțin, dacă n-ar fi intervenția omului. Nu doar că fiecare ființă vie n-ar fi în stare să sufere, dar că, în primul rînd, orice ființă plătîndă ar fi suprîmată automat. Apoi erau date exemple foarte grăitoare : printre altele cel cu găina scăpată din ghiarele șoimului și care reîncepe să ciugulească grăunțe, la fel de nepăsătoare ca și înainte. Căci, spunea autorul (și

eu gîndesc ca el) : animalul trăiește în prezent, așa încît este crușat de cele mai multe din relele noastre, imaginare, existente în aducerile aminte (părerii de rău, remușcări) sau în teama de viitor. Autorul, continuîndu-și teza îndrăzneată, căreia i s-a alăturat numai de cît gîndirea mea, susține că iepurele sau cerbul urmărit (nu de către om, ci de un alt animal) găsește bucurie în goana sa, în săriturile și în fentele sale. În sfîrșit, ceva ce știm că e adevărat : că lovitură de labă a fiarei, ca orice traumatism violent, produce înțepănire, așa încît prada, de cele mai multe ori, sucombă înainte de a fi simțit durerea. Văd, de altfel, ce ar putea să pară paradoxal în această teză împinsă prea departe ; dar o cred, în ansamblu, perfect justă și că fericirea de a exista, în toată natura, pînă la om, depășește mult durerea. Dar numai pînă la el. Și din vina lui.

Putea, dacă era mai puțin nebun, să-și cruțe relele pricinuite de război și, dacă era mai puțin feroce față de aproapele său, cele pricinuite de mizerie, cu mult mai numeroase. Nu e utopie, ci simpla constatare că cele mai multe din relele noastre nu au în ele nimic fatal, nimic necesar și că nu se datorează decît nouă înșine. În ce privește cele pe care le putem evita, dacă avem bolile, avem și leacurile. Nimic nu mă va împiedica să cred că omenirea ar putea fi mai viguroasă, mai sănătoasă, deci mai voioasă ; și că sîntem răspunzători de aproape toate relele de care suferim.

II

Prin urmare, dacă-l numesc pe Dumnezeu natura, îl numesc așa pentru că e mai simplu și pentru că asta îi întărită pe teologi. Căci ai să bagi de seamă că aceștia închid ochii când privesc natura sau, atunci când se întâmplă s-o contemple, nu se pricep s-o observe.

Decît să cauți să te lași instruit de oameni, caută-ți mai degrabă învățătura la Dumnezeu. Omul e falsificator ; istoria lui e aceea a propriilor sale subterfugii, a prefăcătoriilor lui. Scriam cîndva : „O căruță de zarzavagiu duce mai multe adevăruri decît cele mai frumoase perioade ale lui Cicero“. Există istoria oamenilor și cea care se numește uit de just naturală. În Istoria Naturală, să știi să asculți glasul lui Dumnezeu. Și să nu te mulțumești să-l asculți în mod vag ; pune-i lui Dumnezeu întrebări precise și silește-l să-ți răspundă precis. Să nu te mulțumești să contempli : observă.

Atunci ai să bagi de seamă că tot ce e tînăr e gingaș ; și cu cîte teci nu se înfășoară orice mugur ! Dar tot ceea ce la început ocrotea gingașul germen, îl stin-

gherește de îndată ce încolțirea are loc ; și nici o creștere nu e cu putință decît făcînd să plesnească aceste teci, care mai înainte îl înfășau.

Omenirea ține la scutecele ei ; dar nu va putea să crească mare dacă nu va ști să se elibereze de ele. Copilul înțărcat nu e nerecunoscător dacă respinge sînul maică-si. Nu-i mai trebuie lapte. N-ai să mai consimți, camarade, să cauți hrana în laptele tradiției, distilat, filtrat de oameni. Ai dinți, ca să muști și să mesteci, și hrana trebuie să ți-o găsești în realitate. Scoală-te în picioare, gol, viteaz ; fă să troznească tecile ; înlătură de lîngă tine aracii ; ca să crești drept nu mai ai nevoie decît de avîntul sevei tale și de chemarea soarelui.

Ai să bagi de seamă că orice plantă își aruncă în depărtare semințele ; sau că acestea, pline de savoare, trezind pofta păsării, sînt duse de ea, acolo unde fără ea nu puteau ajunge ; sau înzestrate cu elice, cu egrete, se lasă în voia vînturilor călătore. Căci, dacă hrănește mult timp același fel de plante, solul sărăcește, se otrăvește, iar noua generație nu va putea găsi hrană în același loc ca prima. Nu căuta să mănînci din nou ceea ce au mistuit strămoșii tăi. Privește cum își ia zborul grăunțele înaripate ale platanului sau ale sicomorului, ca și cum ar înțelege că umbra părintească nu le oferă decît ofilire și atrofiere.

Și ai să bagi de seamă tot așa că orice avînt al sevei umflă de perefierință mugurii dinspre extremitatea fină a ramurilor și pe cei mai depărtați de tulpină.

*Trebuie să știi să înțelegi și să te depărtezi cât mai mult
cu putință de trecut.*

*Trebuie să știi să înțelegi fabula elină. Ea ne învață
că Achile era invulnerabil, afară de locul acela din
trupul său pe care îl făcea plăpînd amintirea contac-
tului cu degetele maternelne.*

*

*N-ai să mă dobori, tristețe ! Ascult un cîntec suav
printre tînguiri, printre hohotele de plîns. Un cîntec
ale cărui cuvinte le potrivesc după placul meu, care
îmi întărește inima cînd o simt aproape să cedeze. Un
cîntec pe care îl umplu cu numele tău, camarade, și cu
o chemare către cei care vor răspunde cu inima vi-
tează :*

*Ci vă ridicați, frunți plecate ! Priviri coborîte spre
morminte, ridicați-vă ! Înălțați-vă, nu spre cerul gol,
ci spre orizontul pămîntului. Spre locul în care te vor
purta pașii tăi, camarade, regenerat, viteaz, gata să
părăsești aceste locuri împuțite de morți, lasă speranța
să te mîne înainte. Nu îngădui să te rețină nici o dra-
goste de trecut. Spre viitor ia-ți vînt. Poezia, înce-
tează de a o mai transforma în vis ; învață s-o vezi
în realitate. Și dacă ea nu e încă acolo, pune-o.*

*

*Insetările nepotolite, înfometările nesatisfăcute, fio-
rii, așteptările zadarnice, oboselile, insomniile... ah !*

cum aş vrea, camarade, să fii cruţat de toate acestea ! Să înclin spre mâinile tale, spre buzele tale, ramurile tuturor pomilor în rod. Să fac să se prăbuşească zidurile, să dărâm în faţa ta barierele pe care acapararea lacomă a scris : „Intrarea oprită. Proprietate particulară.“ Să obţin în sfîrşit să ţi se dea integral răsplata muncii tale. Să-ţi salt fruntea şi să fac în sfîrşit ca inima să nu ţi se mai umple de ciudă şi de invidie, ci de dragoste. Da, să fac, în sfîrşit, să te ajungă toate dezmierdările verului, toate razele soarelui şi toate invitaţiile la fericire.



Aplecat peste măsură în partea din faţă a vasului, privesc cum vin spre mine valurile fără număr, insulele, aventurile ţării necunoscute, care a şi început să...

— *Nu, mi-a zis el ; imaginea ta e înşelătoare. Vezi valurile ; vezi insulele ; nu putem vedea viitorul. Numai prezentul. Văd ce aduce clipa ; gîndeşte-te la ceea ce-mi răpeşte ea şi n-am să mai văd niciodată. Cine stă în partea din faţă a vasului nu vede înaintea lui, în mod metaforic, decît un gol imens...*

— *Care e plin de posibilităţi. Ceea ce a fost mă interesează mai puţin decît ceea ce este ; ceea ce este, mai puţin decît ceea ce poate fi şi va fi. Confund posibilul cu viitorul. Cred că tot ce e posibil tinde spre fiinţă ; că tot ce poate fi, va fi, dacă omul ajută.*

— *Şi nu admiţi că eşti mistic ! Ştii totuşi că, din toate aceste posibilităţi, una singură, pentru a ajunge*

la ființă, trebuie să le respingă în neant pe toate celelalte și că ceea ce ar fi putut să fie nu ne invită decât la regrete.

— Știu mai ales că nu înaintezi decât respingînd în urma ta trecutul. Se povestește că femeia lui Lot, pentru că a vrut să se uite înapoi, a fost preschimbată în stană de sare. Adică : de lacrimi încremenite. Privind către viitor, Lot se culcă apoi cu fiicele lui. Așa să fie.

*

O, tu, cel pentru care scriu — pe care te-am numit odinioară cu un nume ce mi se pare azi prea plîngăcios : Natanael, pe care te numesc azi : camarade, — să nu mai admiți nimic plîngăcios în inima ta.

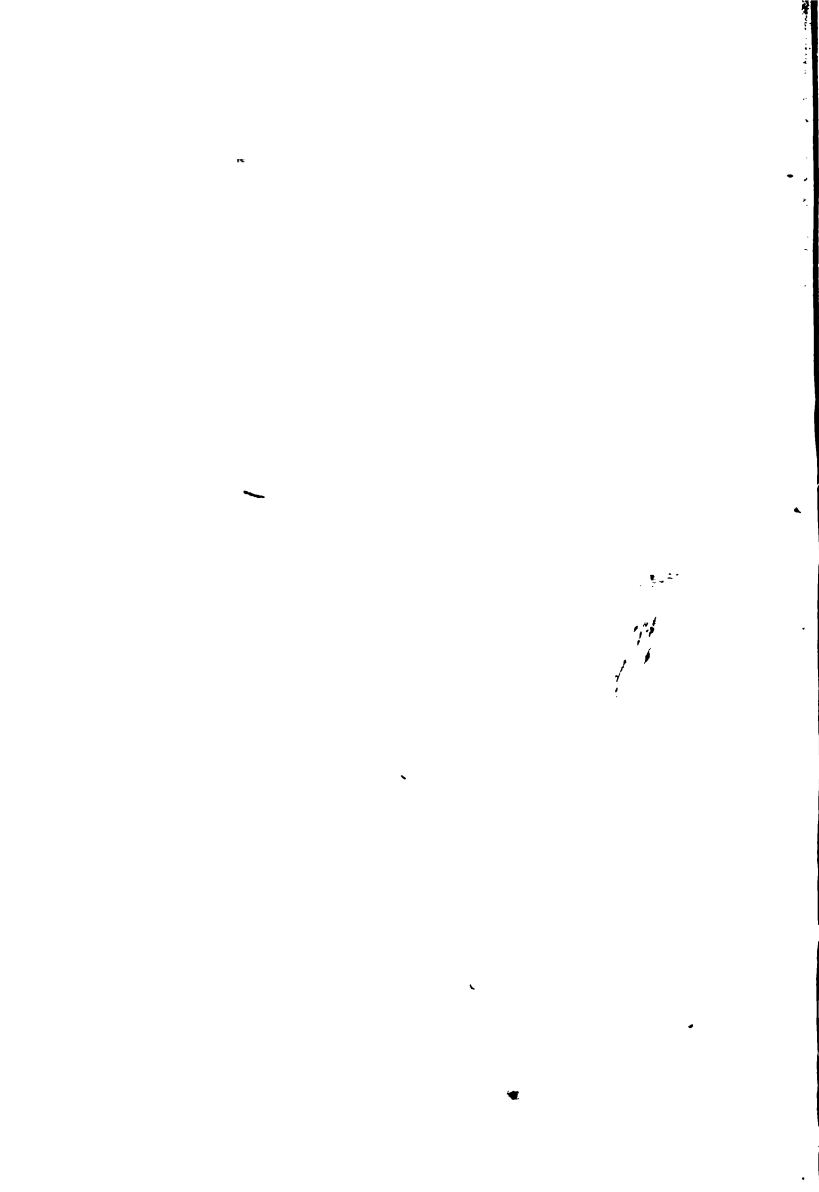
Să știi să obții prin tine însuși ceea ce face ca tînguirea să fie de prisos. Nu implora de la altul ceea ce poți obține singur.

Eu am trăit ; acum e rîndul tău. De acum înainte în tine mi se va prelungi tinerețea. Îți predau puterea. Dacă te simt continuînd, am să accept mai ușor să mor. Îți transmit speranța mea.

Faptul că te simt viteaz îmi îngăduie să părăsesc fără păreri de rău viața. Ia bucuria mea. Făurește-ți fericirea sporind-o pe a tuturor. Muncește și luptă și nu accepta nimic rău din ceea ce ai putea schimba. Învață să-și repeși fără încetare : nu depinde decât de mine. Fără lașitate nu te poți resemna să profiți de răul care depinde de oameni. Încetează să crezi, dacă ai crezut vreodată, că înțelepciunea se află în resemnare ; sau încetează să pretinzi că ești înțelept.

Totărășe, nu accepta viața așa cum ți-o propun oamenii. Nu înceta să crezi că ea ar putea fi mai frumoasă ; viața ta și a celorlalți oameni ; nu o alta viitoare, care ne-ar consola de aceasta și care ne-ar ajuta să-i acceptăm mizeria. Nu accepta. Din ziua în care vei începe să înțelegi că nu Dumnezeu trebuie să răspundă de toate relele vieții, ci oamenii, n-ai să te mai resemnezi să admiți aceste rele.

Să nu aduci jertfe idolilor.



POSTFAȚA

Nu fii prea încrezător, Natanael, în vorbele lui André Gide !

Oricît te-ar ameți, plăcute fiind azului tău, cu dulcea, înfiorata lor sălbăticie, sînt totuși vorbe și merită să fie judecate, înainte de orice, ca *vorbe*. Vorbe vorbite, anumite, care spun ceva, anumit.

Ce spun aceste vorbe, e adevărat și frumos. Dificultatea se naște însă cînd încercăm să confruntăm ce spun cuvintele lui Gide, cu simplu fapt că o spun, că sînt cuvinte.

(Nu e o confruntare nedreaptă ; ci numai o încercare a desimii cuvintelor lui, a consistenței lor. Și nu e un „proces” al spusei literare, ci o simplă și grabnică cercetare a raportului dintre simțire și cuvinte.)

(Și pe tine, Natanael, din singurătatea și tristețea ta, vreau să te aduc spre mine, spre vorbele mele — și ale tale —, să te leg de mine cu indestructibila centură de ființă ce ne și ține uniți strîns, dintotdeauna.)

Așadar, în revolta lui împotriva a ceea ce nu e viață și stă împotriva vieții, Gide îndeamnă, la un moment dat, la arderea cărților : „*trebuie să arzi în tine toate cărțile*”... (O ardere care

e o jertfă, povestită în *Rondel pentru a adora ceea ce am ars.*). Cărțile trebuie arse în măsura în care pot preceda senzația și viața și, deci, o pot deforma, pare să spună André Gide, iar cuvintele n-au rost decât după ce substanța care le umple a fost adunată : „Orice cunoaștere pe care n-a precedat-o o senzație mi-e de prisos“. De prisos ? Ce curaj... Dar „orice cunoaștere“ înseamnă aici „orice vorbire“ și, încă mai determinat, mai captat într-o matrice imobilizatoare, „orice scriere“. Cărțile trebuie arse pentru că sînt scrise, pentru că îndrumă senzația, pe o cărare secundă, spre un ținut imprecis, unde ponderea lucrurilor e alta, unde ființele înlocuite fiind cu numele lor, care sînt universale, se topesc într-o nedeterminare, mai precis într-o altfel de determinare, izvor de înșelătorie și pierzanie.

Dar scriind el însuși aceste îndemnuri, nu se situează Gide într-o poziție ambiguă ? Și nu e de la început șovăielnică revolta sa ? În prefața la ediția din 1927 ezitarea se vede bine : „Fruitele pămîntului, scrie autorul, este cartea cuiva... ~~care~~ a fost bolnav. În însuși lirismul ei se află excesul celui care îmbrățișează viața ca pe ceva ce era gata să piardă“. Dar, pe de altă parte, scrierea are și o motivare pur literară : „Scriam această carte într-un moment în care literatura mirosea violent a factice și a neaerisit ; într-un moment în care mi se părea că trebuie urgent s-o fac să simtă din nou pămîntul și să pun, simplu, pe sol, un picior desculț“. Hiatul se vedește în a doua motivare : Gide vrea să dea viață literaturii punînd el un picior desculț pe sol ? Și apoi povestind, în scris, această experiență ? Dar depărtarea între existență și scriere nu rămîne infinită chiar și la o scriere care crede că poate suspenda această depărtare ? Piciorul gol pus pe pămînt, în scris, mai stă pe pămînt, sau se ridică de la sine, în aer, așezîndu-se pe un altfel de pămînt, ușor de confun-

dat cu pământul acesta, și totuși iremediabil altul, plutind în lumina imaginară a cuvintelor scrise, și pierzându-și tocmai întinacata grosime — ființa ?

Ce voiește autorul ? Să învingă o etică, dar tot prin cuvinte ? Să așeze în așa fel instrumentele constrîngerii încît să scape de constrîngere ? Și revolta lui, fuga lui, atît de *exprimată*, nu suferă de la început de un mare păcat ? acela de a fi fost trăită nu numai pentru ea, dar și sau poate chiar mai ales pentru cuvintele care o spun ? Căci cum altfel e de'închipuit o fugă atît de puțin liberă, o liberare care să depindă atît de mult de constrîngerea anterioară, o degajare atît de dornică să se auto-afirme continuu, de parcă niciodată n-ar reuși să fie chiar degajare ?

Poate în groaza lui Menalc de alegere („*a alege mi se părea nu atît că aleg, cît mai degrabă că resping ce nu aleg*“) să fie inclusă și o neputință de a accepta realitatea reală, determinată ; fugă în dreapta și în stînga pe suprafața lumii rămîne, orice s-ar întîmpla, alegere ; și atunci cuvintele își oferă splendida lor mască. Acoperindu-se cu ea, fugarului i se poate părea că nu mai aleargă și alege, ci că prinde mereu *totul*. Sub cuvinte, alegerea nu mai e păgubitoare, căci numind o plăcere, mă fac stăpîn peste toate celelalte. Da, dar bucuria mea rămîne împărțită : viața este, într-adevăr, sălbatecă și cu gust neașteptat și bucuriile ei amețitoare ; cuvintele însă sînt domoale și bine cunoscute, temperînd ațîțarea. Fățarnicie ? Înțelepciune ? Mascat în cuvinte, fugarul înaintează cu o socotită nesocotință, *larvatus prodit*. Beția lui, tot timpul captată de spuse, le umflă tot timpul și se umflă în ele : nici adevăr, nici minciună, discursul fugarului nu se încreoșește într-o nouă *etică*, ci numai într-o nouă *carte*, într-o scriere pentru a cărei limpede desăvîrșire, ambiguitatea discursului e bine-venită.

(Din nou îndoiala : fuga fugarului de cuvinte — cel puțin fuga pe care o anunță — nu e prea obsedată de domeniul părăsit ? Și gustînd cu frenezie „viața” ca bun suprem, ca tăcere fierbinte și cuprinzătoare, nu-l aruncă îndărăt pe fugar un gând fără întrerupere legat de cuvinte ? Un gând care îi dă ghes să se depărteze și mai mult de cuvinte, dar care îl ține și mai lipit de ele ; nici una din bucuriile din afara cuvintelor nu rămîne curată pe de-a-ntregul, căci nefiînd doar bucurii, ci bucurii-revolte, afirmații-negații, ele sînt puse în relief nu atît de ființa lor, cît de *numele* lor...)

Nu-l condamn, totuși, pe fugar : *cuvintele* lui nu sînt pînă la capăt cuvinte, căci se reflectă în ele, răsturnată, ezitarea lui dintru început. Pornind fără să știe bine ce vrea, fără să vrea bine ce știe, fără să știe pînă la capăt și fără să vrea pînă la capăt, fugarul își găsește plăcerea și vocația în neîncetata *deraiere* de la ce știe și ce vrea, puțin într-o parte, pe un cîmp liber, de unde însă calea cea dreaptă se mai poate vedea. El fuge de vorbe, de rugăminte, de promisiune, de șantaj, de lumea legăturilor și legămintelor, dar povestindu-și simțirile și tăcerea tot în cuvinte, nimerește, de la sine parcă, în acel domeniu curat și senzual, liber și neînsemnat, tăcut și plin de cuvinte, care se numește *literatura*. I-morala i-moralistului nu e o morală, ci e numai literatură. Și orice încercare de a ieși din morală prin cuvinte dă literatură și nu altceva. O minunată, limpede, liberă literatură. Cartea fugarului este și ea o carte și dacă nu e arsă e pentru că nu e decît o carte, și nu cărțile trebuie arse.



Caută-l pe Dumnezeu, Natanael, și altundeva decît pretutindeni.

(Nu spune că dacă el nu există părerea ta nu mai are nici o însemnătate, ci, dimpotrivă, pentru că el este cel care este, credința ta înseamnă ceva.

Și nu te gândești la ce s-ar fi întâmplat dacă tu n-ai fi existat : e o nesăbuită răsucire a gândului care nu poate prinde *nimic* ; tu nu ai cum să nu fi fost, din moment ce ești : *hoc solo privatur Deus ingenita facere quae sunt facta.*)

*

Mi-ai vorbit, Natanael, despre multe lucruri.

Mi-ai vorbit despre fascinație, despre amețeala curată și neînvinșă, despre tăcere, despre exaltare.

Mi-ai vorbit despre nedeterminare, despre sălbăticie, despre singurateca păstrare de sine.

Despre dragostea fierbinte și amară pentru Imposibil, pentru ce *nu* e pe lume.

Despre un Dumnezeu pururi înconjurător, clar și răcoros ca aerul dimineața devreme.

Încît am răcut, încurcat, și cum sînt acum, nici eu nu știu cum, n-aș mai fi găsit drumul spre cuvinte. Ochii mi s-au umplut de niște lacrimi proaste, tocmai cît să nu mai văd bine ce e în jur, și să rămîn mut și grav, ca în fața unei întâmplări mari.

Dar nu mi-e de ajuns, în fața ta, fervoarea, chiar dacă izvoarăște din dragoste. Fervoarea îmi întreține orbirea. Nu doar fervoarea, Natanael, ci căldura, simpatia, cea care face dragostea să stea în picioare, pe pămînt și să umble. Nu numai fervoarea, nu numai dorința, ci și din adînc adevărata căldură, cea care face cu puțință îmbrățișarea, foarte adevărata strîngere în brațe.

Dar eu cum să-ți răspund ? Oare tu ce aștepți de la mine ? Nu am decît cîteva cuvinte și nici pe acelea nu le stăpînesc așa cum trebuie — și nici pe mine nu știu cum să mă stăpînesc și să mă leg de ele...

★

Nu pot, atunci cînd pun piciorul pe pămînt, să fac mai mult decît doi-trei pași : mă scufund în solul primitiv, pînă la genunchi, sau pînă la brîu, sau pînă la gît.

★

Aș vrea să-ți vorbesc, Natanael, despre alte lucruri decît ți-a vorbit André Gide : despre lucruri-lucruri, nici prea urîte, nici prea frumoase ; întîlnirea cu ele să te facă liniștit și plin de voie bună. N-am văzut aproape niciodată lucruri care să mă amețească, să mă scoată din sărite prin nefireasca lor iradiere. De cîte ori m-am apropiat de ceva, de grădini, de fîntîni, de statui, de fructe, de case mari, de femei necunoscute, de dealuri înflorite, de animale frumoase, am simțit, e drept, la început, o mică teamă și o dorință nelămurită de a fi repede singur și departe ; dar curînd mă umpleam de o sinceră prietenie pentru lucrul pe care îl admiram : o apropiere clară, egalitate, bunăvoință și bună-dispoziție. Splendoarea nu m-a subjugat mai mult decît lucrurile obișnuite ; fiind, orice vedeam că este, era cu mine, în chipul cel mai mulțumitor cu putință.

Așa că să nu te superi, Natanael, dacă lucrurile despre care aș fi vrut să-ți vorbesc nu sînt prea făloase : despre mirosuri, de pildă. Despre mirosul de păcură, sau despre mirosul de benzină,

care umple casa înainte de sărbători, despre mirosul de rumeguș de lemn, de sudoare și de perete umed ce se simte în unele birouri cu mulți funcționari și cu mese așezate strîmb, unele lîngă altele, despre mirosul de coajă umedă tocmai desprinsă de pe copac, amestecat cu puțin miros de ploaie și de izmă neculeasă, despre mirosul pe care îl au caprele, despre mirosul pămîntean al cailor, despre mirosul hîrtiei și al cleiului cu care sînt lipite cărțile — poți recunoaște după miros țara din care vine o carte : cărțile rusești au miros dulceag, dens, cele franțuzești fin, amărui, la cele germane aproape că nu se simte cleiul, dar în hîrtia lor mai dăinuie o amintire de miros de lemn —, mirosul de cauciuc încins, frecat de asfaltul fierbinte, mirosul zăpezii, care nu e decît o răceală vie intrînd în nări, mirosul de ambră și cel de sulf, mirosul de sticlă groasă și de fier lucios, mirosul împleticit al rufelor prost clătite, și, ce să mai vorbim, atîtea mirosuri bune și plăcute (cel de cerneală, de votcă, de ou, de tutun bun, de paie, de cărbuni, de găină vie, de ceapă, ca să nu mai socotim mirosul de mîncare de varză venind de la vecini, mirosul de ojă și cel de manta militară îmbibată de ploaie).

Aș putea, Natanael, să-ți vorbesc despre tramvaie, vehicule minunate, care nu merg prea repede și fac un zgomot asurzitor. Adesea ele sînt foarte aglomerate. Aș putea să mă mîndresc cu știința unei mari mulțimi de feluri de vagoane, sau să-ți aduc aminte căldura înăbușitoare din tramvaie, vara, și frigul care le vizitează iarna.

Orice lucru, oricît de monoton, la apropiere învie, se diversifică, dobîndește o neașteptată mulțime de nuanțe.

Ca părăginitul conac din C., o clădire la care de pe drum nici

nu te uipi, dar în care, dacă treci prin curtea pătrată, înconjurată de un gard slab de plasă de sîrmă și unde se văd tractoare vechi, o pompă electrică defectă, un camion, o fîntînă și un closet sol-dătesc mascat cu papură, descoperi, prin podelele înlocuite, prin pereții cu urme de lambrinri furate și prin tavanele prăbușite (unele încăperi sînt luminate direct de lîmpedea structură a podului), o viață tăcută, diferită, o pace șireată, dominată de două păsări : o cucurvaie vie, zburînd și chiuind noaptea printre bîr-nele podului și un păun aproape șters, pictat de mult pe zidul terasei.

Acolo mi s-a întîmplat și mie, Natanael, odată sau de două ori, să vadă lumea ca prin ceață, printr-o ceață înmiresmată, amețitoare. Era cald, vară, noaptea. Veneam de la o sărbătoare, din satul vecin, tolăniți în căruțe pline cu fin, cu fața spre cerul negru și înstelat. Unii din băieți mai cîntau, zdruncinați ușor de mișcarea căruței. Eram puțin băuți. Nu mai știam de mine, pierdut în liniște. Lumea devenise diafană, îmbucurătoare, destinsă : o simplă posibilitate a lumii, nu o lume, totuși unica posibilitate, chiar lumea. În această relaxare realitatea se întrema suav, ca un vis cu care coincidea întru totul, și nici măcar nu era o co-incidență, ci o co-atingere cu visul, de care nimic n-o mai despărțea. Moșăiam, fericit, topit în această lume ne-lume. (A doua zi dimineața era duminică, ne-am sculat tîrziu, n-am ieșit la lucru, ne-am învîrtit, lenevoși, pînă la prînz, prin curte, ne-am spălat, am făcut gălăgie. Spre prînz ne-am dus iar în sat și am băut ceva la cîrciumă.) Am mai căutat și singur această pace rară, dar cînd eram eu cel care umblam după ea și n-o lăsam să vină absolut întîmplător, se însoțea de o ușoară neli-niște, care strica totul.

★

Plimbările noastre, Natanael, ți le amintești ; eram împreună, cu desăvîrșire împreună, dar apropierea noastră nu ne stînjenea singurătatea, o singurătate liniștită, deschisă spre celălalt. Mergeam în tăcere pînă la marginea orașului, o apucam pe cîmp, ne depărtam, întîrziem mult după apusul soarelui. Din cînd în cînd ne priveam în ochi, cu un foc potolit, din care sărea cîteodată un zîmbet, mai trist sau mai viu.

(Ar fi trebuit să-ți vorbesc despre rîs. Ce rîs frumos și firesc ai tu, Natanael ; e un val de bucurie și detașare de lume. Uneori, mai rar, rîzi numai pe jumătate ; rîsul se topește în emoție : lumea și-a întins din nou mîna peste tine. Sau despre ironie, despre privirea ei piezișă și strălucitoare, despre subțierea amuzată a buzelor.)

Apoi umblam înainte. Ceva ca un elastic ne ținea totuși legați de centrul orașului, de casele noastre. Seara tîrziu, obosiți, ne lăsam trași, de la sine parcă, spre casă. Și, în fond, am fi avut puterea să rupem această ultimă legătură, să mergem mai departe, să dormim aiurea, să colindăm țara. Eram pe de-a-ntregul liberi, dar n-am fi scăpat de legătura elastică. Dacă am fi plecat de acasă, ea ne-ar fi legat de altă casă. Dacă n-am fi mai avut nicăieri un cămin, dacă am fi izbutit să uităm că am pornit de undeva anume, legătura elastică, degajîndu-se treptat de cuiele care o înfingeau în suprafața lumii, s-ar fi întins, vibrînd, și ne-am fi dat seama, în cele din urmă, cît de legați sîntem, legați chiar de centrul de ființă al universului.

(Legat, Natanael, și de tine, de privirea ta, de centrul ființei tale. Dubla umbră cu care luna vorbește.)

Fie că sînt liber, fie că sînt legat, tot liber și tot legat sînt. Fie că umblu, fie că stau locului, tot pe drum și tot acasă sînt. Simultan *in via* și *in patria*. În același timp călător și locuitor, sărac și cu stare, doritor și îndestulat.



M-ai făcut odată părtașul neliniștilor tale, Natanael. Mi-ai mărturisit cît ți-era de *imposibil* să fii pe lume, în lume, cu lumea. Ruptura ți se părea infinită și orice atingere dureroasă. „Și fiindcă era imposibil, adăogai, pe Dumnezeu numai îl puteam *ruga* să mă facă să fiu pe lume. Mi-l puteam închipui pe Adam implorîndu-l pe Dumnezeu să-i dea nu fructul, dar puterea și liniștea de a fi *cu* fructul, împreună cu lumea. Dacă ar fi făcut-o, poate că păcatul n-ar fi fost atît de sîșietor...

„Numai Dumnezeu, spuneai, îmi putea da dragostea de lume, o dragoste calmă, fără dorință, fără exaltare și chin.”

Doreai să poți consimți în liniște la *ființa* care *ești*. Da, dar în loc de pace, venea ceva ca presimțirea sufocantă și totuși îmbucurătoare a lacrimilor.

Sufereai din cauza posibilului *ca* posibil, și era o suferință bună, insuportabilă și salvatoare. Cînd însă suferința izvora din contracția realului, blestemul începea să se arate. Realul, care e singurul izvor de liniște, ajungea să fie, înconjurat de zdrențele posibilului din care se rupsesse, prilej de chin. Dar vai de cei ce se întorc la posibil, căutînd acolo iluzoria pace !

„Cum să faci, te întrebai, ca ceea ce faci să fie *firesc* ? Cum să nu te lași înnebunit de focul devorant din nucleul sufletului, care nu-ți lasă *niciodată* liniște ?”

Dar n-aveai dreptate. Prea uitai repede că liniștea ți se *dă ea*, numai să nu te agiți prea tare.

Și nu poți fi altfel decât ceilalți și cu adevărat tu însuți decât după ce ai devenit exact la fel ca ceilalți : nu te poți transfigura dacă n-ai o figură, un chip.

Simțeau uncori groaza de *întîmplare*, de ceea ce *ad-vine*. Do-reai nemișcarea, ca exercițiul respirației calme în clipa de mare neliniște. Se încercau totodată nevoia de singurătate desăvîrșită și neputința de a îndura singurătatea.

Dubla mișcare a pulsației : o aruncare irezistibilă spre lume, apoi o retragere în sine. Dar cine cunoaște secretul prin care își poate mula desăvîrșit viața pe această pulsație, fără hiaturi, aritmii, sincope ?...

Te temeau de iubire, pentru că o simțeau tot una cu indife-rența. Una e însă indiferența ochilor tot timpul închiși, alta cea a ochilor care se închid după ce s-au privit, ca din nou să se privească ; și să se privească chiar și închiși fiind !

Cînd te simțeau iubit, în tine se arăta o tainică modestie, o rușine transcendentală, o jenă dulce că nu ești decât ce ești, și nici măcar atît, o tristețe, puțin speriată, de creatură ce își simte deodată sărăcia și se vede, la mare depărtare de Creator și de celelalte creaturi, suspendată ca o peliculă fragilă într-un întu-neric răcoros. Trecutul dispărea și te întrebai : „De ce tocmai eu ? Și cine sînt eu, între ochii aceștia care mă privesc, propria mea neliniște și Dumnezeuul pe care ne sprijinim ?“

Te întrebai chiar dacă viața are sens altfel decât sacrificată. Dar nu știai cum să-ți răspunzi. Pe semne că nu suferiseși destul și destul de curat. Și nici n-aveai curajul să chemi suferințe

noi : nu puteai ști dacă ele nu te-ar fi aruncat într-o stare de cumplită josnicie.

„Agapè ! Iubire sfântă ! Pace adînc împăcată ! Împăcare cu Pacea. Clipe cînd durerea, suferința, neliniștea se împacă ele însele, fără să piară, cu Pacea. Pacea în durere, durerea împăcată, adîncă, durere împăcată, copleșitoare, întuneric lîmpede, tăcere.

Una este a găsi, într-un suprem efort arid, un soi de liniște exasperată în culmea nenorocirii, și alta a lăsa să vorbească, în liniștea ce se pogoară peste tine, durerea împăcată, însăși respirația propriului suflet.”

Îmi mărturiseai această revelație cu voce scăzută și puțin pătimasă și adăogai, în șoaptă : „Altă împăcare cu lumea mie nu cred că-mi va fi dată, deși am auzit de la alții că ar fi existînd și o bucurie pur paradisiacă. Nu însă și pentru mine.”

Nu te teme de cuvinte, Natanael. Între noi nu e nevoie de ele decît pentru *confirmare*. Ceea ce *este, este, analogic, la fel*. Vorbele vor să dea socoteală de această unduioasă identitate. Spui că tocmai în ele se face simțită neînțelegerea și eroarea ? Dacă n-ai dori cu atîta sete să ți se *confirme* ce simți, poate că n-ai suferi să vezi cum aproape nimic nu ajunge să se confirme.

Poate că, într-adevăr, tăcerea e de *dorit*.

Mi-ai vorbit despre durerea și neliniștea *refuzului*. Taină, alteritate. Baraj ridicat de însăși mișcarea spre celălalt. Bariere născute de însăși curăția maximum-ului de apel. Ai observat și tu, în mișcarea spre celălalt cele două momente : „primele mîn-

gîleri", cum le numesc misticii, și apoi perioada de secetă. (Ce trebuie să se refuze Dumnezeu ! Și abia în perioada de secetă, se vede adevărata credință, absurdă, uscată). Asemănarea dintre iubirea sfîntă și cea „profană". Credința absurdă în iubire în plină secetă. Acceptarea misterului, a necunoșterii, a neînțelegerii totale. Iubire absurdă, secetoasă, suferință sterilă, pietroasă.

Dezorientare, lașitate. Fuga de creatură în astfel de situații e fugă de Creator : neîncrederea în iubirea absurdă e ca și cînd Avram n-ar fi crezut în promisiunea lui Dumnezeu, chiar pe muntele din ținutul Moria.

Tu, Natanael, rămîi unde ești. Aibi mișcări indolente și sigure. Fii puțin adormit, toropit, nu te ține neapărat tot timpul prezent, pe lume. Lasă-te dus, lasă uneori ceva ca o ceață să-ți umple ochii. Și aibi o încredere entitativă, trupească, liniștită, în Dumnezeu.

Tot tu, Natanael, îmi spuneai, după ce îți învingeai neli-niștile, că, așa cum teologia vorbește de o negație transcendentală, de un *nu* superior oricărui *da* sau *nu*, de o infinită coincidență, în Dumnezeu, a contrariilor, la fel, în *această* viață, pe această lume, în care ni s-a dat să ne fim ființa, dincolo de opozițiile care o structurează, făcînd-o fermecătoare și insuportabilă, dincolo de bine și de rău, de afirmație și de negație, se poate simți (și putem adera la ea) o mișcare, căreia îi dădeai numele de afirmație transcendentală, și care este exact reflexul, continuarea, vibrația mișcării originare a creației.

De asta *da* și *nu* nu sînt propriu-zis în echilibru nici aici, fiindcă, oricum ar fi, în orice opoziție *da* — *nu*, putem da de un *da* mai puternic, de un *da* înglobînd totul, de un *da* din care n-avem cum ieși, și care răspîndește pretutindeni lumină.

„Mai mult de jumătate din ce aş dori să ştiu şi să fie, mi-ai spus odată zîmbind, trebuie să amîn pentru după moarte“.

★

Nu pleca, Natanael. Nu pleca din oraşul tău, din familia ta, din odaia ta, din cugetul tău, de lîngă mine. Nu întoarce ochii tăi de la faţa mea, nu încerca să mă uiţi şi să-ţi redobîndeşti liniştită ta singurătate. O, Natanael, cuvintele au fost rostite şi fuga nu-mai e cu putinţă. Căci fugind, te răneşti mai rău şi mai urît, dar rămînînd, primind cu frunte liberă şi privire senină această sclavie — care e o libertate —, poţi mai departe să *nădăduieşti*.

Nu întoarce ochii tăi de la faţa mea, de la această firavă legătură cu Celălalt, pe care o poţi face mai departe trainică — lăsînd-o să fie mereu nouă şi firavă — şi de ~~la~~ ^{ce} e consecinţă — o consecinţă atît de minunată în neprevăzuta ei previzibilitate încît te ameţeşte întocmai ca şi spontaneitatea. Cine dacă nu *tu*, Natanael, aproapele meu apropiat, poate da viaţă lucrurilor care aşteaptă să primească viaţă? Cine altul poate umple ce e obligatoriu cu farmec şi libertate, legămîntul cu pasiune, norma cu har?

Auzi-mă şi lasă cuvintele mele să răsune în tine, căci sînt şi ale tale, aşa cum şi tăcerea mea, şi bogăţia mea şi sărăcia mea, şi bucuriile mele şi tristeţea mea şi ale tale sînt şi ale tale să fie. Căci, odată ce am apucat să ne privim în ochi cum altfel decît dăruindu-ţi-le aş putea să le am, cum altfel decît lăsîndu-te să te simţi stăpîn, în întregime şi fără rezerve lăsîndu-te stăpîn, aş putea să scap de robie, şi cum altfel decît încredinşîndu-ţi

singurătatea mea, pe mine însumi, cum altfel m-aş putea redobîndi, recăpăta, întreg, din ochii tăi ?

Spunînd — şi crezînd — aceste cuvinte, nu te îndumnezeiesc pe nedrept, Natanael. Nu, tu eşti om, ca şi mine, eşti un om, ca şi mine. Ne leagă — şi ne desparte — esenţa noastră, analogic contrasă, analogic individuată, analogic adusă la suprafaţa existenţei : umanitatea care în tine s-a modelat în acest Natanael de care sînt legat eu, cel într-un totu asemănător cu tine şi totodată perfect diferit, acelaşi şi altul, privindu-te în ochi, văzîndu-te, şi văzînd că nu te poate pe de-a-ntregul vedea, dar auzîndu-te şi crezîndu-te şi nădăjduind. *Similitudo secundum proportionem*. Asemănare mai uimitoare decît diferenţa, făcîndu-te neputincios să pleci (nici n-ai avea unde, căci oriunde te-ai afla, odată ce am apucat să ne privim în ochi nu mai sîntem *potentiale id est essentielle* altfel decît laolaltă).

Nu poţi pleca. Ne leagă surprinzătoarea, secătuitoarea asemănare după proporţie, în acelaşi fel diferita participare la Fiinţă — bine conturata detaşare din fiinţă şi la fel de bine adevărta scufundare în fiinţă ; relativa independenţă şi totală dependenţă de Binele de deasupra şi din adînc. Asemănare care ne obligă pe toţi faţă de toţi în aceeaşi măsură — din şpre aproape şpre mai puţin aproape, se înţelege, o obligaţie vie, pururi prezentă, cum bine ştii, chiar în clipele cele mai sălbatice şi singuratice. Cu această *similitudo secundum proportionem* ne naştem şi, privindu-ne în ochi, dăm de ea, căci ea este, în fiecare din noi, în oricare din noi.

Dar ne putem lega şi cu încă o legătură, mai strînsă (şi mai fragilă), mai pătimasă (şi mai greu de păstrat) : *assimilatio secundum unionem*, asimilarea, neasemuită asemuire, prin uniune, cu putinţă numai odată şi numai între doi oameni, participarea

tainică unul de la celălalt (o, nu nemijlocit, ci tot făcînd un ocol prin Binele de deasupra și din adînc, dar un ocol anumit, unic, înfocat), astfel că încrederii i se mai adaugă o încredere, nădejzii încă o nădejde, dragostei încă o dragoste. Legătura tînde să se strîngă într-atît încît, topindu-se în noi, se transformă propriu-zis în libertate iar obligația în bucurie. Transformare firavă, precară, instabilă, mereu de apărat și refăcut, ca o floare care înflorește și se veștejește în fiecare clipă, ca iar să înflorească.

Natanael, tu știi însă, ca și mine, că nu ne stă în putință să despărțim nerăbdarea de răbdare, farmecul de tristețe, bucuria de rană, traiul de timp, iubirea de iubire.

T. P.

CUPRINS

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XXIII

FRUCTELE PĂMÎNTULUI

Cartea I-a	5
Cartea a II-a	27
Cartea a III-a	41
Cartea a IV-a	55
Cartea a V-a	89
Cartea a VI-a	109
Cartea a VII-a	131
Cartea a VIII-a	151
Imn în chip de concluzie	163
Închinare	165

Prefață la ediția din 1927	167
--------------------------------------	-----

NOILE FRUCTE

Cartea I-a	173
Cartea a II-a	203
Cartea a III-a	219
Cartea a IV-a	239

<i>Postfață</i>	257
---------------------------	-----

NOTĂ

În atenția cititorilor „Bibliotecii pentru toți“

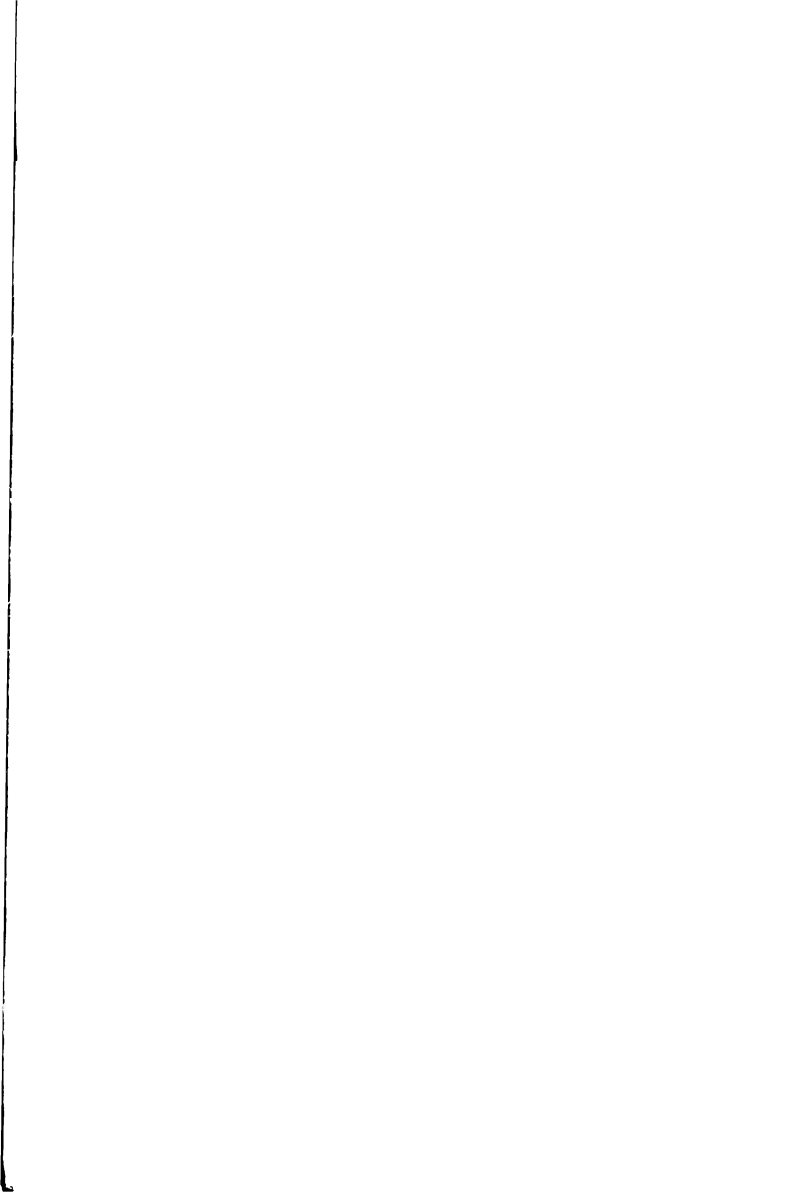
Îi rugăm pe cititorii noștri să citească corect titlul indicelui din vol. *Poezia nordică modernă, II — Norvegia, Suedia* (B.P.T., nr. 458), p. 356, astfel : „Indice alfabetic al scriitorilor străini traduși ori menționați în prefață, în introducerile la capitole și în notele bibliografice ale culegerii de față“.

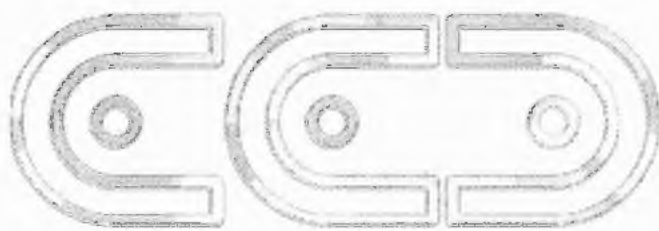
„Biblioteca pentru toți“

Redactor : **BIANCA BALOTĂ**
Tehnoredactor : **ELENA CĂLUGĂRU**

Dat la cules 07.06.1968. Bun de tipar 06.08.1968. Apărut 1968. Tiraaj 75 175 ex. broșate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 9,66. Coli tipar 9,75. A. nr. 7785/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 84—31=59.

Tiparul executat sub comanda nr. 80 455 la Combinatul Poligrafic „Casa Științei“ Piața Științei nr. 1, București — Republica Socialistă România





Scanare și prelucrare digitală



de

Anonim



și

CAT Graur



Antwerpen

2026

